

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

**MEVLÂNÂ'NIN DİVAN-I KEBİR'İNDE GEÇEN HADİSLERİN
TAHRİÇ VE DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HAZIRLAYAN
Ünal DAMAR**

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Talat SAKALLI**

ISPARTA, 2011

T.C
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ SAVUNMASI ve SÖZLÜ SINAV TUTANAĞI

Gönderen : Temel İktisat Bilimleri EABD Başkanlığı

Gönderilen : Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Enstitü Anabilim Dalımız **YÜKSEK LİSANS / -DOKTORA** Programı öğrencisi Umut Demirel tez çalışmalarını sonuçlandırmış ve kurulan jüri önünde tezini savunmuştur. Sınav tutanağı aşağıdadır.
Tez Adı Değişikliği **YAPILMI / YAPILMADI**

10-06-2011
Tarih

M. Ceviz
Enstitü Anabilim Dalı Başkanı

SINAV TUTANAĞI:

Jürimiz Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 25./39. maddesi uyarınca 10.06.2011 Çuma günü saat 10.00 'de toplanmış ve yukarıda adı geçen öğrencinin MAKULU NAHAZIN DERSİNİN KETİMİNDE ÖZGEN HEDİSLERİNİ İTİBAH VE DEĞİŞİKLİKLERİNİN konulu tezini incelemiş ve yapılan sözlü sınav sonunda **OYBİRLİĞİ / OYÇÖKLÜĞÜ** ile aşağıdaki kararı almıştır.

KABUL

RED

DÜZELTME

Tez Sınavı Jürisi	Ünvanı, Adı Soyadı	İmza
Başkan	<u>Prof. Dr. Talat Sakallı</u>	<u>[İmza]</u>
Üye	<u>Prof. Dr. Menderes Coşkun</u>	<u>[İmza]</u>
Üye	<u>Doc. Dr. Myri Aygün</u>	<u>[İmza]</u>
Üye		
Üye		

Yukarıda adı geçen öğrenci Sınav Tutanağı'nda belirtildiği üzere mezun olmaya **HAK KAZANMIŞTIR / KAZANMAMIŞTIR.**

Gereğini rica ederim.

ENSTİTÜ YÖNETİM KURULU KARARI :

Tarih:

Karar No:

Enstitü Müdürü

MADDE-25 Tez Sınavının tamamlanmasından sonra Jüri tez hakkında salt çoğunlukla "KABUL", "RED", veya "DÜZELTME" kararı verir. Bu karar, Enstitü Anabilim Dalı Başkanlığına tez sınavını izleyen üç gün içinde ilgili Enstitüye tutanakla bildirilir. Tezi reddedilen öğrencinin Enstitü ile ilişkisi kesilir. Tezi hakkında düzeltme kararı verilen öğrenci en geç üç ay içinde gereğini yaparak tezini aynı jüri önünde yeniden savunur. Bu savunma sonunda da tezi kabul edilmeyen öğrencinin Enstitü ile ilişkisi kesilir. Düzeltme alan öğrenci bir sonraki dönemde kayıt yaptırmak zorundadır.

Madde-39 Tez Sınavının tamamlanmasından sonra Jüri tez hakkında salt çoğunlukla "KABUL", "RET" veya "DÜZELTME" kararı verir. Bu karar, Anabilim Dalı Başkanlığına tez sınavını izleyen üç gün içinde ilgili Enstitüye tutanakla bildirilir. Tezi reddedilen öğrencinin Yüksek Öğretim Kurumu ile ilişkisi kesilir. Tezi hakkında düzeltme kararı verilen öğrenci en geç altı ay içinde gereğini yaparak tezini aynı jüri önünde yeniden savunur. Bu savunma sonunda da tez kabul edilmeyen öğrencinin Enstitü ile ilişkisi kesilir.

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans/ ~~Doktora~~ tezi olarak sunduğum
“..Mevlânâ'nın...Divân-ı...Kebîr'inde...Gecen...Hadislerin.....
...Tahrici...ve...Değerlendirilmesi.....
.....” adlı çalışmanın, tezin proje
safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı
düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin
Bibliyografya'da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu
belirtir ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi onurumla
beyan ediyorum.

İmza
Öğrenci Adı ve SOYADI
Gün Ay Yıl

“Lünel DAMAR”

ÖZET

MEVLÂNÂ'NIN DİVÂN-I KEBİR'İNDE GEÇEN HADİSLERİN TAHRİÇ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Ünal DAMAR

Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 130 Sayfa, Haziran - 2011

Danışman: Prof. Dr. Talat SAKALLI

Günümüzde Mevlânâ'nın eserleri üzerinde ilmi çalışmaların, etkinliklerin ve sempozyumların yapıldığı ve eserlerine olan ilginin gün geçtikçe arttığı görülmektedir. Özellikle de 2007 yılının Mevlânâ yılı olarak kabul edilmesinden dolayı milletçe Mevlâna'ya ve eserlerine olan ilgi artmıştır.

Mevlânâ eserlerinde hadislere de yer vererek İslam dinini özellikle de Hz. Peygamber'i (s.a.v.) insanlara anlatmak suretiyle bu alanda da rehberlik yapmıştır. Divân-ı Kebîr'de bulunan hadislerin tahriç ve değerlendirilmesi hususunda yapılan bu çalışmanın da bu yönüyle bir katkısının olmasını düşünmekteyiz.

Bu çalışmamızın;

Giriş bölümünde Mevlânânın hayatı, eserleri (Mesnevî, Divân-ı Kebîr, Fîhi mâ-fih, Mecâlis-i Seb'a, Mektûbât), hadise olan yaklaşımı, hadisleri ele alırken nasıl yorumlaması ve değerlendirmesinden bahsedilerek, kullandığı metod hakkında bilgi verilmiştir.

Birinci bölümde, Divân-ı Kebîr’de geçen beyitlerde değinilen ve Abdülbâki GÖLPINARLI’nın (1982) hadis diye tespit ettiği yaratılış, iman, ibadet ve ahlak konulu hadisler ele alınmıştır.

İkinci bölümde, tasavvuf içerikli konularla ilgili hadisler incelenmiştir.

Üçüncü bölümde ise muamelat ve muhtelif konulardan oluşan hadislerin, tahriç ve değerlendirmesi yapılarak, Kur’an ve Sünnet’in temel prensipleri çerçevesinde yorumlamaya çalışılmıştır.

Sonuç kısmında ise Divân-ı Kebîr’de beyitlerde geçen rivâyetlerin incelenmesi sonucu hadislerin sahih olduğu kadar, zayıf ve hatta uydurma rivayetlerin de bulunduğu görülmüştür. Bunun sebebinin de o dönemin sosyal yapısından ve bu rivâyetlerin halk arasında çok yaygın kullanılmasından kaynaklandığı ve Mevlânâ’nın yaptığı hadis yorumlarında kelime tahlilleri, râvi ve sened bilgileri gibi klasik şerh anlayışında görülen özellikler görülmediğinden dolayı, zayıf ve hatta uydurma rivayetlerin de Divân-ı Kebîr’de yer bulduğu düşünülmektedir.

Ayrıca bu eseri içerisinde hadisleri barındırmakla birlikte, asıl konusu toplumu din, sosyoloji, psikoloji, ahlak vb. konularda eğiten, bilgi veren bir özelliğinin olduğudur.

Anahtar Kelimeler: Peygamber, Mevlânâ, Hadis

ABSTRACT**THE DETERMINATION AND EVALUATION OF HADITH IN MEVLANA'S
DİVÂN-I KEBİR****Ünal DAMAR**

Suleyman Demirel University, Institute of Social Sciences, Department of Basic Islamic Sciences, Master Thesis, 130 Pages, June - 2011

Advisor: Prof. Dr. Talat SAKALLI

Today it is seen that the scientific studies, activities and symposiums on Mevlânâ's written works are carried out and the interest on his works has been increasing day by day. Especially as the year 2007 was accepted as “*Unesco Year of Mevlana*”, our people have increased their interest in Mevlânâ and his works.

By including hadith in his works, Mevlânâ became a leader of telling Islam and especially the Prophet Mohammad (p.b.v.) to the people. We think this study will contribute to Hadith studies as it determines and evaluates the hadith in Divân-ı Kebîr.

This study, named “The Manifestation and Evaluation of Hadith in Mevlânâ's Divân-ı Kebîr” is arranged as follows;

In the introduction part, we tried to give some information about Mevlânâ's life, his works (Mesnevî, Divân-ı Kebîr, Fîhi mâ-fih, Mecâlis-i Seb'a, Mektûbât), his approaches to the hadith, and also his method he used while explaining and evaluating them.

In the first chapter, we intended to explain the hadith mentioned in the couplets of Divân-ı Kebîr and the hadith about creation, faith, worship and morality discovered by Abdülbâki GÖLPINARLI (d. 1982).

In the second chapter, the hadith about sufism are interpreted.

In the third chapter, the determination and evaluation of the hadith on procedures and various subjects are included while they are interpreted in the frame of the basic principles of Quran and the Sunnas (Traditions) are explained.

Finally, as a result of surveys on the narrations found in the couplets of Divân-ı Kebîr, it became clear that there are some hadith which are authentic, and some which are fabricated and weak. This is supposed to be because of the social structure of that period and because the narrations were very common. Moreover, these weak and fabricated narrations are assumed to be in Divân-ı Kebîr because the features of classical commentary perception like word analysis, narrator and chain information are absent in Mevlana's hadith interpretations.

Furthermore, this work, besides holding hadith, has the features of a study which educate the people about the main topics such as society, religion, sociology, psychology and morality.

Key Words: The Prophet, Mevlana, Hadith

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	v
ÖNSÖZ.....	viii
KISALTMALAR.....	x
I. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE GAYESİ.....	xi
II. ARAŞTIRMANIN METOD VE KAYNAKLARI.....	xi
GİRİŞ.....	1
1. MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN RUMÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE HADİS KÜLTÜRÜNDEKİ YERİ.....	1
1.1. Hayatı.....	1
1.2. Eserleri.....	2
1.2.1. Divân-ı Kebîr	4
1.3. MEVLÂNÂ VE HADİS.	5
BİRİNCİ BÖLÜM	6
DİVÂN-I KEBİR'DE GEÇEN YARATILIŞ, İMAN, İBADET VE AHLÂK İLE İLGİLİ HADİSLERİN TAHRİCİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ	6
1. YARATILIŞ İLE İLGİLİ HADİSLER	6
2. İMAN VE İBADET İLE İLGİLİ HADİSLER.....	15
3. AHLÂK İLE İLGİLİ HADİSLER.....	34
3.1. Ahlâk.....	35
3.2. Sevgi ve Kardeşlik.....	39
3.3. Âdâb-ı Muâşeret.....	50

İKİNCİ BÖLÜM	52
DİVÂN-I KEBİR'DE GEÇEN TASAVVUF İLE İLGİLİ HADİSLERİN TAHRİCİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ.....	52
1. TASAVVUF İÇERİKLİ HADİSLER.....	52
1.1. Tasavvuf.....	53
1.2. Tevbe.....	66
1.3. Hamd.....	68
1.4. Takva.....	71
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	76
DİVÂN-I KEBİR'DE GEÇEN MUAMELAT VE MUHTELİF KONULARA DAİR HADİSLERİN TAHRİCİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ.....	76
1. MUAMELAT İLE İLGİLİ HADİSLER.....	76
1.1. Adalet.....	77
1.2. İstişare.....	77
1.3. Yiyecek ve İçecekler.....	80
2. MUHTELİF KONULARA DAİR HADİSLER.....	84
2.1. Faziletler.....	84
2.1.1. İlim Ehli.....	84
2.1.2. Mekânlar.....	85
2.1.3. Sureler.....	90
2.1.4. Ehl-i Beyt.....	93
2.1.5. Mübarek Gün, Ay ve Geceler.....	97
2.1.6. Ümmet.....	100
2.2. Sağlık.....	104
2.3. Birlik ve Beraberlik	104
2.4. Büyü.....	105
2.5. Musa'ın (a.s) ölümü.....	107
2.6. Kıyamet.....	108
2.6.1. Kıyamet Ahvâli.....	108
2.6.2. Cehennem Ehli	112

2.6.3. Cennet Ehli.....	112
SONUÇ.....	119
KAYNAKÇA.....	121
ÖZGEÇMİŞ	130

ÖNSÖZ

Hamd, âlemlerin rabbi Yüce Allah’a, salât ve selam Rasûlü’ne, Ehl-i Beyt’ine ve ashâb-ı kirâma olsun.

Hz. Peygamber (s.a.v.), tüm insanların iki cihan mutluluğunu temin için gönderilmiş son uyarıcı ve örnek bir insandır. Onun sözleri ve fiillerinin Müslümanlar için Kur’ân-ı Kerim’den sonra ayrı bir önemi vardır.

Bunun farkında olan Mevlânâ, Kur’ân ve hadislerin ışığında İslâm ahlâkını en parlak ve kusursuz bir şekilde yorumlayıp etrafındaki insanlara “Allah sevgisini ve güzel ahlâkı” telkin etmiş, her türlü bâtil inanca karşı, gerçek İslâm tasavvufunu işleyerek Türk-İslam düşüncesinin oluşmasında önemli vazifeler ifâ etmiştir. O’nun düşünce dünyasının temelini Kur’ân ve Hadis/Sünnet kültürü oluşturmaktadır. O, faaliyetlerinde, hep Kur’ân ve Hadis/Sünnet çizgisini korumuş, kendisinin “Kur’ân’ın hizmetkârı, Hz. Muhammed’in (s.a.v.) yolunun tozu” olduğunu göstermeye çalışmış ve araştırma konumuzun kaynağı olan Divân-ı Kebîr ve daha nice eserler kaleme almıştır.

Bu eserleri oluştururken ayet ve hadislere de bolca yer vermiştir. Günümüze gelinceye kadar halkımızın dini kültürünün oluşmasında ve şekillenmesinde etkili olan bu gibi eserlerde geçen rivâyetlerin değerlendirilmesi, Kur’ân-ı Kerim ve Sünnet’e uygunluğunun olup olmaması noktasında tahrinin yapılması önemlidir. Tezin ana hedefi bu rivayetlerin tahric ve değerlendirmesi yapılarak, var ise insanların birtakım olumsuz yaklaşımlarını, yanlışlıklarını giderebilmektir.

Çalışmamız süresince devamlı ilgi ve alakasını esirgemeyerek, teşvik ve tavsiyelerde bulunarak ve tenkitleriyle, yaptığı düzeltmelerle çalışmamın her safhasında bulunarak büyük destek ve katkısını gördüğüm saygıdeğer danışman hocam Prof. Dr. Talat SAKALLI Bey’e, tez konusunun seçiminde yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Ahmet YILDIRIM Bey’e ve değerli vakitlerini

harcayarak gerekli tenkit ve katkılarını esirgemeyen sayın değerli hocalarım Doç. Dr. Nuri TUĞLU ve Yard. Doç. Dr. Yusuf AÇIKEL beyler'e ve tez özetinin yazımı konusundaki yardımlarından dolayı Prof. Dr. İsmail Hakkı GÖKSOY bey'e en içten şükranlarımı sunarım.

Yapılan çalışmanın Rasûlüllah'ın (s.a.v.) sünnetinin ve Mevlânâ'nın fikirlerinin daha iyi anlaşılması konusunda bir nebze de olsa katkı sağlayabilirsem, kendimi bahtiyar hissedeceğim.

Ünal DAMAR
Isparta-2011

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen Eser
bkz.	: Bakınız
b.	: Bin/İbn
bt.	: Bint
c.c.	: Celle Celâlühü
D.İ.B.	: Diyanet İşleri Başkanlığı
H. no.	: Hadis no
Hz.	: Hazreti
Hzr.	: Hazırlayan
İSAM	: İslami Araştırmalar Merkezi
(r.a)	: Radıyallâhu Anh
s.	: Sayfa
(s.a.v.)	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
S.D.Ü.	: Süleyman Demirel Üniversitesi
T.D.V	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik
trc.	: Tercüme/Tercüme eden
(t.y)	: Basım tarihi yok
v.	: Vefat
(y.y)	:Yayım yeri yok

I. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE GAYESİ

Mevlânâ ve onun eserleri, gerek ülkemizde gerekse yurt dışında, verdiği mesajların daha iyi anlaşılması adına çeşitli yönleriyle incelenmekte, bu konuda kongreler ve sempozyumlar düzenlenmektedir. Çünkü o, referans aldığı Kur’ân ve Sünneti iyi anlamış, bu anlayışın gereği olarak insanı merkeze alarak geliştirdiği düşünce sistemi içerisinde, hep insanı ve insanî değerleri yüceltmıştır. Bu sebeple Mevlana'nın eserleri, başta ülkemiz bilim adamları olmak üzere batılı oryantalistler tarafından da tarihsel toplum incelemelerine esas olmak üzere tetkik edilmiştir.

Doğuyu batıyı etkileyen, bugün bile insanları etrafında birleştiren bu felsefeyi daha iyi anlamak ve eserde kullanılan malzemeyi hadis ilmi açısından değerlendirmek tezin ana konusu olmuştur.

Günümüzde Mevlânâ'nın eserleri üzerinde ilmi çalışmaların çokluğu ve toplum nezdinde de Mevlânâ'ya ve eserlerine olan ilginin yoğunluğu ve var olan bu Mevlana sevgisi, bizi “*Divân-ı Kebîr*” isimli eserinin beyitler içerisinde zikretmiş olduğu hadislerin tahric ve değerlendirilmesini yapmaya sevk etmiştir. Bu tür kaynakların toplum nezdinde çokça popüler olması, içerisinde zikredilen hadislerin kaynak ve delil olarak alınması, insanları birtakım olumsuz yaklaşımlara, yanlışlıklara sevk edebilmektedir. Bu bakımdan araştırmanın asıl amacı beyitler içerisinde zikredilen hadislerin sened ve metin açısından araştırılıp değerlendirilmesidir.

II. ARAŞTIRMANIN METOD VE KAYNAKLARI

Allah Rasûlü (s.a.v.), Allah katında en hakiki ve mükemmel din olan İslâmiyeti ve onun kutsal kitabı Kur’an-ı Kerim’i, yirmi üç yıllık peygamberlik hayatı süresince tebliğ etmiş, açıklayıp yorumlamış; Kur’an’ın emirlerini bizzat uygulamak suretiyle bütün insanlığa kâmil bir mü’min olmanın örneğini vermiştir. Bu husus, Kur’an’da: “Ey İnsanlar! And olsun ki, sizin için, Allah’a ve âhiret gününe

kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok anan kimseler için Rasûlüllah en güzel örnektir"¹ şeklinde ifade edilmiştir.

Kur'an-ı Kerim ve Sünnet dinin aslını teşkil etmektedir. Müslümanların, her dönemde dinleri hakkında başvurdukları temel ölçü, bu iki asli kaynak olmuştur, kıyâmete kadar da böyle olacaktır.² Mevlânâ da eserlerini bu iki temel kaynağın öncülüğünde meydana getirmiştir.

Bu araştırmada Divân-ı Kebîr'de yer alan Hz. Peygamber'e (s.a.v.) nispet edilen muhtelif konularda ki rivayetlerin söz konusu beyitlerle uyumu incelenmiştir. Daha sonra bu rivâyetlerin hangi hadis kaynaklarında geçtiğini tespit etmek için tahric ve tenkid çalışması yapılmıştır. Hadislerin tahririnde öncelikle S.D.Ü. İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi, S.D.Ü. Prof. Dr. Hasan GÜRBÜZ Kütüphanesi ve ayrıca İSAM başta olmak üzere diğer kütüphanelerden de istifade edilmiştir. Böylece rivâyetler hadis metodolojisine göre değerlendirmiştir. Divân-ı Kebîr'de beyit içerisinde zikredilen hadislerin önce Arapça metni alınmış, bunların tercümesi yapılarak, ilgili beyitlerle birlikte metinde yer almıştır.

Hadislerin tahriri yapılırken asli kaynakların kullanılmasına özen gösterilmiş olup; Kütüb-i Sitte ile birlikte İmam Mâlik'in (179/795) *Muvatta'*na, Abdürrezzâk (211/826) ve İbn Ebî Şeybe'nin (235/849) *Musannef*'lerine, Humeydî, (219/834) Ahmed b. Hanbel, (241/855) *Bezzâr* (292/905) ve Ebû Ya'lâ'nın (307/919) *Müsned*'lerine ve Taberânî'nin (360/971) *Mu'cem*'lerine müracaat edilmiştir. Ayrıca zikredilen kaynakların şerhlerine de bakılmıştır.

Sened ve metin tenkidinin de ise, cerh-ta'dil, tabakât ve mevzûâtla ilgili eserlere müracaat edilmiştir. Bazı açıklanması gerekli kelimeler için hadis lügatlarından yararlanılmıştır. Bunlara ilave olarak hadislerin tahririnde, "el-Mektebetü'l-Elfiyye li' Sünnet'n-Nebeviyye" isimli CD' den de önemli ölçüde istifade edilmiştir.

Hadislerle bağlantılı olarak zikredilen âyetlerin meallerinde ise "D.İ.B. Kur'an-ı Kerim Meâli" isimli meal esas alınmakla birlikte, diğer meallerle de karşılaştırılmış, uygun anlam verilmeye çalışılmış, açıklanması ihtiyaç duyulan âyetlerin tefsirinde de tefsir kitaplarından yararlanılmıştır.

¹ Ahzâb, 33/21.

² Ali ÇELİK, **Sünnetin Aktüel Değeri**, Neşriyat Dağıtım Yayınları, Ankara 2008, s. 301.

GİRİŞ

Bu bölümde Mevlânâ'nın hayatından, eserlerinden ve tez konumuz olan Divan-ı Kebir'den bahsedip, hadis kültüründeki yeri ve hadis rivâyetlerini ele alışını, özellikle de hadisleri zikrederken nasıl bir yöntem izlediğinden bahsedeceğiz.

1. MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN RUMÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE HADİS KÜLTÜRÜNDEKİ YERİ

1.1. Hayatı

Mevlânâ Celâleddin Muhammed'in, Belh'te 6 Rebiülevvel (604/1207) 'te doğduğu rivâyet edilmiştir.³

Asıl adı, Muhammed Celâleddin'dir. Lakapları; Hüdâvendigâr, Rûmî, Belhî ve Mevlânâ'dır. Hüdâvendigâr lakabını babası, zâhiri ve bâtinî saltanata işaret olsun diye vermiştir. Doğduğu yere nisbetle Belhî lakabını almıştır.⁴ “Mevlânâ” lakabı ise, Konya da henüz ders vermekle meşgul olduğu dönemde kendisine verilmiş “efendimiz” veya “hazret” mânâlarına gelen, ilim adamları için bir unvan gibi kullanılan bir hitap olup, zamanla yalnız ona has ve en meşhur ismi olmuştur. “Rûmî” lakabı da, Mevlânâ'nın geçmişte Dîyâr-ı Rûm adıyla anılan Anadolu'ya

³ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, I-VII, (Hr. Abdûlbâki, GÖLPINARLI) Kültür Bakanlığı Yayınları, Klasik Türk Eserleri Dizisi / 17, Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir 1992, I. 39.

⁴ İsmet KAYAOĞLU, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, Konya Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Konya 2002, s. 1.

yerleşmesi ve hayatının büyük kısmını Anadolu'nun mümtaz şehri Konya'da geçirmesi hasebiyle kullanılmıştır.⁵

Mevlânâ'nın babası Bahaeddin Veled (1231), Belh şehrinin önde gelen dini bilginlerindedir. Belh şehrinde birçok bilgin yetişmiştir. Çağdaşı olan filozof Fahreddîn Râzi de bunlardan biridir. Fakat Bahaeddin Veled bu şehri terk etmek zorunda kalmıştır. Mevlânâ henüz 5 yaşında iken ailesi ile birlikte 1212 yılında buradan ayrılmıştır. Bu ayrılığa iki sebep gösterilir: Biri Moğol yayılmasının baş göstermiş olması, diğeri de Harzem sultanı ve Fahreddîn Râzi ile geçimsizliğidir.⁶ Şam, Hicaz, Malatya, Erzincan ve Akşehir'i ziyaret eden Mevlânâ ailesi ilkin Karaman'a yerleşmiştir. Yaklaşık 7 yıl kadar Karaman'da kalmışlar ve burada Mevlânâ Şerafeddin Semârkandî'nin kızı Gevher Hatun ile evlenmiştir. Konya'da saygınlık gören babası, Bahaeddin Veled, sultan Alâeddin Keykubat'ın lalası Bedrettin Gevhertaş'ın kendi adına yaptırılan "Hüdâvendigâr Medresesi" ne müderris olmuştur. Böylece Mevlânâ ailesi Konya'ya yerleşmiştir.

Babası vefat edince onun yerine Mevlânâ müderris olmuştur. Bu görevi sürdürürken babasının eski şakirdlerinden Tirmizli Seyyid Burhâneddin Muhakkik, hocası Bahaeddin Veled'i ziyaret maksadıyla Konya'ya gelmiş ve hocasının bir sene önce öldüğünü ve yerine oğlunun geçtiğini öğrenmiştir. Celâleddin'in zâhirî bilimlerde babasının mertebesinde olduğunu takdir etmekle beraber, ona tasavvufî sahada da babasının mertebesine ulaşması gerektiğini söylemiştir. Böylece Mevlânâ, 9 sene babasının müridi Seyyid Burhâneddin'in müridi olarak sohbetinde bulunmuştur. Mevlânâ'nın görüş, düşünce ve yaşayışının sistemli bir hale gelmesi, oğlu Sultan Veled'le olmuştur. Mevlânâ 5 Cemâziyelâhir 627'de (17 Aralık 1273) kendi ifadesiyle "şeb-i arûs" düğün gecesinde vefat etmiştir.⁷

1.2. Eserleri:

Mevlânâ'nın ikisi manzum, üçü mensur olmak üzere toplam beş eseri vardır. Bu eserlerini döneminin edebî dili olarak kabul edilen Farsça ile kaleme almıştır.⁸

⁵ Emine, YENİTERZİ, **Mevlânâ Celâleddin Rûmî**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1997, s. 1.

⁶ KAYAOĞLU, **Mevlânâ ve Mevlevîlik**, s.2.

⁷ İsmail YAKIT, **Batı Düşüncesi ve Mevlânâ**, Ötüken Yayınları, İstanbul 1993, s. 12.

⁸ YENİTERZİ, **Mevlânâ Celâleddin Rûmî**, s. 35.

Mesnevî: Doğu edebiyatlarında mesnevî, her beyiti kendi arasında kafiyeli, aynı vezinle yazılmış manzumelere verilen ortak bir isimdir. Mesnevî, bir gönül eğitimcisi olan Mevlânâ'nın; insanlara sevgiyi, gerçek aşkı, örnek insan olmayı öğreten ve güzel ahlak, dürüstlük, cömertlik, çalışmak, alçak gönüllülük, sabır, iyilik etmek, başkasının iyiliğini istemek, doğru sözlü olmak, helal lokma yemek, Hakk'a şükretmek ve ibadet gibi konuların önemini anlatan tâlîmî bir eserdir.⁹ Mevlânâ müzesinde bulunan en eski mesnevî nüshası 25618 beyitten oluşmaktadır. Mesnevî'nin ilk 18 beyiti, Mevlânâ bizzat kendisi yazmış ve yakın dostu müridi olan Çelebi Hüsameddin'e okumuştur. Devamı olan diğer beyitler ise; Mevlânâ tarafından söylenmiş, Çelebi Hüsameddin tarafından da yazılmıştır. Her cildin sonunda Çelebi Hüsameddin tarafından Mevlânâ'ya okunarak düzeltmeler yapılmış, böylelikle Mesnevî altı ciltte tamamlanmıştır.¹⁰ Şark-İslam tasavvufî ve fikrî edebiyatının eşsiz eseri olan Mesnevî, çeşitli dillere çevrilmiş ve bu eserden seçmeler yapılarak çeşitli dillerde şerhler yazılmıştır.¹¹

Fîhi mâ-fih: “Onun içindeki içindedir” veya “içinde içindikiler vardır” anlamına gelir. Bu eseri Mevlânâ'nın çeşitli meclislerdeki sohbetlerinin, oğlu Sultan Veled ya da müridlerinden biri tarafından notlar halinde yazılması ve bu notların da sonradan bir araya getirilmesiyle meydana gelmiştir.¹²

Mecâlis-i Seb'a: Mevlânâ'nın yedi vaazından oluşan bir eserdir. Vaaz sırasında not edilerek, Sultan Veled (v. 1312) veya Hüsameddin Çelebi (v. 1284) tarafından yazıya geçirilip kitap haline getirilmiştir. Eserde her vaaz bir meclis olarak ele alınmış, her mecliste bir hadis konu edilmiştir. Halkın anlayabileceği örneklerle ve halk hikâyeleriyle hadisin anlamı izah edilmiştir.¹³

Mektûbât: İnsanlara rehber olma vasfı taşıyan âlimler, kaleme aldıkları her eserle, her yazıyla bu görevlerini sürdürmüşlerdir. Bu yüzden İslam edebiyatında büyüklerin mektupları bir araya getirilmiş ve değişik eserler oluşturulmuştur. Mevlânâ'nın Mektûbâtı da bu türden, devrinde çeşitli kimselere yazdığı 150

⁹ YENİTERZİ, *Mevlânâ Celâleddin Rûmî*, s. 36.

¹⁰ Mehmet ÖNDER, *Mevlânâ Celâleddin Rûmî*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1986, s. 29.

¹¹ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, I, 81.

¹² YENİTERZİ, *Mevlânâ Celâleddin Rûmî*, s. 39,

¹³ YENİTERZİ, *Mevlânâ Celâleddin Rûmî*, s. 40.

mektuptan oluşmuştur. Mevlana, diğer eserlerinde olduğu gibi, Mektûbâtın'da da âyet, hadis, hikâye ve şiirlere yer vermiştir.¹⁴

1.2.1. Divân-ı Kebîr

Dîvân-ı Kebîr, Mevlânâ'nın kasîde, gazel, rubâi ve diğer şiirlerini içine alır. Bütün bu şiirlerde Mevlânâ'nın duygu yüklü âlemi görülür. Bazen ızdırapla yanan bir gönlün feryatları, bazen de coşkun, heyecanlı, aşka, cezbeğe varmış bir gönlün terennümleridir bu şiirler. Gazellerinde ilâhî aşkı ifade ederken, aynı aşkın yolcusu olan dostlarına olan sevgisini de anlatır. Bunların bir kısmı Selâhaddin Zerkûbî ve Hüsameddin Çelebi için söylenmiş, en çok da Şemseddin Tebrîzî'ye ithaf edilmiştir. Divân'da Şems mahlasını taşıyan gazellerin çokluğu sebebiyle bu eser Divân-ı Şems-i Tebrîzî veya Divân-u Şemsü'l-Hakâyık diye de isimlendirilmiştir.¹⁵ “Çeşitli Bahrlere” bölümünden başka yirmi bahir, alfabetik ve ayrı divanlar tarzında tertiplenmiş, bu muazzam eser meydana gelmiştir.¹⁶ Bu eserdeki gazellerin beyit sayısı 44834 olarak hesaplanmıştır. Buna 1765 rûbaisindeki beyit sayısı olan 3530 da ilave edilirse Divân-ı Kebîr'de 48364 beyit var demektir.¹⁷

Mevlânâ, zamanının bütün bilgilerini kavramış, Hind-İran, Yunan-Roma mitolojisini bilen, yeri gelince âyetlerden, hadislerden faydalanan bir bilgindir. Arapça, Farsça ve Rumca bilmekteydi. Mevlânâ Divân-ı Kebîr'inde olsun veya diğer eserlerinde olsun şiirlerini niçin Türkçe söylememiş diye düşünülebilir. Bilindiği üzere XIII. Yüzyılda, ondan önce İran Selçukluları devrinde de, Anadolu Selçuklularında da resmi ve edebi dil Farsça olup, dini dil Arapça olup, tefsirler Arapça yazılır, hadisler Arapça şerhedilir, rical, kelâm, mantık vb. kitaplar Arapça kaleme alınır, mederesede Arapça okunur; şiir de Farsça söylenirdi. Henüz Türkçe işlenmemişti ve bu tarihi, içtimai bir olaydı. Türkçe şiir söylenmeye XIII. Yüzyılın sonlarında ve XIV. yüzyılda başlanmıştı.¹⁸

Divân-ı Kebîr, Farsça aslı yanında; İngilizce, Almanca, Fransızca, İspanyolca, İtalyanca, Rusça, Arapça, Urduca, Endonezya dili, Özbekçe ve İbranice çevirileriyle birçok dilde tam metin veya seçmeler halinde yayınlanmıştır. Ayrıca seçmeler

¹⁴ YENİTERZİ, *Mevlânâ Celâleddin Rûmî*, s. 41.

¹⁵ YENİTERZİ, *Mevlânâ Celâleddin Rûmî*, s. 39.

¹⁶ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, I, 81.

¹⁷ ÖNDER, *Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî*, s. 29.

¹⁸ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, I, LXXXIV.

halinde Türkçe çevirileri yanında; eserde yer alan rubailer Divân-ı Rubâiyyât adıyla ayrı bir kitap haline getirilmiş; Hasan Ali Yücel, Âsaf Hâlet Çelebi, Hüseyin Rıfat Işıl, Abdülbaki Gölpınarlı, Şefik Can ve Ziya Avşar tarafından kaleme alınmıştır.¹⁹

1.3. MEVLÂNÂ VE HADİS

Mevlânâ Celâleddin, klasik mânâda anladığımız gibi bir muhaddis değildir. Fakat evvela bir müslüman, sonra da insanlara rehberlik edip yol gösteren bir mutasavvıf olarak, İslam'ın temel kaynakları olan Kur'ân âyetlerini ve hadisleri o da kullanmış, yorumlayıp açıklamıştır.

Mevlânâ'nın yaptığı hadis yorumlamalarında kelime tahlilleri, râvî ve sened bilgileri gibi klasik şerh anlayışında görülen özellikler görülmez. Kendisi ne tamamen iş'ârî tefsir ve yorumlarda bulunmuş; ne de klasik şerh metodunu uygulamıştır. Onun hadis metinleriyle ilgili açıklamalarında görülen en bâriz vasıf, “mânânın yorumlanmasıdır.” Yani hadisin vürûduyla neyin anlatılmak istendiğine, hangi mesajın amaçlandığına dâir yorumların yapıldığıdır. Bu üslup biçimi de tasavvufî bir gelenektir. Zira tasavvuf ehli, hadiste sened bilgilerinden çok kastedilen mânâ üzerinde yoğunlaşmışlardır. Tasavvufî gelenekte “herhangi bir hadisin naklinde sadece mananın doğru olmasını yeterli görmek; keşf, ilham ve rüya yoluyla hadis nakletmek ve kendi anlayışları istikametinde bir takım te'villere gitmek” onların en belirgin özelliklerindedir.²⁰

Netice olarak Mevlânâ o günün mevcut imkânları doğrultusunda eserlerinde hadislere yer vererek İslam Dinini özellikle de Hz. Peygamber'i (s.a.v.) insanlara anlatmaya çalışmış ve bu anlamda rehberlik etmiştir.

¹⁹ Emine YENİTERZİ, *Sevginin Evrensel Mühendisi Mevlâna*, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 2010, s. 39-40.

²⁰ Ahmet YILDIRIM, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 2000, s. 39-50.

BİRİNCİ BÖLÜM

DİVÂN-I KEBİR'DE GEÇEN YARATILIŞ, İMAN, İBADET VE AHLÂK İLE İLGİLİ HADİSLERİN TAHRİCİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Birinci bölümde Divân-ı Kebîr'de beyitler içerisinde geçen yaratılış, iman, ibadet ve ahlak kavramlarının ne anlama geldiğinden bahsedilerek ilgili hadislerin önce Arapça metni ele alınarak, bunların tercümesi ilave edilecek ayrıca ilgili beyitlerin Türkçeleri de eklenerek hangi hadis kaynaklarında geçtiği tespit edilmeye çalışılacak ve muhaddislerin görüşlerine yer verilecektir.

1. YARATILIŞ İLE İLGİLİ HADİSLER

Kur'ân-ı Kerîm'de dünyanın ve dünya üzerinde yaşayanların yaratılışı hakkında geniş bir bilgi verilmektedir.²¹ İslam düşünce tarihine bakıldığında özellikle âlemin yaratılışı hakkında değişik fikirlerin olduğu mevcuttur. Ehl-i sünnet kelâmcıları genellikle âlemin Allah'ın mutlak kudreti ile olduğunu kabul ederken, Mu'tezile düşünürleri kulları için en iyi şeyi tam ahenkle yaratan Allah'ın lütfunun bir hikmeti olarak görmektedirler. Mutasavvıflar ise, aşk-ı ilahiyyenin coşup taşmasından neş'et ettiğinden bahsetmektedirler.²²

²¹ Bkz: Âl-i İmrân, 3/190-191; A'râf, 7/56; Secde, 32/4; Yâsîn, 36/81-83; Şûrâ, 42/11; Duhân, 44/38-39; Teğâbun, 64/3-4; Talâk, 65/12; Mülk, 67/24.

²² Süleyman ULUDAĞ, T.D.V. **İslam Ansiklopedisi, Âlem Maddesi**, İstanbul 2000, II, 360.

1. HADİS:

Beyit: “Benim ‘Sen olmasaydın gökleri yaratmazdım’ ülkesinin güzeli olan sevgilimin yüzünden arslanların gönülleri kan kesilmiş, ova kanlara boyanmış, insanı mecnun edenler bile ona mecnun olmuş.”²³

Beyit “Seni öfkelendirecek tatlı lokmayı yeme, şanıma, sen olmasaydın gökleri yaratmazdım denen erdem lokma ye, onun kulu- kölesi ol.”²⁴

Beyit “Gökyüzü, mademki aşk için dönüyor; kalk, biz de dönmeye koyulalım, Şanımda sen olmasaydın yaratmazdım denen, ne dedi bak; Ahmed-i Muhtar aşk madenidir.”²⁵

لولاك لولاك لما خلقت الأفلاك

“Sen olmasaydın, gerçekten sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım.”

Tahriç ve Değerlendirme:

Aclûnî (1162/1652); “Hadis olmamakla beraber, manası uygundur” demiş ve Sağânî’nin bu rivâyetin mevzu olduğunu söylediğini ifade etmiştir.²⁶ Şevkânî (1255/1839) de benzer şeyler söyler²⁷; Elbânî (1999) bu rivâyetin mevzu olduğunu söyleyerek şunları ifade eder: Bir rivâyete göre,

أتاني جبريل فقال يا محمد لولاك ما خلقت الجنة ولولاك ما خلقت النار

“Cibril (a.s) Hz. Peygamber’e (s.a.v) gelmiş ve;

-Ey Muhammed, sen olmasaydın ne cenneti ne de cehennemi yaratırdım” demiştir.

İbn Abbas’tan gelen bir rivâyete göre de:

أوحى الله إلى عيسى عليه السلام : يا عيسى آمن بمحمد و أمر من أدركه من أمته أن يؤمنوا به

فلولا محمد ما خلقت آدم و لولا محمد ما خلقت الجنة و لا النار و لقد خلقت العرش على

الماء فاضطرب فكتبت عليه لا إله إلا الله محمد رسول الله فسكن

“Allah İsâ’ya şöyle vahyetti: Yâ İsâ! Muhammed’e inan ve ümmetinden ona ulaşanlara da iman etmelerini emret. Eğer Muhammed olmasaydı Âdem’i yaratmazdım, Muhammed olmasaydı ne cenneti yaratırdım ne de cehennemi. Arş’ı

²³ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, I, 139, Beyit, 1313.

²⁴ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, IV, 84, Beyit, 722.

²⁵ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, V, 145, Beyit, 1680, 1681.

²⁶ ACLÛNÎ, İsmâil b. Muhammed, *Keşfü'l-Hafâ*, Müessetü'r-Risâle, IV. Basım, Beyrut 1405, II, 232.

²⁷ ŞEVKÂNÎ, Muhammed b. Ali Mahmûd, *el-Fevâidü'l-Mecmûa*, I. Basım, Kahire 1380/1960, I, 326.

su üzerinde yaratmışım da sallanmaya başladı. Nihayet üzerine “La ilâhe illallah, Muhammedun Rasûlüllah” yazdım da sükûnete kavuştum.”

Hâkim (405/1014) bu rivâyeti *Mustedrek*'inde rivâyet etmiş ve senedinin sahih olduğunu söylemiştir. Fakat Zehebî (673/1274) bunun Saîd b. Ebî Arûbe üzerine uydurulmuş bir söz olduğunu zannettiğini ifade etmiştir.²⁸

“Levlâke” sözünün manasına bakanlar bu sözü kudsî hadis olarak ifade etmekten büyük bir haz duymuşlar, fakat aynı sözün Hz. Peygamber'e (s.a.v.) ulaşan isnadını inceleyenler bu kanaate ortak olmamışlardır. Zira muhaddislere göre, bu hadisin sahih bir isnadı bulunamamıştır.²⁹

Lafızlarda farklılık bulunsa da mâna itibariyle aynı olan hadislerin, uydurma oldukları anlaşılmaktadır.³⁰ Ele alınan rivâyetler Hz. Peygamber'i (s.a.v.) aşırı yüceltmenin bir sonucudur.

Nitekim tevâzuyu hayat tarzı edinmiş olan Allah Rasûlü hayatında kendini yüceltici tavır ve sözlere fırsat vermemiştir. Hz. Peygamber'e (s.a.v.) kendisinin en üstün insan olduğunu söylemek için yola çıkanları onun hayal kırıklığına bir olayı nakleder hadis derlemeleri: Kendisine insanların en üstünü sorulduğunda “En muttakileridir” cevabını verdi. Onlar “Biz bunu sormuyoruz” dediklerindeyse konuyu bambaşka bir boyuta taşıyarak, “Yusuf, Allah'ın dostunun oğlu, Allah'ın peygamberinin oğlu, Allah'ın peygamberi” demişti. “Sana sorduğumuz bu da değildi” dediklerinde, “Bana Arap kavminden mi soruyorsunuz. Onların cahiliyye döneminde hayırlı olanları, eğer düşünce yeteneğini geliştirmişlerse, Allah'a teslimiyet döneminin de en hayırlılarıdır” diye cevap vermişti.³¹ Bu ve buna benzer rivâyetler varken, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yasakladığı “aşırı yüceltmeciliğin” sloganı gibi her önüne gelenin “hadis-i kutsî” diyerek kullandığı لولاك لولاك لما خلقت الأفلاك sözünün hadis olmadığını, sahihiyle zayıfıyla hiçbir hadis külliyatında yer almadığı söylenebilir.³²

²⁸ HÂKİM EN-NEYSÂBÛRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh, **el-Mustedrek ale's-Sahîhayn**, (thk. Mustafa Abdulkâdir Atâ), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1990, II, 614, H.no: 4227.

²⁹ Seyit AVCI, **Süfîlerin Hadis anlayışı (Bursevî Örneği)**, Ensar Yayıncılık, Konya 2004, s. 205.

³⁰ Muhittin UYSAL, **Tasavvuf Kültüründe Hadis**, Yediveren, Konya, 2001, s. 281.

³¹ BUHÂRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl, **el-Câmiu's-Sahîh**, (thk. Mustafa Dib el-Buğa), Beyrut 1987, Enbiya, 11 (III, 1324); MÜSLİM, Ebû'l-Huseyn b. Haccâc el-Kuşeyrî, **el-Câmiu's-Sahîh**, İstanbul, 1981, Fedail, 168 (IV, 1846).

³² Mustafa İSLAMOĞLU, **Üç Muhammed 'İki Tasavvur Bir Gerçek'**, Denge Yayınları, İstanbul 2006, s. 66.

2. HADİS:

Beyit: “Yumurtaya benzer bir inci coştı, eridi, deniz doldu; deniz köpürdü, köpüğünden yer oldu, buğusundan gök.”³³

Abdülbâki Gölpınarlı'nın ifade ettiği şekliyle beyit içerisinde “Tanrı önce bir inci yarattı” hadisine kaynaklarda rastlanılmamıştır. Ancak beyitin içeriğine ve kelimelerin dizilişine bakıldığında yaratılışla ilgili benzer bir rivâyet kaynaklarda şu şekilde yer almaktadır:

عن جابر بن عبد الله:

قال قلت : يا رسول الله بأبي أنت وأمي أخبرني عن أول شيء خلقه الله قبل الأشياء .

قال : يا جابر إن الله تعالى خلق قبل الأشياء نور نبيك من نوره فجعل ذلك النور يدور بالقدرة حيث شاء الله ولم يكن في ذلك الوقت لوح ولا قلم ولا جنة ولا نار ولا ملك ولا سماء ولا أرض ولا شمس ولا قمر ولا جني ولا إنسي فلما أراد الله أن يخلق الخلق قسم ذلك النور أربعة أجزاء : فخلق من الجزء الأول القلم ومن الثاني اللوح ومن الثالث العرش ثم قسم الجزء الرابع أربعة أجزاء فخلق من الجزء الأول حملة العرش ومن الثاني الكرسي ومن الثالث باقي الملائكة ثم قسم الجزء الرابع أربعة أجزاء : فخلق من الأول السماوات ومن الثاني الأرضين ومن الثالث الجنة والنار ثم قسم الرابع أربعة أجزاء فخلق من الأول نور أبصار المؤمنين ومن الثاني نور قلوبهم وهى المعرفة بالله ومن الثالث نور إنسهم وهو التوحيد لا إله إلا الله محمد رسول الله

Câbir (r.a): “Yâ Rasûlallah! Anam babam sana feda olsun, Allah'ın eşyadan önce yarattığı ilk şeyin ne olduğunu bana söyler misin? Buyurdu ki: Ey Câbir! Eşyadan önce kendi nurundan senin peygamberinin nurunu yarattı ve şöyle dedi: O nur Allah'ın kudretiyle dilediği yerlerde deveran ediyordu. O zaman ne levh, ne kalem, ne cennet, ne cehennem, ne melek, ne gök, ne güneş, ne ay, ne cin ne de insan vardı. Hâsılı mahlûkattan bir nesne yaratılmamıştı. Allah Teâlâ mahlukâtı yaratmak istediği zamanda o nuru taksim edip dört parçaya böldü: İlk parçadan kalemi yarattı. İkinci parçadan levhi yarattı. Üçüncü parçadan arşı yarattı. Dördüncü parçayı tekrar dörde böldü. İlkinden gökleri yarattı. İkincisinden yerleri yarattı. Üçüncüsünden cennet ve cehennemi yarattı. Dördüncü parçayı yine taksim edip dört parçaya böldü. Birincisinden mü'minlerin gözlerinin nurunu yarattı, ikincisinden kalblerin nurunu

³³ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, I, 252, Beyit, 2365.

yarattı ki o Allah'ı bilmedir, üçüncüsünden dillerin nurunu yarattı ki o da kelime-i tevhiddir.”

Tahriç ve Değerlendirme:

Hadisi, Ahmed b. Hanbel (241/855) ve Hâkim rivâyet etmiş, Hâkim bu rivâyet hakkında isnadının sahih olduğunu ifade etmiştir.³⁴ Aclûninin hadisin sıhhati hakkında müsbet veya menfi bir beyan ve nakilde bulunmamasına karşın Elbânî bu rivâyetin bâtil olduğuna işaret etmiştir.³⁵

Bu bilgiler göz önünde bulundurularak bu rivâyete daha ihtiyatla yaklaşmak gerekir.

3. HADİS:

Beyit: “Bu güzelliğe karşı güneş yanar yakılır, ay da kupkuru bir hale gelir, bu parlaklığı, bu yalımı, ‘Tanrı, kendi nurundan onlara saçtı’ sırrından bil.”³⁶

فألقي عليهم من نوره

“Tanrı, onlara kendi nurundan saçtı”

Tahriç ve Değerlendirme:

Bu rivâyet hadis kaynaklarında tam metin olarak şu şekilde geçmektedir;

إن الله عز وجل خلق خلقه في ظلمة فألقى عليهم من نوره فمن أصابه من ذلك النور اهتدى ومن أخطأه ضل فلذلك أقول جف القلم على علم الله

“Allah (c.c) mahlûkatını bir karanlık içinde yarattı. Sonra üzerlerine kendi nurundan saçtı. Bu nur, kime isabet ettiyse hidayeti buldu, kime de isabet etmediyse sapıttı. Bu sebeple diyorum ki: "Kalem, Allah Teâlâ'nın bilgisi dâhilinde kurumuştur” şeklinde, Tirmizî (279/892), Ahmed b. Hanbel, İbn Hıbbân (354/965), Hâkim, Beyhakî (458/1066) ve Taberânî rivâyet etmişlerdir.³⁷

³⁴ AHMED b. Hanbel, Ebû Abdillâh, eş-Şeybânî, **Müsned**, İstanbul 1992, IV, 127; HÂKİM, **Müstedrek**, II, 600.

³⁵ ACLÛNÎ, **Keşfü'l-Hafâ**, I, 265-266; ELBÂNÎ, Muhammed Nasıruddin, **Silsiletü's-Sahihâ**, Mektebetü'l-Maarif, Riyad 1991, I, 741.

³⁶ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, **Divân-ı Kebîr**, II, 16, Beyit, 150.

³⁷ TİRMİZÎ, Muhammed b. İsâ, **Sünen**, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992, İmân, 18, (V, 26); AHMED b. Hanbel, **Müsned**, II, 176; İBN HİBBÂN, Ebû Hâtim el-Bustî, **Sahih**, (thk. Şuayb el-Arnâvud), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1993, XIV, 43; HÂKİM, **Müstedrek**, I, 84; BEYHAKÎ, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin, **es-Sünenü'l-Kübrâ** Daru'l- Marife, 1413/1992, IX, 4, H.no: 17488; TABERÂNÎ, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed, **Müsnedü's-Şâmiyyîn**, I-IV, (thk. Hamdi es-Silefi), Beyrut 1996, I, 304, H.no: 532.

Tirmizî bu rivâyet hakkında hasen değerlendirmesinde bulunmuştur.³⁸ Suyûtî (911/1505) ise, bu rivâyetin sahih olduğunu zikreder.³⁹ Münâvî (1031/1622) eserinde şu değerlendirmeyi yapar: Hâkim, hadisin Buhârî (256/869) ve Müslim'in (261/874) şartına ve râvîsine göre isnâdının sahih olduğunu söylemektedir. İbn Hacer (852/1448) de bu hadisin rivâyetinde sakınca yoktur şeklinde değerlendirmede bulunmuştur.⁴⁰ Elbânî ve Tebrîzî (h.743) de eserlerinde bu rivâyetin sahih olduğunu söylemişlerdir.⁴¹

Kaderci bir anlayışın telkini gibi gözükten rivâyet, metin açısından İslâmî esaslara uygun gözükmemektedir. Çünkü rivâyete göre sanki insan iradesi yok sayılmaktadır.⁴²

Sened açısından değerlendirildiğinde; senedinin sahih olduğunu söyleyebiliriz. Metin açısından ise; bu rivâyete ihtiyatla yaklaşılması daha uygun görülmektedir.

4. HADİS:

Beyit: “Ey Tebriz bu ululamayı sen, tâ Elest deminden elde etmişsin; hem de benim övündüğüm Şemseddin'den tâ önceden kalem yazmış bunu ve kurumuş artık kalem.”⁴³

جف القلم

“Kalem kurumuştur.”

Hadis kaynaklarında bu rivâyet şu şekilde geçmektedir;

عن ابن عباس انه قال :

كنت رديف النبي صلى الله عليه وسلم فقال:

يا غلام ألا أعلمك كلمات ينفعك الله بهن فقلت بلى فقال احفظ الله يحفظك احفظ الله تجده أمامك

تعرف إليه في الرخاء يعرفك في الشدة وإذا سألت فاسأل الله وإذا استعنت فاستعن بالله قد جف

القلم بما هو كائن

³⁸ TİRMİZÎ, İmân, 18, (V, 26).

³⁹ SUYÛTÎ, Celalüddin Abdurrahman b. Ebîbekr, **el-Câmiu's-Sağîr**, Beyrut 1990, II, 232.

⁴⁰ MÛNÂVÎ, Abdürraûf, **Feyzü'l-Kadîr Şerhu'l-Câmi'i's-Sağîr**, Daru'l-Marife, Beyrut 1356, II, 230.

⁴¹ ELBÂNÎ, **es-Silsiletü's-Sahîha**, III. 404; TEBRİZÎ, Muhammed b. Abdullah el-Hatîb, **Mişkâtü'l-Mesâbîh**, (thk. Muhammed Nâsuriddin el-Elbânî), Beyrut 1985, I, 22.

⁴² YILDIRIM, **Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları**, s. 90.

⁴³ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, **Divân-ı Kebîr**, I, 103, Beyit, 965.

Abdullah b. Abbas (r.a) anlatıyor: Bir gün Rasûlullah'ın (s.a.v) terkisine binmiştim, Peygamberimiz dedi ki:

“Ey delikanlı! Sana birtakım cümleler aktarsam da Allah sana bunlarla yararlı şeyler bahsetse ne dersin?

Ben de: “Evet anlat Ya Rasûlallah!” dedim. Şöyle buyurdu:

“Allah'ın dinini koru ki O da seni korusun! Allah'ın dinini koru ki O'nu (her zaman) yanında bulasın! Rahatlık/bolluk anında Allah'ı tanırsan, sıkıntılı anında O da seni tanır. Bir şey istediğinde Allah'tan iste! Yardıma muhtaç olduğunda (sadece) Allah'tan yardım dile! Olacak her şey için kalemler kurumuştur (yeni bir şey yazmaz).”

Tahriç ve Değerlendirme:

Hadisi İbn Abbas'tan, Ahmed b. Hanbel, Taberânî ve Beyhakî rivâyet etmiştir.⁴⁴ Aclûnî eserinde, “Ahmed b. Hanbel, Taberânî ve o ikisinin dışındaki diğer muhaddisler sahih bir senedle rivâyet ettiklerini ve ravilerinin kuvvetli olduğu” değerlendirmesini yapar.⁴⁵

Bu da bu rivâyetin sahih olduğunu göstermektedir.

5. HADİS:

Beyit: “Evet, uzak, yakın beden içindir, Tanrıya ne sabah vardır, ne akşam.”⁴⁶

“Tanrıya ne sabah vardır, ne akşam”⁴⁷

6. HADİS:

Beyit: “İnsana kırk sabah sakilik ettin; o şaraptan gece gündüz mahrumum ben.”⁴⁸

خمرت طينة آدم بين يدي أربعين صباحا

“Âdem'in çamurunu kırk sabah ellerimle yoğurdum.”⁴⁹

⁴⁴ AHMED b. Hanbel, *Müsned*, I, 307, H.no: 2804; II, 197, H.no: 6854; TABERÂNÎ, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed, *el-Mucemü'l-Kebîr*, (thk. Hamdi b. Abdülmecid es-Silefi), Musul 1983, II, 223, H.no: 11560; BEYHAKÎ, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin, *Şuabü'l-İmân*, Daru'l-Marife, (thk. Ebû Hacer Muhammed es-Saîd b. Besyûnî Zağlûl), Beyrut 1990/1410, II, 27, VII, 203.

⁴⁵ ACLÛNÎ, *Keşfü'l-Hafâ*, II, 366.

⁴⁶ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, II, 424, Beyit, 3570.

⁴⁷ Bu rivayetle ilgili kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır.

⁴⁸ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, IV, 152, Beyit, 1368.

⁴⁹ IRÂKÎ, *Tahrîcü ehâdisi'l-İhyâ*, (y.y), (t.y), IV, 128.

Tahric ve Değerlendirme:

Beyhakî ve Ebû Nuaym (430/1038) bu rivâyeti Selman el-Fârisî'den mevkûf olarak nakletmiştir.⁵⁰ Irâkî, (806/1404) Ebû Mansur ed-Deylemî'nin İbn Mesud ve Selman el-Fârisî kanalı ile çok zayıf bir isnâdla naklettiğini, dolayısıyla rivâyetin bâtil olduğunu belirtmiştir. Şevkânî de eserinde bu rivâyete yer vermiş ve zayıf olduğunu zikretmiştir.⁵¹ Taberî (310/922), Tefsir'inde Âli İmran suresinin 27.nci âyetinin tefsirinde *إن الله عز وجل خمر طينة آدم أربعين ليلة أو قال أربعين يوما* şeklinde devam eden rivâyeti aktarmakta ve hadisin Selman'dan mı yoksa İbn Mes'ud'dan mı geldiği hususunda şüpheye düştüğünü, kendi zannınca Selman'dan geldiğini söylemektedir.⁵²

Suhreverdi (632/1234) bu rivâyete, halvet konusunu işlerken yer vermiş ve şu yorumda bulunmuştur: Allah Teâla Hz. Âdem'i her iki dünyanın da imarı için yaratmış, kendisinden, cenneti mamur etmesini istediği gibi dünyanın da imarını istemiş ve bunun için onu, hikmet ve şehadet âlemine uygun bir terkipte, topraktan yaratmıştır. Bu ev, dünyadır. Dünyanın mamur edilmesi, o terkipten gelmektedir. O, arzın süflî cüzlerinden hikmet kanununa göre yaratılmamıştır. Yaratılışı topraktır. Kırk gün süren bu ameliyeden dolayı, huzur'u ilahiyeden kırk perde ile perdelenmiştir.⁵³

Ancak, Allah'ın Âdem'i eliyle yarattığı ve ruhundan üflediği Buhârî, Müslim, Tirmizî, İbn Mâce (278/888), Ahmed b.Hanbel, İbn Hıbbân, Tayâlisî (204/819), Taberânî, Ebû Ya'lâ (307/919), Bezzâr, İbn Ebi Şeybe (235/849) gibi kaynaklarda geçmekle birlikte; Âdem'in çamurunu kırk sabah elleriyle yoğurduğu ile ilgili bir ifade bu kaynaklarda geçmemektedir.⁵⁴

⁵⁰ BEYHAKÎ, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin, **Kitâbu'l-Esmâ ve's-Sıfât**, (thk. İmâdu'd-dîn Ahmed Haydar, I-II, Beyrut 1994, II, 59; EBÛ NUAYM, EL-ISBAHÂNÎ, Ahmed b.Abdullah b. El-İsbahâni, **Hilyetü'l-Evliyâ**, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1987, VIII, 264.

⁵¹ IRÂKÎ, **Tahrîcü châdîsi'l-İhyâ**, IV, 128; ŞEVKÂNÎ, **el-Fevâidü'l-Mecmûa**, I, 451.

⁵² TABERÎ, Camiu'l-Beyan Te'vili Ayi'l-Kuran, I-XXX, Beyrut 1988, VII, 5.

⁵³ SUHREVERDÎ, Ömer b. Muhammed, **Avârifü'l-Maârif**, Beyrut 1992, s. 194.

⁵⁴ BUHÂRÎ, **Tevhid**, 19, (VI, 2695), 24, (VI, 2708), 37, (VI, 2730) **Tefsîr**, 2, (IV, 1624); MÜSLİM, İman, 84, (I, 180), (I, 184), Kader, 2 (IV, 2042); TİRMİZÎ, **Sıfatü'l-Kıyâme**, 10 (IV, 622); İBN MÂCE, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvîni, **Sünen**, (thk. Muhammed Fuad Abdulbâkî), İstanbul 1992, **Zühd**, 37, (II, 1442); AHMED b. Hanbel, **Müsned**, I, 281, H.no: 2546, I, 295, H.no: 2692, II, 392, H.no: 9084, II, 398, H.no: 9165, II, 435, H.no: 9621; İBN HİBBÂN, **Sahîh**, XIV, 55, XIV, 377, XIV, 380; TAYÂLİSÎ, Ebû Dâvûd Süleyman b. Dâvûd b. el-Cârûd, **Müsned**, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, I, 268, I, 353; TABERÂNÎ, **el-Mu'cemü'l-Kebîr**, II, 160; EBÛ YA'LÂ, Ebû Ta'lâ, Ahmed b. Ali b. El-Müsennâ el-Mevsilî et-Temîmî, **Müsned**, I-XIII, (thk. Hüseyin Selim Esed) Dîmeşk 1404/1984, II, 414; İBN EBÎ ŞEYBE, Ebû Bekr

Ele aldığımız “Âdem’in çamurunu kırk sabah ellerimle yoğurdum” anlamında bu rivâyetin merfu değil de mevkûf bir haber olduğu anlaşılmakta ve muteber kaynaklarda yer almaması sebebiyle ihtiyatla yaklaşılması daha uygun görülmektedir.

2. İMAN VE İBADET İLE İLGİLİ HADİSLER

İman kavramı sözlükte “güven içinde bulunmak, korkusuz olmak” anlamındaki emn (emân) kökünden türeyen îmân “güven duygusu içinde tasdik etmek, inanmak” demektir.⁵⁵ “Sağlamlaştırmak, kesin karar vermek, tasdik etmek” mânasındaki akd kökünden türeyen i'tikâd da “iman” karşılığında kullanılır. Terim olarak iman genellikle “Allah'tan alıp din adına tebliğ ettiği kesinlik kazanan hususlarda peygamberleri tasdik etmek ve onlara inanmak” diye tanımlanır.⁵⁶

Kur'ân-ı Kerîm'de iman kavramı 800'den fazla yerde geçmektedir. İman etmeyi ve inananları nitelemek için “doğru söylemek” anlamındaki sâdk kökünün, ayrıca kalbin iman sayesinde huzura kavuşmasını ifade etmek için “şüpheden uzak olarak bilmek” mânasında yakn (yakîn) kökünün türevleri⁵⁷ ve “huzur bulmak, güven duymak” anlamındaki itmi'nân kavramı kullanılır.⁵⁸

İman konusu hadis kaynaklarında çok geniş bir şekilde yer almıştır. Kütüb-i Sitte'den Sahîh-i Buhârî ile Sahîh-i Müslim'de, Tirmizînin el-Câmi'u's-sahîh ve Nesâî'nin es-Sünen'in de “îmân” adıyla müstakil birer bölüm açılmış. Sahîh-i Müslim'de 200 sayfaya yakın bir hacim tutan 380 hadis rivâyet edilmiştir. Hadis kaynaklarında ayrıca çeşitli başlıklar altında kaydedilen birçok rivâyet de iman konusunu ilgilendirmektedir. Bu hadisler imanın esasları, alâmetleri, amelle münasebeti ve müminin vasıfları gibi hususları açıklamaktadır.

İbadet kavramı ise; Sözlükte “boyun eğme, alçakgönüllülük, itaat, kulluk, tapma, tapınma” anlamlarına gelen ibâdet dinî bir terim olarak insanın Allah'a saygı, sevgi ve itaatini göstermek, Onun hoşnutluğunu kazanmak niyetiyle ortaya koyduğu belirli tutum ve gerçekleştirdiği davranışlar için kullanıldığı gibi daha genel olarak aynı mahiyetteki düşünüş, duyuş ve sözleri de ifade eder; ancak kelimenin dinî içerikli belli ve düzenli davranış biçimleri için kullanımı daha yaygındır. İslâmî literatürde genellikle bu tür davranış biçimleri için ibadet, insanın hayatını daima Allah'a karşı saygı ve itaat bilinci içinde sürdürmesi şeklindeki kulluk duyarlılığı için de ubûdiyyet ve ubûdet terimlerine yer verilmiştir. Bir tanıma göre ubûdiyyet “Kulun

⁵⁵ İBN MANZÛR, Ebu'l, Fadl Muhammed b. Mukerrem el-Mısırî, **Lisânul-Arab**, I-XV, Dâru Sâdır, Beyrut, XIII, 23, 24.

⁵⁶ Mustafa SİNANOĞLU, **T.D.V. İslam Ansiklopedisi, İman Maddesi**, İstanbul 2000, XXII, 212.

⁵⁷ Bakara, 2/4; Mâide, 5/50.

⁵⁸ Bakara, 2/260; Ra'd, 13/28.

Allah'ın yaptıklarından memnun olması”, ibadet ise “Onun razı olacağı işleri yapmasıdır.”⁵⁹

Kur'ân-ı Kerîm'de ve hadislerde kulun Allah'a saygı ve itaatini ifade etmek üzere “nüsük, dua, huşû, rükû, secde, kunût, şükür” gibi kavramların da yer yer ibadetle aynı veya yakın anlamda kullanıldığı görülür.

İslâm inancına göre dinin koyucusu Allah'tır. İlk insan aynı zamanda peygamberdir. Allah cinleri ve insanları kendisine kulluk etmeleri için yaratmıştır.⁶⁰ Kendisine nasıl kulluk edileceğini de insanların arasından seçip gönderdiği peygamberler vasıtasıyla bildirmiştir. İnsanlar tarih içerisinde çeşitli nedenlerle dinden uzaklaştıklarında Allah peygamberler göndermek suretiyle onları ya eski dinlerini doğru olarak yaşamaya veya yeni gönderdiği bir şeriata uymaya çağırmıştır. Hz. Âdem'den itibaren bütün insanlar, Allah tarafından gönderilen tevhid dininin esaslarını kavrayıp benimseyecek ve hayatlarını bu esaslara göre düzenleyecek seviyede zihnî, ruhî ve bedenî kapasiteye sahip kılınmıştır.⁶¹

7. HADİS:

Beyit: “İnanan tatlıdır, tatlı sever, tatlı söyler; aşk yücedir, yücelir durur Ne dille söyleyeyim sana ki sen o dili bilmeyesin”⁶²

“İnanç sahibi de inançta, dinde zevklidir, tatlıdır, sen nerde gördün helva tablasının ekşi olduğunu,

Bütün bu ekşilikler, sende şu yüzden toplandı; cins, cinsine gider, ekşi de ekşiye koşar,

Vallahi güneşin ışıısıyla, ısıyla olgunlaşmayan meyva, şeker kamışı bile olsa ekşidir ancak.”⁶³

المؤمن حلو

“ İnanan tatlıdır”

Tahîç ve Değerlendirme:

⁵⁹ İBN MANZÛR, *Lisânul-Arab*, III, 272,273;

⁶⁰ Zâriyât, 51/56.

⁶¹ Mustafa SİNANOĞLU, T.D.V. *İslam Ansiklopedisi, İbadet Maddesi*, İstanbul 2000, XIX, 234.

⁶² MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, II, 243, Beyit, 1980.

⁶³ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, IV, 366, Beyit, 3537, 3538, 3539.

Beyhakî, Ebû Umâme'den şu lafızla *قلوب المؤمن حلو يحب الحلاوة* " Mü'minin kalbi tatlıdır. Tatlıyı sever" şeklinde rivâyet etmiştir.⁶⁴ Suyûtî bu rivâyetin zayıf olduğunu, Hatib el-Bağdâdî'nin de (463/1071) Ebu Musa'dan rivâyet ettiğini belirtir.⁶⁵ Aclûnî, eserinde şu değerlendirmeleri yapar: Deylemî (509/1115) Ebû Umâme'den rivâyet etmiştir. İbnü'l-Cevzî de (597/1200) Ebu Musa'dan gelen rivâyete *Mevzûât* adlı eserinde yer vermiştir. el-Kâri (1014/1605) buna itiraz ederek bu rivâyetin manasının sahih olduğunu ifade eder. Deylemi de Hz. Ali'den merfu olarak;

المؤمن حلو يحب الحلاوة ومن حرمها على نفسه فقد عصي الله ورسوله لا تحرموا نعمة الله والطيبات على أنفسكم وكلوا واشربوا واشكروا فإن لم تفعلوا لزمتم عقوبة الله عزل

" Mü'min tatlıdır. Tatlıyı sever. Kim tatlıyı kendi nefesine haram ederse, Allah'a ve Rasûlü'ne isyan etmiş olur. Allah'ın nimetini, güzellikleri kendi nefsinize haram kılmayın, yeyin, için ve şükredin. Eğer bunları yapmazsanız Allah'ın azabı üzerinize lazım gelir" şeklinde rivâyet vardır. Sağâni de (650/1252) *المؤمن حلو يحب الحلو* şeklindeki metnin Müslümanların dilinde meşhur olmakla birlikte uydurma bir rivâyet olduğu tespitinde bulunur.⁶⁶

Şevkânî de şu değerlendirmeleri yapar: Hatib, Ebu Musa'dan merfu olarak rivâyet etmiş, senesinde geçen râvilerin Muhammed b. Abbas b. Salih'in dışında güvenilir olduğunu, adı geçen râvinin ise zayıf olduğunu bildirmiştir. Beyhakî'nin Ebu Umâme'den rivâyet ettiği hadisin metninin "münker"⁶⁷ olduğunu, senesinde ise tanınmayan bir râvinin bulunduğunu zikreder.⁶⁸ Elbânî de bu rivâyetin mevzû olduğundan bahseder.⁶⁹

Yapılan değerlendirmeler göz önünde bulundurulduğunda rivâyetin uydurma olduğu ifade edilebilir.

⁶⁴ BEYHAKÎ, *Şuabü'l-İmân*, VI, 99.

⁶⁵ SUYUTÎ, *el-Câmiu's-Sağîr*, II, 217.

⁶⁶ ACLÛNÎ, *Keşfü'l-Hafâ*, II, 99, 293.

⁶⁷ Münker: Zayıf bir ravinin kendisinden daha iyi durumda olan raviye aykırı bir şekilde rivayet ettiği hadis. Bkz. Abdullah AYDINLI, *Hadis İstılahları Sözcüğü*, Hadisevi, İstanbul 2006, s. 215.

⁶⁸ ŞEVKÂNÎ, *Fevâidü'l-Mecmûa*, I, 177.

⁶⁹ ELBÂNÎ, *es-Silsiletü'd-Daîfe*, I-XI, Mektebetü'l-Maarif, Riyad 1988, IX, 66.

8. HADİS:

Beyit “Kimdir o hikmet kaynağı kesilmiş, şeker gönüllü dudu ki söylemeye koyuldu mu Ahmed gibi dili, Tanrı sözünü söyler?”⁷⁰

أن النبي صلى الله عليه وسلم قال: أنا محمد وأنا أحمد وأنا الماحي الذي يمحي بي الكفر وأنا الحاشر الذي يحشر الناس على عقبي وأنا العاقب والعاقب الذي ليس بعده نبي

“Ben Muhammed'im (Övülmüş birisiyim). Ben Ahmed'im (En övgün kimseyim). Ben o Mâhiyim (İmha ediciyim) ki; Allah benimle küfrü mahveder. Ben Hâşirim (İnsanlar benden sonra haşredileceklerdir) ki; Allah insanları benim arkamda toplar. Ben Âkıbim (Sonuncuyum) ki; Âkıb kendisinden sonra peygamber bulunmayandır.”

Abdülbâki Gölpınarlı, Saf surenin 6. âyetinde, İsâ peygamber'in kendisinden sonra “Ahmed” adlı bir peygamber'in geleceğini müjdelediğini bildirir ve hadislerde de Hz. Peygamber (s.a.v.) kendi isimlerini söylerken “Ahmed” ismini de kullandığını ifade eder.⁷¹ Kur'ân-ı Kerîm'de bir yerde “Ahmed” diye geçmekle birlikte, dört yerde de “Muhammed”⁷² diye geçmiştir.

Ancak beyite dikkatlice bakıldığında, Abdülbâki Gölpınarlı'nın ifade ettiği hadis kastedilmekle birlikte, “Tanrı sözünü söyler” kısmından “O, nefis arzusu ile konuşmaz. Size okuduğu Kur'ân ancak kendisine bildirilen bir vahiydir”⁷³ âyet-i kerimesinin de kastedildiği anlaşılmaktadır. Bu sebepten dolayı beyitte “tanrı sözü” vurgusu bulunduğu için burada hadisten ziyade âyete işaret edildiği görülmektedir.

İncil'de de “Ahmed” kelimesinin karşılığı şu ifadelerle zikredilmiştir: “Ben de Baba'ya yalvaracağım ve o da sonsuza dek sizinle birlikte olsun diye bir başka tecelli verecektir.”⁷⁴ “Şimdi ise beni gönderenin yanına gidiyorum. Ne var ki, içinizden hiçbiri bana, ‘Nereye gidiyorsun?’ diye sormuyor. Ama size bunları söylediğim için yüreğiniz elemle doldu. Size gerçeği söylüyorum, benim gidişim sizin yararınızdır. Gitmezsem tecellici size gelmez. Ama gidersem, onu size gönderirim. O gelince dünyanın günah, doğruluk ve gelecek yargı konusundaki

⁷⁰ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, VI, 95, Beyit, 838.

⁷¹ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, (Hzr. Abdülbâki, GÖLPINARLI), VI, 386.

⁷² Al-i İmrân, 3/144; Ahzab, 33/40; Muhammed, 47/7; Fetih, 48/29.

⁷³ Necm, 53/3, 4.

⁷⁴ *İncil*, İncil'in Çağdaş Türkçe Çevirisi, Yeni Yaşam Yayınları 1991, (Yuhanna 14/16), s. 233.

suçluluğunu dünyaya gösterecektir.”⁷⁵ Hz. İsa’nın, Arâmî dilinde buna hangi kelime ile işaret ettiği, bilinmemekle beraber, bu cümlelerde geçen eski yunanca kelime, tecellici, idareci ve müdür manalarına gelen Parakleitos’dur. Umumiyetle İncil’in bu cümlelerini açıklayan uzmanlar, Grekçe bu kelimenin daha çok Periklytos olduğunu düşünmüşlerdir ki bu kelimenin eski yunanca da ifade ettiği mana, Kur’ân-ı Kerîm’de geçen “Ahmed” kelimesinin tam karşılığıdır.⁷⁶

Tahriç ve Değerlendirme:

Bu hadisi, Cübeyr b. Mut’ım’ın babasından, Buhârî, Dârimî (255/869), Ahmed b. Hanbel, Humeydî (219/834), İbn Ebî Şeybe, Müslim, Tirmizî, Ebû Ya’lâ, İbn Hibban ve Taberânî rivâyet etmişlerdir.⁷⁷

Tirmizî bu hadis “Hasen-Sahihdir” der. Tebrîzî, bu rivâyet için “Muttefekun aleyh”⁷⁸ demiştir. Suyûtî de “sahihdir” der.⁷⁹

Bu rivâyetin asli kaynakların pek çoğunda sahih senedle rivâyet edilmiş olması ve sıhhati hakkında yapılan değerlendirmelerin de ittifakla “sahih” olarak değerlendirilmesi neticesinde sahihliğinde şüphe bırakmamaktadır.

9. HADİS:

Beyit: “Bu gerek, şu gerek sözü, gizli şirkten doğar; fakat kul olan, süsen gibi bu vesveseden kurtulur.”⁸⁰

الشرك اخفى في أمتي من دبيب النمل

“Bu ümmette şirk bir karıncanın yürüyüşünden daha gizlidir.”

Tahriç ve Değerlendirme:

⁷⁵ İncil, (Yuhanna 16/5-10), s. 235.

⁷⁶ MUHAMMED HAMİDULLAH, **İslam Peygamberi**, I-II, İrfan Yayınları, II, 641.

⁷⁷ BUHÂRÎ, Tefsir, 61 (V, 62); DÂRİMÎ, Abdullah b. Abdurrahman es-Semerkindî, **Sünen**, İstanbul 1992, Rikak, 59, (II, 409); AHMED b. Hanbel, **Müsned**, IV, 80, (Şuayb el-Arnâvut hadisin Buhârî ve Müslim şartına uygun olarak senedinin sahih olduğunu bildirir); HUMEYDÎ, Ebû Bekir Abdullah b. Zübeyr, **Müsned**, Dâru’s-Sekka, Dimeşk 1996, I, 253; İBN EBÎ ŞEYBE, **Musannef**, VI, 311; MÜSLİM, Fedâil, 124(IV, 1828); TİRMİZÎ, Edeb, 67 (V, 135); EBÛ YA’LÂ, **Müsned**, XIII, 320; İBN HİBBÂN, **Sahih**, XIV, 219; TABERÂNÎ, **Kebîr**, II, 121.

⁷⁸ Muttefekun aleyh: Buhârî ve Müslim’in her ikisinin de el-Câmî’us-Sahih isimli kitaplarına aldıkları hadis. Sahih olduğunda hadis alimlerinin ittifak ettikleri hadis. Bk. AYDINLI, **Hadis İstılahları Sözcüğü**, s. 241.

⁷⁹ TİRMİZÎ, Edeb, 67 (V, 135); TEBRİZÎ, **Mişkâtü’l-Mesâbih**, III, 255; SUYÛTÎ, **el-Câmiu’s-Sağîr**, I, 328.

⁸⁰ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, **Divân-ı Kebîr**, II, 150, Beyit, 1203.

Bu Hadisi Buhârî, Ebû Ya'lâ ve Ebû Nuaym Ebû Bekir 'dan (r.a.),⁸¹ Ahmed b. Hanbel, Taberânî ve İbn Ebî Şeybe Ebû Musa el-Eşarî'den,⁸² aynı zamanda Ebû Nuaym Hz. Aişe 'den (r.a.)⁸³ rivâyet etmişlerdir.

Heysemî (807/1404), Bezzar'ın Hz. Aişe 'den (r.a) rivâyet ettiği hadisin senesinde bulunan Ebu'l-A'lâ b. A'yene'nin zayıf bir râvi olduğunu, Ahmed b. Hanbel ve Taberânî'nin Ebû Musa el-Eşarî'den rivâyette bulduklarını Ahmed b. Hanbel'in rivâyetindeki senedde Ebû Ali'nin dışında ki râvilerin sahih râviler olduğunu ancak İbn Hıbban'ın bu râvinin güvenilir bir râvi olduğunu ayrıca Ebû Ya'la'nın rivâyetinde bulunan Leys isimli râavinin müdellis olduğunu söyler.⁸⁴ Ukaylî (322/933) de Hz. Aişe 'den (r.a.) gelen rivâyetin münker olduğunu bildirir. Suyûtî, Hâkim'in İbn Abbas'dan rivâyet ettiğini ancak zayıf bir rivâyet olduğunu bildirir. Münâvî ise Hâkim'in bu rivâyete sahih dediğini ve Zehebî'nin de bu görüşe katıldığını, ancak Darekutnî'nin Ebu'l-Â'lâ b. Â'yene adlı râvinin sika olmadığını ve bu rivâyetin de münker bir rivâyet olduğunu söylediğini aktarır.⁸⁵

Yapılan bu değerlendirmeler, rivâyetin zayıf olduğunu göstermektedir.

10. HADİS:

Beyit: “Şeytanım Müslüman oldu sırrı zuhur etti de nefsin rabbâni bir nefis oldu, iblis İslama geldi, hep böyle olsun dilerim.”⁸⁶

“Mustafa'dan duy; dedi ki benim şeytanım Müslüman oldu; kafir olmaz artık.”⁸⁷

كان شيطاني كافرا فأعاني الله عليه حتى أسلم

“Şeytanım kâfirdi, Allah ona karşı bana yardımcı oldu da müslüman oldu.”

Tahric ve Değerlendirme:

⁸¹ BUHÂRÎ, **Edebu'l-Müfred**, (thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî), Beyrut 1409/1989, I, 250; EBÛ YA'LÂ, **Müsned**, I, 60, 62; EBÛ NUAYM, **Hilyetü'l-Evliyâ**, VII, 112.

⁸² AHMED b. Hanbel, **Müsned**, IV, 403, H.no: 19622, (Tahkikini yapan Şuayb Arnavut senedin Ebû Ali el-Kâhîlî'nin cehaleti sebebiyle zayıf olduğunu belirtir); TABERÂNÎ, **El-Mu'cemu'l-Evsat**, I-X, (thk. Tarık b. Avadullah-Abdülmuhsin b. İbrahim el-Hüseynî), Kahire 1415, IV, 10; İBN EBÎ ŞEYBE, **Musannef**, VI, 70.

⁸³ EBÛ NUAYM, **Hilyetü'l-Evliyâ**, VIII, 368.

⁸⁴ HEYSEMÎ, Nureddin Ali b. Ebî Bekr, **Mecma'uz-Zevâid ve Menbe'u'l-Fevâid**, I-X, Daru'l-Fikr, Beyrut 1994/1414, X, 384.

⁸⁵ UKAYLÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Ömer b. Mûsâ el-Ukaylî, **ed-Duafâ'u'l-Kebîr**, (thk. Abdülmu'tî Emin Kal'acî), Beyrut 1984, III. 60; SUYÛTÎ, **el-Câmiu's-Sağîr**, II, 53; MÛNÂVÎ, **Fezû'l-Kadîr**, IV, 174.

⁸⁶ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, **Divân-ı Kebîr**, II, 13, Beyit, 107.

⁸⁷ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, **Divân-ı Kebîr**, VI, 156, Beyit, 1468.

Bu rivâyet hakkında Heysemî şunları söyler: Bu rivâyeti Bezzâr Ebû Hureyre'den rivâyet etmiştir, senesinde bulunan İbrahim b. Sırmete isimli râvi zayıftır.⁸⁸ Ali el-Müttakî de, Beyhakî'nin *Delâil* isimli eserinde İbn Ömer'den rivâyet ettiğini zikreder.⁸⁹ Mübârekfûrî (1353/1934), “bu hadis sahih olsaydı kuvvetli bir şahidi olurdu” demektedir.⁹⁰ İbnü'l-Cevzi de “hadisin Hz. Peygamber'den geldiği doğru değildir” der.⁹¹ Ali el-Müttakî (975/1567) ve Suyûtî hadisi Beyhakî'ye nispet ederek zayıf olduğunu belirtir. Münâvî ise Irâkî'nin bu rivâyet hakkında Muhammed b. Velid isimli râvinin zayıf olduğunu söylediğini aktarmıştır.⁹²

Bu rivâyet hakkında yapılan değerlendirmelere bakıldığında rivâyetin zayıf olduğunu görürüz.

Ancak bu konu ile ilgili benzer manalar içeren rivâyetler de mevcuttur. Bu hadisleri ele alacak olursak;

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ما منكم من أحد إلا وقد وكل به قرينه من الجن قالوا
وياك؟ يا رسول الله قال وإياي إلا أن الله أعانني عليه فأسلم فلا يأمرني إلا بخير

Rasûlullah (s.a.v.) buyurdular ki:” Sizden hiç kimse yoktur ki ona, biri şeytandan diğeri melekten olmak üzere yanından ayrılmayan iki ‘karin’ tevkil edilmemiş olsun!” “Size de mi ey Allah'ın Rasûlü!” denildi. “Bana da!” buyurdular. Ancak, Allah ona karşı bana yardım etti de o müslüman oldu. Artık o bana hayırdan başka bir şey emretmiyor!”

Tahriç ve Değerlendirme:

Abdullah b. Mesud'dan, Müslim, Ahmed b. Hanbel, İbn Hıbbân ve Taberânî rivâyet etmişlerdir.⁹³

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : ليس منكم من أحد الا وقد وكل به قرينه من الشياطين قالوا
وأنت يا رسول الله قال نعم ولكن الله أعانني عليه فأسلم

⁸⁸ HEYSEMÎ, *Mecma'uz-Zevâid*, VIII, 412, 482.

⁸⁹ ALİ EL-MÜTTAKÎ, el-Hindî, *Kenzul Ummal fi Süneni'l-Akvâl ve'l-Ahvâl*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1993/1413, XI, 548.

⁹⁰ MÜBÂREKFÛRÎ, Muhammed Abdurrahman b. Abdirrahîm, *Tuhfetü'l-Ahvezî şerhu Câmiî't-Tirmizî*, Beyrut, IV, 282.

⁹¹ İBNU'L CEVZÎ, Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali, *el-İlelu'l-Mütenahiye fi'l-Ehadisi'l-Vahiye*, (thk. Halil Cemil), Beyrut 1403, I, 181.

⁹² MÜNÂVÎ, *Fezû'l-Kadîr*, IV, 440. ALİ EL-MÜTTAKÎ, *Kenzu'l-ummâl*, XI, 548; SUYÛTÎ, Celalüddin Abdurrahman b. Ebîbekr, *ed-Dürri'l-Mensûr*, I-VIII, Beyrut 1993, I, 132.

⁹³ MÜSLİM, *Sıfâtu'l-Münâfikûn*, 66, (IV, 2167); AHMED b. Hanbel, *Müsned*, I, 397, H.no: 3779 (Şuayb el-Arnâvut hadisin Müslim şarhına göre sahih olduğunu belirtmiştir); TABERÂNÎ, *Evsat*, III, 93.

İbn Abbas (r.a), Rasûlullah'ın (s.a.v.) şöyle dediğini anlatıyor:

“Sizin her birinizin yanı başında mutlaka şeytanlardan bir vekil/arkadaş vardır. Sizin de mi ey Allah'ın Rasûlü? Denildi. ”Benim de!” buyurdu. Ancak, Allah ona karşı bana yardım etti de o müslüman oldu.”

Bu hadisi de İbn Abbas'dan Ahmed b. Hanbel ve Taberânî rivâyet etmişlerdir.⁹⁴

Ele aldığımız bu iki rivâyetin dışında benzer manaları içeren rivâyetler de mevcuttur. Bunlar da şunlardır: Cabir'den, Tirmizî, Dârimî, Ahmed b. Hanbel ve Taberânî Hz. Aişe'den (r.a) Nesâî (303/ 915) ve Taberânî; Şerik b. Târik'dan İbn Hıbbân ve Taberânî ve Muğire b. Şube'den Taberânî rivâyet etmişlerdir.⁹⁵ Heysemî, hadisi Ahmed b. Hanbel, Taberânî ve Bezzâr'a nispet ederek senedindeki Kâbûs b. Ebî Zabayân dışındaki râvilerinin sağlam olduğunu, Muğire b. Şube'den gelen rivâyetin senedinde bulunan Hammad el-Mufaddal b. Sadaka'nın zayıf olduğunu, Şerik'ten gelen rivâyetin senedinde bulunan râvilerin tamamının sahih olduğunu belirtmiştir⁹⁶ Tebrîzî, İbn Mesud'dan gelen rivâyetin sahih bir rivâyet olduğunu zikreder.⁹⁷

Netice olarak bu konuda zayıf rivâyetler olsa da, sahih rivâyetler de mevcuttur.

11. HADİS:

Beyit: “Akılla can, o padişahın heybetinden, Hattâboğlu Ömer'den korkup kaçan Şeytan gibi korkar da kaçar.”⁹⁸

“ Ömer geldi, Ömer geldi, bak da gör şeytanın başı aşağıda seher geldi, seher geldi boyuna sürüp giden uykuyu bırak.”⁹⁹

⁹⁴ AHMED b. Hanbel, **Müsned**, I, 257, H.no: 2323 (Şuayb el-Arnâvut hadisin hasen ligayrihi olduğunu belirtmiştir). TABERÂNÎ, **el-Mu'cemü'l-Kebîr**, XII, 110, H.no: 12620.

⁹⁵ TİRMİZÎ, Radâ, 17 (III, 475), (Tirmizî hadisin garib olduğunu belirtir); NESÂÎ, Ebû Abdîrrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali, **Sünen**, İstanbul 1992, Aşratü'n-Nisâ, 4, (VII, 72); DÂRİMÎ, Rikâk, 66 (II, 411), (Hüseyn Selim Esed Mücâlid b. Said'den dolayı isnadının zayıf olduğunu bildirir); İBN HİBBÂN, **Sahih**, XIV, 326, (Şuayb Arnâvut senedinin kuvvetli olduğunu söyler); AHMED b. Hanbel, **Müsned**, III, 309.(Şuayb Arnâvut Mücâlid'in zayıf bir ravi olması nedeniyle senedi zayıftır der); TABERÂNÎ, **Kebîr**, VII, 309, XX. 421, **Evsat**, I, 70, IX, 14, **Sağîr**, I-II, (thk. Muhammed Şekûr Mahmûd el-Hâc), Mektebu'l-İslâmi, Beyrut 1985, I, 288.

⁹⁶ HEYSEMÎ, **Mecmau'z-Zevâid**, VIII, 412, 413.

⁹⁷ TEBRİZÎ, **Mişkâtü'l-Mesâbih**, I, 15.

⁹⁸ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, **Divân-ı Kebîr**, II, 208, Beyit, 1860.

“Kalk, gün geçiyor, temmuz ayı, yaz mevsimi gidiyor; şeytan Ömer’in gölgesinden kaçtı, hâlâ da kaçıyor.”¹⁰⁰

“Bir Ömer gerek ki şeytan kaçsın ondan... Bir Ahmed gerek ki haçın yolunu vursun gitsin.”¹⁰¹

الشيطان يفر من عمر

“Şeytan, Ömer’den kaçar”

Tahriç ve Değerlendirme:

Abdullah b. Büreyde’nin babasından İbn Hıbbân, *إني لأحسب الشيطان يفر منك*, “Ben şeytanın senden kaçtığını zannediyorum yâ Ömer” şeklinde,¹⁰² Taberânî de Abdullah’tan *إني لأحسب الشيطان يفر من حس عمر* şeklinde¹⁰³ ve Deylemî de İbn Abbâs’tan *ما في السماء ملك الا و هو يوقر عمر بن الخطاب و ما في الأرض شيطان* “Gökyüzünde hiçbir melek yoktur ki Ömer’e saygı duymasın. Yeryüzünde hiçbir şeytan yoktur ki, Ömer İbnü’l-Hattâb’dan kaçmasın” şeklinde¹⁰⁴ rivâyetlerde bulunmuşlardır. Suyûtî bu rivâyetin zayıf olduğunu söyler. Münâvî de eserinde İbn Adıyy’in (365/975) bu konuda, bu rivâyetin münker olduğunu ve bu gibi hadislerin ise bâtil olduğunu söylediğini aktarır.¹⁰⁵

Bu rivâyetin yapılan değerlendirmelerden zayıf olduğu anlaşılmaktadır.

12.HADİS:

لا يلدغ المؤمن من جحر واحد مرتين

“Mü’min, bir delikten iki defa ısırılmaz (ikinci kez aldanmaz).”

Abdülbâki Gölpınarlı bu hadisi tespit ederken hangi beyitle alakalandığı hususunda bilgi vermemiştir.

Tahriç ve Değerlendirme:

⁹⁹ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, V, 386, Beyit, 5077.

¹⁰⁰ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, VI, 94, Beyit, 1157.

¹⁰¹ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, VI, 306, Beyit, 9323.

¹⁰² İBN HİBBÂN, *Sahîh*, XV, 315.

¹⁰³ TABERÂNÎ, *Kebîr*, IX, 166.

¹⁰⁴ DEYLEMÎ, Şûruveyh b. Şehrîdar, *el-Firdevs bi Me’sûri’l-Hitâb*, (thk. Muhammed es-Said b. Bisyûnî Zeğlûl), Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1986, IV, 105-106.

¹⁰⁵ SUYÛTÎ, *el-Câmiu’s-Sağîr*, II, 432; MÜNÂVÎ, *Feyzü’l-Kadîr*, V, 459.

Ebû Hureyre'den, Buhârî, Ahmed b. Hanbel, Müslim, Dârimî, Ebu Dâvud (275/888), İbn Hıbbân ve Beyhakî;¹⁰⁶ İbn Ömer'den de Ahmed b. Hanbel ve İbn Mâce rivâyet etmişlerdir.¹⁰⁷

Tebrîzî, Ebû Hureyre rivâyetinin muttefekun aleyh, Isfahânî (369/979) ise bu hadisin râvilerinin güvenilir olduğunu ifade etmiştir.¹⁰⁸

Hüseyin Selim Esed, Dârimî'nin rivâyet ettiği hadisin râvilerinden Abdullah b. Salih'in kötü hafızasının bulunduğunu, ancak diğer isnadların muttefekun aleyh olduğunu söylemiştir.¹⁰⁹

Aynî (855/1451) eserinde Hattâbi'nin (388/998) şu görüşlerine yer verir: "Hadisin ihbar sigasında olsa da emir ifade ettiğini, dolayısıyla Hz. Peygamber'in (s.a.v.) gerek dünya ve gerek din işlerinde, Müslümanın uyanık, titiz ve kararlı olmasını, gafleti bırakarak peş peşe aldanmaya meydan vermemesini emretmiştir."¹¹⁰

Suyûtî'de, Bu hadisin vârid oluş sebebinin şu şekilde açıklar: "Şiirleriyle devamlı Hz. Peygamber'i (s.a.v.) kötüleyen Ebû Izze ismindeki şair, Bedir savaşında esir edilmişti. Bir daha Hz. Peygamber'i (s.a.v.) hicvetmemesi şartı ile serbest bırakıldığı halde kavmine dönünce eskisi gibi hicvine devam etmişti. Sonra Uhud'da tekrar esir edilen kişinin Hz. Peygamber'den (s.a.v.) yine aynı şartlarla serbest bırakılmasını istemesi üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) kendisine bu hadisle karşılık vermişti."¹¹¹

Netice olarak; Dârimî'nin rivâyetinin dışındaki diğer tarikler sahihtir.

¹⁰⁶ BUHÂRÎ, Edeb, 83 (V, 2271); AHMED b. Hanbel, **Müsned**, II, 379; MÜSLİM, Zühd, 63, (IV, 2298); DÂRİMÎ, Rikak, 65, (II, 411); EBÛ DAVÛD, Süleyman b. el-Eş'as, **Sünenü Ebî Dâvud**, İstanbul 1992, Edeb, 34, (II, 682); İBN HİBBÂN, **Sahih**, II, 437; BEYHAKÎ, **es-Sünenü'l-Kübrâ**, X, 129.

¹⁰⁷ AHMED b. Hanbel, **Müsned**, II, 115, (Şuayb el-Arnâvut hadisin sahih ligayrihi olduğunu, bu isnâdın ise râvilerden Zem'a'dan dolayı zayıf olduğunu belirtmiştir.); İBN MÂCE, Fiten, 13, (II, 1318).

¹⁰⁸ TEBRİZÎ, **Miškâtü'l-Mesâbih**, III, 368; EBU'Ş-ŞEYH EL-ISFAHÂNÎ, Abdullah b. Muhammed b. Câfer, **el-Emsâlû fi'l-Hadîs**, (thk. Abdu'l-Hamîd Hâmid), Dâru's-Selefiyye, Bumbâi 1987, s. 44.

¹⁰⁹ DÂRİMÎ, Rikak, 65, (II, 411).

¹¹⁰ AYNÎ, Bedrüddîn Ebû Muhammed, **Umdetü'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî** I-XX, Mısır, 1392/1972, I. Baskı, XXII, 173.

¹¹¹ SUYÛTÎ, **ed-Dîbâc**, I-V, (Thk. Ebû İshak el-Havînî el-Eserî), Dâru İbn Affan, Suûdi Arabistan 1996, V, 300.

13. HADİS:

Beyit: “Ey en son gelen ilk, ey meyvaların sonu olan ilk meyva, ey Tanrı'nın ‘sağlam ipine’ el atmış, ona yapışmış meyva.”¹¹²

“Evveline evvel olmayan ipe ulaşın; sarılın Allah'ın eteğine.”¹¹³

حبلى الله

“Allah'ın ipi”

Bu hadis tam metniyle hadis kaynaklarında şu şekilde geçmektedir;

قال ألا وإني تارك فيكم ثقلين أحدهما كتاب الله عز وجل هو حبلى الله من اتبعه كان على الهدى ومن تركه كان على ضلالة

Rasûlullah (s.a.v.) buyurdular ki: “Haberiniz olsun! Ben size iki ağırlık bırakıyorum. Bunlardan biri Allah Teâlâ'nın Kitabı'dır. O, Allah'ın (sema-arz arasına uzanmış) ipi olup, kim ona tutunursa hidayet üzere olur, kim de onu terkederse dalâlete düşer.”

Abdülbâki Gölpınarlı, 3. surenin 103. âyetinde: “Allah'ın ipine yapışmak ve ayrılmamak emredilmekte, birbirinize düşmandınız, Allah kalplerinizi uzlaştırdı, nimetiyle kardeş oldunuz; oysa ateşle dolu bir çukurun kıyısındaydınız, sizi ateşten kurtardı.”¹¹⁴ buyurduğunu ve Allah Rasûlünün de hadis-i şeriflerinde zikrettiğini söyler.¹¹⁵

Tahriç ve Değerlendirme:

Bu hadisi Müslim, İbn Hıbbân ve İbn Ebî Şeybe, Zeyd b. Erkam'dan rivâyet etmişlerdir.¹¹⁶

Sahih bir hadistir.

¹¹² MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, II, 408, Beyit, 3423.

¹¹³ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, VI, 290, Beyit, 2942.

¹¹⁴ Âli İmran, 3/103.

¹¹⁵ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, VI, 388.

¹¹⁶ MÜSLİM, *Fedâilu's-Sahâbe*, 37, (IV, 1873); İBN HİBBÂN, *Sahih*, VI, 133, İBN EBÎ ŞEYBE, *Musannef*, VI. 133.

14. HADİS:

رفع القلم عن ثلاث عن النائم حتى يستيقظ وعن الصغير حتى يكبر وعن المجنون حتى يعقل أو يفيق

“Üç kişiden kalem (mükellefiyet, sorumluluk) kaldırılmıştır. Uyanıncaya kadar uyuyandan, bülûğa erinceye kadar küçük çocuktan, akli başına gelinceye yahut o durum ondan geçinceye kadar mecnûn kimseden.”

Abdülbâki Gölpinarlı bu hadisi tespit ederken hangi beyitle alakalandırıldığı hususunda bilgi vermemiştir.

Tahriç ve Değerlendirme:

Buhârî'nin muallak ve Hz. Ali'nin bir sözü olarak rivâyet etmesine rağmen; Aişe 'den (r.a) Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Mâce, Dârimî, İbn Hibbân ve Beyhakî;¹¹⁷ İbn Abbas'dan Ebû Dâvûd;¹¹⁸ Hz. Ali ve İbn Ömer'den Ahmed b. Hanbel, Tirmizî, İbn Mâce, Beyhakî ve Dârekutnî (385/995)¹¹⁹ rivâyet etmişlerdir.

Görüldüğü gibi hadis bazı tarîklerde mevkuf olarak zikredilmiştir. Hadisi Hz. Ali ve Ömer'den rivâyet eden Ebû Zabyân'nın irsâl¹²⁰ yapıp yapmadığı konusunda bazı şüpheler bulunmaktadır. Ancak, onun Hz. Ali ve Ömer'den hadis alıp almadığı, hatta onlarla görüşüp görüşmediği kendisine sorulan Dârekutnî “evet görüşmüştür” demiştir.¹²¹

Tirmizî, hadis için hasen-garib değerlendirmesinde bulunmuştur.¹²² Dârekutnî ise hadisin Hz. Ali'ye mevkûf¹²³ olarak kabulünü doğruya daha yakın bulmaktadır.¹²⁴

¹¹⁷ BUHÂRÎ, Hudûd, 22, (VIII, 21); EBÛ DAVÛD, Hudûd, 17, (IV, 558); NESÂÎ, Talâk, 21, (VI, 156). İBN MÂCE, Talâk, 15, (I, 658); DÂRİMÎ, Hudûd, 1, (II, 491) ; İBN HİBBÂN, **Sahîh**, I, 355; BEYHAKÎ, **es-Sünenü'l-Kübrâ**, VI, 84, 206.

¹¹⁸ EBÛ DAVÛD, Hudûd, 17, (IV, 558-559).

¹¹⁹ TİRMİZÎ, Hudûd, 1, (IV, 32); İBN MÂCE, Talâk, 15, (I, 659); AHMED b. Hanbel, **Müsned**, I, 116, 118, 140, II, 100, 101; BEYHAKÎ, **es-Sünenü'l-Kübrâ**, III, 83, IV, 325; DÂREKUTNÎ, Ali b. Ömer Ebu'l-Hasen el-Bağdâdî, **Sünen**, (thk. Es-Seyyid Abdullah Haşim el-Yemânî el-Medenî), Beyrut 1386/1966, III, 138.

¹²⁰ İrsâl: Hadisi, senedinden bir veya birkaç ravisini düşürerek/atlayarak rivayet etmek. Bkz. AYDINLI, **Hadis İstilahları Sözcüğü**, s. 154.

¹²¹ DÂREKUTNÎ, **İlel**, (I-IX), (thk. Mahfûzurrahman Zeynullah es-Selefi), Dâru't-Tayyibe, Riyad 1405, II, 72.

¹²² TİRMİZÎ, Hudûd, 1, (IV, 32).

¹²³ Mevkûf: Sâhabenin söz ve filleri, bunlarla ilgili haberler. Senedi sAhabede kalan, öteye geçmeyen hadis. Bkz. Abdullah, AYDINLI, **Hadis İstilahları Sözcüğü**, s. 188.

¹²⁴ DÂREKUTNÎ, **İlel**, III, 72, 192.

Netice olarak; Hadis'in Tirmizî'nin de dediği gibi hasen olduğunu söylemek doğru olacaktır. Muhtemelen Tirmizî tariklerinin birbirini desteklemiş olmasından dolayı hadise hasen demiştir.

15. HADİS:

Beyit: “Gayb âleminden vahiy gelmeye başlayınca kulak kesil; Peygamber usulü de kulaklar, baştan sayılır demiştir.”¹²⁵

عن أبي أمامة :
ذكر وضوء النبي صلى الله عليه وسلم وقال: الأذنان من الرأس

Ebû Ümâme (r.a) Peygamber efendimizin (s.a.v.) abdest alışını anlatmış ve rivâyetin sonunda şöyle demiştir:

“Kulaklar baştan sayılır.”

Tahriç ve Değerlendirme:

Hadisi Ebû Ümâme'den Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce, Ahmed b. Hanbel ve Beyhakî; Ebû Hureyre ve Abdullah b. Zeyd'den İbn Mâce, İbn Ömer'den de Dârekutnî rivâyet etmişlerdir.¹²⁶

Tebrîzî eserinde Hammâd'ın bu sözünün Ebû Ümâme'ye mi yoksa Hz. Peygamber'e mi ait olduğunu bilmediğini aktarır.¹²⁷ Aclûnî de eserinde hadisle ilgili şu bilgilere yer verir; “Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce bu hadisi Ebû Ümâme el-Bâhilî'den rivâyet etmişlerdir. O şöyle demiştir; “Rasûlullah (s.a.v.) abdest aldı, yüzünü üç defa yıkadı, ellerini üç defa yıkadı, başını mesh etti ve dedi ki “İki kulak baştan sayılır”. Beyhakî, Hammâd'ın hadisin merfû olup olmaması konusunda şüpheye düştüğünü, bu sözün Hz. Peygamber'e mi yoksa Ebû Ümâme'ye mi ait olduğunu karıştırdığını söylemektedir.¹²⁸

¹²⁵ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, III, 239, Beyit, 2232.

¹²⁶ EBÛ DAVÛD, *Tahâret*, 51 (I. 81); TİRMİZÎ, *Tahâret*, 29 (I, 53), (Tirmizî, Ebû Ümâme'den gelen hadis hakkında hasen değerlendirmesinde bulunur.); İBN MÂCE, *Tahâret*, 53 (I, 151), (I, 152); AHMED b. Hanbel, *Müsned*, V, 264, H.no: 22336, V, 268, H.no: 22364, (Şuayb el-Arnâvut hadisin senedinin zayıf olduğunu belirtmiştir); DÂREKUTNÎ, *Sünen*, I, 97, 98; BEYHAKÎ, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, I, 66, H.no: 318.

¹²⁷ TEBRİZÎ, *Mışkâtü'l-Mesâbih*, I, 90.

¹²⁸ ACLÛNÎ, *Keşfü'l-Hafâ*, s. 95.

Hadisin merfû mu yoksa mevkûf mu olduğu tartışmalıdır. Birçok tariki bulunan bu hadis hakkında Tirmîzi'nin değerlendirmesi doğrultusunda hasen diyebiliriz.

16. HADİS:

Beyit: “Gönlümlle, efendime konuk oldum, bu şerefe erdim; artık bu kıyamet anında Tanrı yemeğinden yerim, Tanrı şarabını içerim.”¹²⁹

“O meyhanenin adı, Rabbime konuk edilirim bazı-bazıdır; o, beni doyurur, suya kandırır sözü de peygamberimizden kalan bir sözdür.”¹³⁰

“Âşık için bir pula yüzlerce defineler satın alırsın; sonra tutarsın, o pulu da aşığa bağışlarsın,

Ey ‘Rabbime konuk olurum’ sözünü aşık süs-püs eden övünç olarak veren.”¹³¹

“ Rabbime konuk olurum sözü, yolu açmıştır; ne olurmuş bir kuru ekmek eksik olursa.”¹³²

عن أبي هريرة رضي الله عنه قال:

نهى رسول الله صلى الله عليه وسلم عن الوصال فقال له رجال من المسلمين:

فإنك يا رسول الله تواصل؟ فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم:

أیکم مثلي إني أبيت يطعمني ربي ويسقني

Ebû Hureyre (r.a) şöyle rivâyet etmiştir:

Rasûlullah (s.a.v.) visal orucunu (iki orucu birleştirmeyi) yasakladı.

Müslümanlardan bazıları:

“Ey Allah’ın Rasûlü! Sen bunu yapıyorsun?” deyince, Rasûlullah:

“Hanginiz benim gibi olabilir? Rabbim beni yedirmiş ve içirmiş biri olarak gecelerim” buyurdu.

Tahriç ve Değerlendirme:

¹²⁹ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, III, 25, Beyit, 168.

¹³⁰ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, III, 114, Beyit, 939.

¹³¹ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, V, 294, Beyit, 3502, 3503.

¹³² MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, VI, 284, Beyit, 2878.

Ebû Hureyre'den, Mâlik, Buhârî, Müslim, Ahmed b. Hanbel, İbn Hıbbân, Taberânî, Ebû Ya'lâ, Abdurrezzak ve Beyhakî;¹³³ Enes b. Mâlik'ten, Buhârî, Müslim, Tirmizî, Ahmed b. Hanbel ve Ebû Ya'lâ;¹³⁴ Hz. Âişe'den de, Buhârî ve Müslim rivâyet etmişlerdir.¹³⁵

Ele alınan hadisin birçok sahâbî tarafından rivâyet edildiği görülmektedir. Kaynaklarda hadis hakkında sıhhatini zedeleyici ne metin ne de sened itibariyle bir kayda rastlanılmadığından sahih olduğu anlaşılmaktadır.

17. HADİS:

Beyit: “Şeytanın bütün tedbirleri, bütün düzenleri, hileleri, bütün okları oruç kalkana çarpar da kırılır gider.”¹³⁶

“Peygamber, oruç kalkandır dedi ya, oklar atan nefsim önünde, sakın atma elden bu kalkanı,

Şu karada kalkan gerek; fakat o denize vardın, ulaştın mı, oka karşı, balık gibi bedeninde bir zırhtır, belirir.”¹³⁷

الصيام جنة

“Oruç kalkandır”

Hadis kaynaklarında bu rivâyet şu şekilde geçmektedir;

أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : الصيام جنة فلا يرفث ولا يجهل وإن امرؤ قاتله أو شاتمه فليقل إني صائم

¹³³ BUHÂRÎ, Savm, 48, (II, 694), Muhâribin, 28, (VI, 2512), Temennî, 9 (VI, 2646), İ'tisâm 5, (VI, 2661); MÜSLİM, Sıyâm, 11, (II, 774); AHMED b. Hanbel, **Müsned**, II, 345, H.no: 8527 (Şuayb el-Arnâvut hadisin sahih olduğunu, sened de bulunan ravilerin de sika olduğunu belirtmiştir); İBN HİBBÂN, **Sahîh**, VIII, 341, 342, XIV, 324; TABERÂNÎ, **Evsat**, II, 68; EBÛ YA'LÂ, **Müsned**, X 475 (Hüseyn Selim Esed hadisin senedinin sahih olduğunu söylemiştir); ABDÛRREZZÂK, Ebû Bekir Abdürrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî, **El-Musannef**, (thk. Habîburrahman el-a'zamî), Beyrut 1403, IV, 267, H.no: 7753; İBN EBÎ ŞEYBE, **Musannef**, II, 331; BEYHAKÎ, **es-Sünenü'l-Kübrâ**, II, 242, IV, 282.

¹³⁴ BUHÂRÎ, Temennî, 9 (VI, 2645); MÜSLİM, Sıyâm, 11, (II, 775); TİRMİZÎ, 62, (III, 148), (Tirmizî bu rivayet hakkında şöyle demiştir: “ Bu konuda Hz. Ali, Ebû Hureyre, Âişe, İbn Ömer, Câbir, Ebû Saîd'den de rivayetler vardır. İlim sahiplerine göre bu hadisle amel etmek gerekir. Onlar ara vermeden oruç tutmayı mekruh saymışlardır. Abdullah b. Zübeyr'in iftar etmeden peşpeşe oruç tuttuğu rivayet edilmiştir.”); AHMED b. Hanbel, **Müsned**, III, 200, H.no: 13092, III, 218, H. no:13306, III, 247, H. no: 13607, III, 289, H. No: 14112 (Şuayb el-Arnâvut hadisin senedinin sahih olduğunu belirtmiştir); EBÛ YA'LÂ, **Müsned**, V, 414, VI, 221, (Hüseyn Selim Esed hadisin ve senedinin sahih olduğunu söylemiştir).

¹³⁵ BUHÂRÎ, Savm, 47, (II, 693); MÜSLİM, Sıyâm, 11, (II, 776).

¹³⁶ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, **Divân-ı Kebîr**, II, 183, Beyit, 1493.

¹³⁷ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, **Divân-ı Kebîr**, V, 467, Beyit, 6401, 6402.

Ebu Hureyre'den (r.a) rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: Oruç kalkandır. Biriniz oruç tuttuğu gün kötü söz söylemesin ve kavga etmesin. Şayet biri kendisine söver ya da çatarsa: 'Ben oruçluyum' desin.

Tahriç ve Değerlendirme:

Ebû Hureyre'den, Mâlik, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Nesâî, Ahmed b. Hanbel, İbn Hıbbân ve Beyhakî rivâyet etmişlerdir.¹³⁸

الصيام جنة من النار “Oruç cehenneme karşı bir kalkandır”. Bu rivâyeti de Nesâî, Taberânî ve Beyhakî Hz. Aişe'den (r.a); İbn Mâce, Ahmed b. Hanbel ve Taberânî Hz. Osman'dan (r.a) rivâyet etmişlerdir. Ayrıca İbn Mâce, Enes b. Mâlik'den de bu hadisi nakletmiştir.¹³⁹ Ali el-Muttakî, Enes b. Mâlik'den gelen rivâyetin senedinde bulunan İsa b. Ebî İsa isimli râvinin zayıf olduğunu zikreder.¹⁴⁰ Elbânî de aynı görüştedir.¹⁴¹

Hz. Peygamber (s.a.v.), hadisteki جنة (kalkan) kelimesini, mutlak olarak kullanmıştır. Oruç, ahirette cehennem ateşine karşı bir kalkandır. Çünkü o, insanları ateşe çağıran şeytan, nefis, hevâ, şehvet ve dünya gibi düşman oklarından koruyan bir kalkandır.¹⁴²

Ebû Hureyre, Hz. Aişe'den (r.a) ve Hz. Osman'dan (r.a) nakledilen hadisler sahihtir. Enes b. Mâlik'den nakledilen hadisin senedinde bulunan İsa b. Ebî İsa isimli râvi'den dolayı senedi zayıftır. Dolayısıyla hadis de zayıftır.

18. HADİS:

Beyit: “Peygamber’in sözünü duy, sadakayla altın, gümüş azalmaz buyurdu, hadi, bir şeyler ver yoksullara.”¹⁴³

¹³⁸ MÂLİK B. ENES, **Muvattâ**, (thk. M. Fuad Abdülbâkî), İstanbul 1992, Sıyâm, 21 (I, 310); BUHÂRÎ, Savm, 2, (II, 670), 9, (II, 673); MÜSLİM, Sıyâm, 160, (II, 806); EBÛ DAVÛD, Sıyâm, 25, (I, 720); NESÂÎ, Sıyâm, 42, (IV, 163). 43, (IV, 166); AHMED b. Hanbel, **Müsned**, II, 257, H.no: 7484, 273, H.no: 7679, 465, H.no: 9999 (Şuayb el-Arnâvut hadisin sahih olduğunu belirtmiştir); İBN HİBBÂN, **Sahih**, VIII, 205, 214; BEYHAKÎ, **Şuabü'l-İmân**, III, 288, 315, **es-Sünenü'l-Kübrâ**, II, 91, 93, 239, IV, 269.

¹³⁹ İBN MÂCE, Sıyâm, I (I, 525), Zühd, 37, (II, 1408), AHMED b. Hanbel, **Müsned**, IV, 217 (Şuayb el-Arnâvut hadisin sahih olduğunu belirtmiştir); TABERÂNÎ, **Kebîr**, IX, 51, **Evsat**, IV, 273, 291; BEYHAKÎ, **es-Sünenü'l-Kübrâ**, II, 240.

¹⁴⁰ ALİ EL-MUTTAKÎ, **Kenzu'l-Ummal**, III, 833.

¹⁴¹ ELBÂNÎ, **el-Câmiu's-Sağîr ve Ziyâdetüh**, s. 653.

¹⁴² EBU NASR, **es-Serrac et-Tûsî, el-Lüma fi't-Tasavvuf**, (thk. Abdulhalim Mahmud TâHâ Abdalbaki Surûr), Bağdat 1960, s. 217.

¹⁴³ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, **Divân-ı Kebîr**, II, 147, Beyit, 1181.

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم:

من تصدق بعدل تمرة من كسب طيب ولا يقبل الله إلا الطيب وإن الله يتقبلها بيمينه ثم يربها لصاحبها كما يربي أحدهم فلوه حتى تكون مثل الجبل.

Ebû Hureyre'den (r.a) gelen rivâyette, Rasûlullah (s.a.v.) buyurdular ki:

“Kim helal kazançtan bir hurma değerinde bir sadaka verirse, Allah helal olanı kabul eder. Allah sadece helali kabul eder. Sonra Allah kabul ettiği hurma değerindeki bu sadakayı dağ gibi oluncaya değin sizin küçük tayı büyütüp beslediğiniz gibi büyütüp geliştirir.”

Tahriç ve Değerlendirme:

Hadîsi, Buhârî, Müslim, Tirmizî (Hasen-Sahih), Nesâî, İbn Mâce, Ahmed b. Hanbel rivâyet etmişler, Beyhakî de Ebû Hureyre'den rivâyet etmiştir.¹⁴⁴

Asli kaynaklarda yer alması ve yapılan değerlendirmeler ışığında hadisin sahih olduğu görülmektedir.

19. HADİS:

Beyit: “Lütfunla, rahmetinle gül bahçesini zindan etmeyi reva görmezsin, uyumazsın sen,

Uyusan bile gözlerin uyur ancak; o ölümsüzlük ışığı sen, uyumazsın.”¹⁴⁵

إن عيني تنامان ولا ينام قلبي

“Gözlerim uyur, kalbim uyumaz.”

Tahriç ve Değerlendirme:

أبي سلمة بن عبد الرحمن أنه سأل عائشة رضي الله عنها كيف كانت صلاة رسول الله صلى الله عليه وسلم في رمضان؟ . فقالت ما كان يزيد في رمضان ولا في غيره على إحدى عشرة ركعة يصلي أربعا فلا تسأل عن حسنهن وطولهن ثم يصلي أربعا فلا تسأل عن حسنهن وطولهن ثم يصلي ثلاثا . فقلت يا رسول الله أتنام قبل أن توتر؟ . قال يا عائشة إن عيني تنامان ولا ينام قلبي

Ebû Seleme İbn Abdurrahman Hz. Âişe'ye: “Rasûlullah 'ın (s.a.v.) Ramazan

¹⁴⁴ BUHÂRÎ, Zekât, 7,(II, 511), Tevhid, 23(VI, 2702); MÜSLİM, Zekat, 19, (II, 702); TİRMİZÎ, Zekat, 28 (III, 49); NESÂÎ, Zekat, 48, (V, 57); İBN MÂCE, Zerkat, 28 (I, 590); AHMED b. Hanbel, **Müsned**, II, 331, H.no: 8363, II, 419, H.no: 9423, (Şuayb el-Arnâvut hadisin Buhârî ve Müslim'in şartına/râvîsine göre isnâdının sahih olduğunu belirtmiştir); BEYHAKÎ, **es-Sünenü'l-Kübrâ**, IV, 176, H.no: 7535, IV, 190, H.no: 7627, IV, 191, H.no: 7628, **Şuabü'l-İmân**, II, 212.

¹⁴⁵ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, **Divân-ı Kebîr**, VI, 296, Beyit, 3013-3014.

ayında namazı nasıldı?” diye sordu. Hz. Âişe şöyle dedi: “Rasûlullah ne Ramazan ayında ne de başka zaman onbir rekattan fazla gece namazı kılmıştır. Önce dört rekât kılardı. Bu rekâtların güzelliğini ve uzunluğunu sorma gitsin! Sonra dört rekât daha kılardı. Bunların da güzelliğini ve uzunluğunu sorma gitsin! Sonra üç rekât kılardı.”

Hz. Âişe dedi ki: Ben: “Ey Allah'ın Rasûlü! Vitir kılmadan uyuyor musun?” diye sordum.

Rasûlullah (s.a.v.): “Ey Âişe! Benim gözlerim uyur, ama kalbim uyumaz” buyurdu.

Mâlik, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî, İbn Hıbbân, Beyhakî ve Ebû Nuaym Hz. Aişe 'den (r.a)¹⁴⁶ rivâyet etmişlerdir.

Sahih bir rivâyettir.

Hz. Âişe, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) insanların çoğunun uykuda bulunduğu seher vaktinde Cenâb-ı Hakk'a ibadet etmeyi pek sevdiğini, namaz kılarken bazan ayakta bazan oturduğu yerde uzun âyetler okuduğunu, rükûda ve secdede saatlerce dua ve istiğfâr ettiğini söylemiştir. Hz. Peygamber yukarıda anlatıldığı şekilde sekiz rek'at namaz kıldıktan sonra biraz dinlenir, sonra vitir namazını kılardı. Onun vitir namazını kılmadan önce biraz dinlendiğini gören Hz. Âişe, “Yâ Rasûlallah! Vitir namazını kılmadan mı uyuyorsun?” Diye sordu. Bunun üzerine Allah'ın Resûlü (s.a.v), gözleri uyusa bile kalbinin uyumadığını söyledi. Gözlerin uyuduğu halde kalbin uyumaması, bütün peygamberlere mahsus ilâhî bir lutuftur.¹⁴⁷

20. HADİS:

Beyit: “Gerçekten de oruç, ganimettir; haydin oruç tutun; oruç, can şarabıdır, Hadiste var; oruç tutan, akşam çağında Tanrı Ay'ını görür.”¹⁴⁸

لكل عبد صائم دعوة مستجابة أعطيها في الدنيا أو ادخر له في الآخرة

“Her oruç tutan kulun, iftar vaktinde kabul olunacak bir duası vardır. Allah onun duasının karşılığını ya dünyada verir, yahut ahirete saklar.”

Tahriç ve Değerlendirme:

¹⁴⁶ MÂLİK, **Muvatta**, Salâtü'l-Leyl, 2; BUHÂRÎ, Salâtü't-Terâvîh, 1(II, 708), Ebvâbu't-Teheccüd, 16(I, 385); MÜSLİM, Salâtü'l-Müsâfirîn, 125 (I, 509) EBÛ DÂVUD, Salât 26, (I, 426); TİRMİZÎ, Salât, 324 (II, 302) (Tirmizî hadis hakkında Hasen-Sahih değerlendirmesinde bulunur.); NESÂÎ, Kıyâmü'l-layl 36 (III, 234); İBN HİBBÂN, **Sahîh**, VI, 186; BEYHAKÎ, **es-Sünenü'l-Kübrâ**, I, 159, 446, VII,62; EBÛ NUAYM, **Hilyetü'l-Evliyâ**, X, 384.

¹⁴⁷ NEVEVÎ, **Riyâzü's-Sâlihîn** (trc. ve şerh; M. Yaşar KANDEMİR, İsmail Lütfi ÇAKAN, Raşit KÜÇÜK), Erkam Yayınları, I-VIII, İstanbul 2001, V, 410.

¹⁴⁸ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, **Divân-ı Kebîr**, VI. 241, Beyit, 2395-2396.

Ali el-Müttakî, bu rivâyeti Hâkim'in Ebû Hureyre'den rivâyet ettiğini ifade etmiştir.¹⁴⁹ Elbânî “zayıftır” der.¹⁵⁰ Suyûtî ise Hâkim'in İbn Ömer'den rivâyet ettiğini ve hasen olduğunu ifade etmiştir.¹⁵¹ Münâvî, Hâkim'in “Allah bu ümmete onlardan öncekilere verdiğiinden daha fazlasını vermiştir. Bunu da bu ümmetin yapacağı duaya bağlamıştır ki, âyet-i kerime'de ادعوني أستجب لكم (Bana du'â edin, du'ânızı kabul edeyim)¹⁵² buyurmuştur” dediğini aktarır.¹⁵³

Tayâlisî ve Beyhakî للصائم عند إفراره دعوة مستجابة (Oruçlunun iftar vaktinde mutlaka kabul olunmuş duası vardır) lafzıyla Abdullah b. Amr'dan rivâyet etmişlerdir.¹⁵⁴ Elbânî bu rivâyete zayıf demiştir.¹⁵⁵

Ele alınan rivâyetin, kaynaklarda zayıf olduğu ifade edilmekte, ancak ne sebeple zayıf olduğu hususunda bir açıklamanın yapılmadığı görülmektedir.

¹⁴⁹ ALİ EL-MUTTAKÎ, *Kenzu'l-Ummal*, VIII. 722.

¹⁵⁰ ELBÂNÎ, *el-Câmiu's-Sağîr ve Ziyâdetüh*, s. 1021.

¹⁵¹ SUYÛTÎ, *el-Câmiu's-Sağîr*, II. 356.

¹⁵² Mümin, 40/60.

¹⁵³ MÜNÂVÎ, *Feyzü'l-Kadîr*, V. 287.

¹⁵⁴ TAYÂLİSÎ, *Müsned*, I. 299; BEYHAKÎ, *Şuabü'l-İmân*, III. 407.

¹⁵⁵ ELBÂNÎ, *el-Câmiu's-Sağîr ve Ziyâdetüh*, s. 1022.

3. AHLÂK İLE İLGİLİ HADİSLER

Ahlâk Arapça'da "seciye, tabiat, huy" gibi manalara gelen hulk veya huluk kelimesinin çoğuludur. Sözlüklerde çoğunlukla insanın fizik yapısı için halk, manevi yapısı için hulk kelimesinin kullanıldığı görülür.¹⁵⁶

Başta hadisler olmak üzere İslami kaynaklarda hulk ve ahlak terimleri genellikle iyi ve kötü huyları ifade etmek üzere kullanılmıştır. Özellikle iyi huylar ve faziletli davranışlar hüsnü'l huluk, mekaarimü'l-ahlâk, el-ahlâku'l-hasene, kötü huylar ve fena hareketler ise sûü'l-huluk, el-ahlâku's-seyyie gibi terimlerle karşılanmıştır. Ayrıca ahlâk yanında yeme, içme, sohbet, yolculuk gibi günlük hayatın çeşitli alanlarıyla ilgili davranış ve görgü kurallarına, terbiyeli, kibar ve takdire değer davranış biçimlerine, bunlara dair öğüt verici kıssa ve hikmetli sözlere ve bu sözlerin derlendiği eserlere edep veya âdâb da denilmiştir.¹⁵⁷

İslam ahlâkının asıl kaynağı Kur'ân ve onun ışığında oluşan sünnettir. Nitekim Hz. Âişe bir soru münasebetiyle Hz. Peygamber'in ahlâkının Kur'ân ahlakı olduğunu belirtmiştir.¹⁵⁸ Kur'ân-ı Kerîm'de ahlâk kelimesi yer almamakla birlikte, biri "adet ve gelenek", diğeri de "ahlâk" manasında olmak üzere iki yerde¹⁵⁹ ahlâkın tekili olan huluk kelimesi geçmektedir. Ayrıca pek çok âyette yer alan amel teriminin alanı ahlâki davranışları da içine alacak şekilde geniş tutulmuştur. Bunun yanında berr, takvâ, hidâyet, sırat-ı müstakim, sıdk, amel-i sâlih, hayır, maruf, ihsan ve istikamet gibi iyi ahlâklılık; ism, dalâl, fahşâ, münker, seyyie, hevâ, israf, fisk, fücûr, münker ve zulüm gibi kötü ahlâklılık ile aynı veya yakın anlam ifade eden birçok terim vardır.

Hadis kaynaklarında ise, başta Kütüb-i Sitte olmak üzere hemen hemen bütün hadis mecmualarında "Kitâbü'l-Edeb", "Kitâbü'l-Birr", "Kitâbü Hüsni'l-hulk" gibi başlıklar altında özellikle ahlâk hadislerini ihtiva eden bölümler bulunur.

¹⁵⁶ İBN MANZÛR, *Lisânul-Arab*, X, 86-89.

¹⁵⁷ Mustafa ÇAĞRICI, T.D.V. *İslam Ansiklopedisi, Ahlak Maddesi*, İstanbul 2000, II, 1-3.

¹⁵⁸ MÜSLİM, *Salâtü'l-Müsâfirîn*, 139.

¹⁵⁹ *Şuarâ*, 26/137; *Kalem*, 68/4.

3.1. Ahlâk

21. HADİS:

Beyit: “Canlar, Tanrı huyu ile huylanmış bir erden ölümsüzlüğü elde ederler.”¹⁶⁰

خلقوا بأخلاق الله

“Allah Teâlâ’nın ahlâkı ile ahlâklanınız”

Tahriç ve Değerlendirme:

Elbânî, bu rivâyetin aslının olmadığını belirtmektedir.¹⁶¹

Ne aslî kaynaklarda ne de tabakât kitaplarında bu rivâyete yer verilmiştir. Tasavvufî bir yorum olduğu anlaşılmaktadır. Bu rivâyetin hadis olmadığı açıktır.

22. HADİS:

Beyit: “Bil ki külhandaki yeşillik adamın ağzını, sakalını pis kokutur. Mustafa, fişkıllıklardaki, sazlıklardaki yeşilliklerden uzaklaşın buyurdu.”¹⁶²

إياكم وخضراء الدمن

“Gübrelikte yetişen yeşillikten sakının.”

Tahriç ve Değerlendirme:

Aclûnî hadisle ilgili şu değerlendirmeyi yapar: “Dârekutnî *Efrâdda*, İbn Adiyy, Kâmil’de, Hatîb İzâhu’l-mülebbes’te ve Deylemî Vâkıdî’nin hadisi olarak Ebu Saîd’den merfu olarak rivâyet etmişlerdir. İbn Adiyy, Vâkıdî’nin bu hadisle (teferrüd)¹⁶³ ettiğini söyler”.¹⁶⁴ Aynı şekilde er-Râmehürmüzî’nin (h. 576), *Emsâlü’l-Hadis*’inde, Ebû Saîd el-Hudrî’den rivâyet etmiştir.¹⁶⁵ Elbânî de zayıf olduğunu belirtmektedir.¹⁶⁶

¹⁶⁰ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, VI, 378, Beyit, 3929.

¹⁶¹ ELBÂNÎ, *es-Silsiletü’l-Daîfe*, VI, 323, *eş-Şerhu’l-akideti’t-Tahaviyye*, Mektebü’l-İslâmi, Beyrut (t.y), s. 113; MÜNÂVÎ, *Feyzü’l-Kadîr*, I, 157.

¹⁶² MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, I, 46, Beyit, 392.

¹⁶³ Teferrüd: Bir hadisi rivayette tek kalmak, bir hadisi tek başına rivayet etmektir. Bkz. AYDINLI, *Hadis Istılahları Sözcüğü*, Hadisevi, İstanbul, 2006, s. 318.

¹⁶⁴ ACLÛNÎ, *Keşfü’l-Hafâ*, I, 272; SEHÂVÎ, Ebu’l-Hayr Muhammed İbn. Abdirrahman, *el-Mekâsıdu’l-Hasene*, Dâru’l-Hicret, Beyrut 1986/1406, s. 135.

¹⁶⁵ RÂMEHÜR MÜZÎ, Ebû’l-Hasen İbn. Abdirrahman İbn Hallâd, *Emsâlü’l-Hadis*, Müessesetü’l-Kütübi’s-Sekâfiyye, Beyrut 1409, I, 121, H. no:84.

¹⁶⁶ ELBÂNÎ, *es-Silsiletü’l-Daîfe*, I, 69, H.no: 14.

Hadîsi Kudâî (454/1062) *Müsnedü's-Şihâb* adlı eserinde şu şekilde rivâyet etmiştir;

عن أبي سعيد الخدري:
 أن النبي صلى الله عليه وسلم قال :
 إياكم وخضراء الدمن فقليل يا رسول الله وما خضراء الدمن قال المرأة الحسناء في المنبت
 السوء

Ebû Saîd el-Hudrî'den (r.a) nakledilmiştir. Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

“Gübrelikte yetişen yeşillikten sakının.” Denildi ki: Ya Rasûlallah! Gübrelikte yetişen bitkiden kastettiğiniz de nedir? Rasûlullah şöyle cevap verdi: “Kötü yerde yetişen güzel bir kadın. (Kötü soydan gelen güzel kadın)” şeklinde yer almaktadır.¹⁶⁷

Sonuç olarak, senedine yönelik bir kısım eleştirilerin olması sebebiyle zayıf bir rivâyet olması kuvvetle muhtemeldir.

23. HADİS:

Beyit: “Acele etme dedin, acelelik şeytan işidir; Şeytan ona derler ki acele etmez de koşup sana gelmez.”¹⁶⁸

العجلة من الشيطان

“Acele etmek şeytandandır”

Tahric ve Değerlendirme:

Sehl b. Sa'd es-Sâidî'den, Tirmizî, hadisin hasen-garib¹⁶⁹ olduğunu söyleyerek şu bilgileri aktarır: ‘Bazı hadis ehli olanlar Abdü'l-Müheymin b. Abbas b. Sehl'in hafızasından dolayı zayıf kabul etmişlerdir.¹⁷⁰ Taberânî ise, الأناة من الله

والعجلة من الشيطان “Teennî (sakin hareket etme, telaşsız davranma) Allah Teâlâ'dan; Acele ise şeytandandır.” şeklinde¹⁷¹ Enes b. Mâlik'ten de Ebû Ya'lâ ve

¹⁶⁷ KUDÂÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Selâme b. Ca'fer, *Müsnedü's-Şihâb*, (thk: Hamdi Abdülmecid es-Selefi), Beyrut 1407/1986, II, 96, H.no: 957.

¹⁶⁸ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, II, 296, Beyit, 2417.

¹⁶⁹ Hasen-garib: Bir ravinin tek başına rivayet ettiği hasen hadis. Bk. AYDINLI, *Hadis Istılahları Sözcüğü*, s. 131.

¹⁷⁰ TİRMİZÎ, el-Birr ve's-Sıla, 66 (4, 367).

¹⁷¹ TABERÂNÎ, *Kebîr*, VI, 122.

Beyhakî de *الثأني من الله و العجلة من الشيطان* şeklinde ¹⁷² rivâyet etmişlerdir. Heysemî, Ebû Ya'lâ'nın rivâyet etmiş olduğu hadisin senedindeki râvilerin sahih, Buhârî ve Müslim ricâlinden olduğunu belirtir.¹⁷³ Aclûnî ise, Enes b. Mâlik'ten İbn Ebî Şeybe, Ebû Ya'lâ, İbn Menî ve Hâris b. Ebî Üsâme'nin merfu olarak rivâyet ettiklerini ve el-Askerî'nin (h. 382) Hasan el-Basrî'den mürsel olarak rivâyet ettiğini zikreder.¹⁷⁴ Elbânî de hadisi İbn Hıbbân'a nispet ederek hasen olduğunu belirtir.¹⁷⁵

Hadis hakkında farklı değerlendirmeler olmakla birlikte, hasen-garib olma olasılığı yüksektir.

24. HADİS:

Beyit: “Güneş bir mumdur, sense pervanesin, sanki pervane gibi bu çeşit bir mumun çevresinde dönüp dolaşırsın.”¹⁷⁶

الناس معادن

“İnsanlar madenlerdir.”

Tahriç ve Değerlendirme:

Hadis kaynaklarında pek çok târîki olan hadisin Ebû Hureyre rivâyetlerinde bir takım lafız farklılıkları bulunmaktadır. Örnek verecek olursak Buhârî'de iki farklı lafızda gelmektedir;

عن أبي هريرة رضي الله عنه

سئل رسول الله صلى الله عليه وسلم من أكرم الناس؟ قال أتقاهم الله . قالوا ليس عن هذا : نسألك قال فأكرم الناس يوسف نبي الله ابن نبي الله ابن خليل الله . قالوا ليس عن هذا نسألك قال فعن معادن العرب تسألونني؟ الناس معادن خيارهم في الجاهلية خيارهم في الإسلام حدثني محمد إذا فقهوا

Rasûlüllah'a (s.a.v.) “Ey Allah'ın Rasûlü! İnsanların en değerlisi kimdir?” denildi. Buyurdu ki; “En takvalı olan kimsedir” Ashab “Biz bunu sormuyoruz” dediler. O da “Allah'ın Halîli İbrâhim'in oğlu, Allahın nebîsi filanın oğlu... Allah'ın Nebîsi Yusuf'tur” buyurdu. Ashab “Biz bunu da sormuyoruz” dediler. Hz. Peygamber “Siz insanların madenlerini (cevherlerini, özünü) soruyorsunuz.

¹⁷² EBÛ YA'LÂ, *Müsned*, VII, 247 (Hüseyn Selim Esed bu rivayetin İbn Sinan isimli raviden dolayı senedinin zayıf olduğunu belirtir); BEYHAKÎ, *Şuabü'l İmân*, IV, 89, *Kübrâ*, X, 104.

¹⁷³ HEYSEMÎ, *Mecmau'z-Zevâid*, VIII, 43.

¹⁷⁴ ACLÛNÎ, *Keşfü'l-Hafâ*, I, 349.

¹⁷⁵ ELBÂNÎ, *Sahihu ve Daifü'l-Câmiu's-Sağir ve Ziyâdetüh*, Beyrut, s. 533, *es-Silsiletü's-Sahîha*, IV, 404.

¹⁷⁶ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, II, 453, Beyit, 3898.

Câhiliyyede seçkin olanlarınız, iyi anlayıp uyguladıkları zaman İslam'da da seçkinlerinizdir” buyurdu.¹⁷⁷

عن أبي هريرة رضي الله عنه
عن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال تجدون الناس معادن خيارهم في الجاهلية خيارهم في
الإسلام إذا فقهوا وتجدون خير الناس في هذا الشأن أشد له كراهية وتجدون شر الناس ذا
الوجهين الذي يأتي هؤلاء بوجه ويأتي هؤلاء بوجه

“İnsanları maden yatakları gibi (cins cins) bulursunuz. İnsanların cahiliyyede seçkin olanları İslam'da da seçkin olanlarıdır. İnsanların iyilerini şu idare konusunda en isteksiz görürsünüz. İnsanların kötülerini de bir kısma bir yüzle, diğer bir kısma da bir başka yüzle gelen ikiyüzlü görürsünüz” buyurdu.¹⁷⁸

Yine aynı şekilde Ebû Hureyre'den rivâyet edilen Müslim hadisin'de de lafız farklılığı olup şu şekilde gelmiştir;

عن أبي هريرة رضي الله عنه
عن أبي هريرة بحديث يرفعه قال الناس معادن كمعادن الفضة والذهب خيارهم في
الجاهلية خيارهم في الإسلام إذا فقهوا والأرواح جنود مجندة فما تعارف منها ائتلف وما تناكر
منها اختلف

Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “İnsanlar altın ve gümüş madenleri gibidir. Câhiliyyede hayırlı olanlar, İslâm'ı iyi şekilde anlayıp benimsedikleri zaman İslam'da da hayırlıdırlar. Ruhlar bölük bölük askerler gibidir. Onlardan kim önceden tanışmışsa, birbirlerine ülfet ederler. Kim de birbirlerinden nefret etmişse dünyada da ihtilaf ederler.”¹⁷⁹

Diğer hadis kaynaklarına bakacak olursak; Ahmed b. Hanbel, İbn Hıbbân, İmam Şâfiî (204/819), Tayâlisî, Ebu Ya'lâ, Taberânî, Beyhakî ve Kudâî de Ebu Hureyre'den rivâyet etmişlerdir.¹⁸⁰ Ahmed b. Hanbel Ebû Hureyre'nin yanı sıra Câbir'den de (r.a) aynı hadisi rivâyet etmekte,¹⁸¹ Heysemî de eserinde Câbir (r.a) rivâyetine yer vermektedir.¹⁸² Hâkim, Ümmü Seleme'den gelen rivâyet için “isnadı

¹⁷⁷ BUHÂRÎ, Enbiyâ, 21 (III, 1238).

¹⁷⁸ BUHÂRÎ, Menâkıb, 1, (III, 1288); MÜSLİM, Fedâilü's-sahâbe, 48, (IV, 1958, IV, 2526); AHMED b. Hanbel, **Müsned**, II, 524, H. no: 10801; İBN HİBBÂN, **Sahih**, XIII, 69.

¹⁷⁹ MÜSLİM, el-Birru ve's-Sıla, 49, (IV, 2031); AHMED b. Hanbel, **Müsned**, II, 539, H.no: 10969.

¹⁸⁰ AHMED b. Hanbel, **Müsned**, II, 257, II, 260, II, 391, II, 485, II, 498, İBN HİBBÂN, **Sahih**, I, 294; ŞÂFİÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. İdris, **Müsned**, Beyrut, I, 279; TAYÂLİSÎ, **Müsned**, I, 324; EBÛ YA'LÂ, **Müsned**, X, 457; TABERÂNÎ, **Evsat**, I, 217; BEYHAKÎ, **Şuabü'l-İmân**, II, 264; KUDÂÎ, **Müsnedu's-Şihâb**, I, 145.

¹⁸¹ AHMED b. Hanbel, **Müsned**, III, 367.

¹⁸² HEYSEMÎ, **Mecmau'z-Zevâid**, I, 121.

sahihtir” değerlendirmesinde bulunmaktadır.¹⁸³ Münâvî, İbn Abbas’tan gelen rivâyet için, İbnü’l-Cevzî’nin “Sahih olmayan bir hadistir” dediğini, Humeydi’nin hadisin senesinde bulunan Muhammed b. Süleyman hakkında eleştiride bulunduğunu, adı geçen râvi hakkında Nesâî’nin “zayıftır” dediğini ifade etmektedir.¹⁸⁴

Sonuç olarak rivâyetlerin çoğunda lafız farklılığı olsa da aynı anlamı taşımakta olup, rivâyetin birkaç tariki zayıf olmakla birlikte diğer rivâyetler göz önünde bulundurulduğunda, rivâyetin sıhhati konusunda genel bir kanaatin varlığı görülmektedir.

3.2. Sevgi ve Kardeşlik

25. HADİS:

Beyit: “Kimi tanımak öğrenmek istiyorsan düşüp kalktığı kişiye bak; çünkü devlet- ikbal sahibi olan, dünyada devlet-ikbal sahibi ile düşer kalkar.”¹⁸⁵

المرء مع من أحب

“Kişi sevdiği ile beraberdir.”

Ele alacağımız bu hadisin Abdülbâki Gölpinarlı tarafından beyit içerisinde geçtiğini ifade edilmektedir. Bizce hadisle beyit arasında ki bağ zayıf görülmektedir.

Tahriç ve Değerlendirme:

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Ahmed b. Hanbel, Dârekutnî, Tayâlisî, Taberânî, Ebû Ya’lâ Abdullah b. Mesud tarikiyle;¹⁸⁶ Ebû Dâvud, Tirmizî, Ahmed b. Hanbel, İbn Hıbbân, Ebû Ya’lâ Enes b. Mâlik tarikiyle;¹⁸⁷ Tirmizî de Saffan b. Assal’dan¹⁸⁸ ve yine Ahmed b. Hanbel ve İbn Hıbbân Ebû Musa tarikiyle rivâyet etmişlerdir.¹⁸⁹

¹⁸³ HÂKİM, **Müstedrek**, III, 271.

¹⁸⁴ MÜNÂVÎ, **Fezû’l-Kadîr**, VI, 295.

¹⁸⁵ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, **Divân-ı Kebîr**, IV, 134, Beyit, 1209.

¹⁸⁶ BUHÂRÎ, Edeb, 96, (V, 2283); MÜSLİM, Birr, 50, (IV, 2031); AHMED b. Hanbel, **Müsned**, I, 392, H.no: 3718, IV, 405, H.no: 19646 (Şuayb el-Arnâvut hadisin isnâdının Buhârî ve Müslim’in şartına ve râvîsine göre sahih olduğunu belirtir); DÂREKUTNÎ, **Sünen**, I, 31; TAYÂLİSÎ, **Müsned**, I, 34; TABERÂNÎ, **el-Mu’cemü’l-Kebîr**, X, 12; EBÛ YA’LÂ, **Müsned**, IX, 100.

¹⁸⁷ EBÛ DÂVUD, Edeb, 123, (II, 755); TİRMİZÎ, Zühd, 50 (IV, 595); AHMED b. Hanbel, **Müsned**, III, 104, H.no: 12032, III, 110, H.no: 12096, III, 159, H.no: 12646 (Şuayb el-Arnâvut hadisin isnâdının Buhârî ve Müslim’in şartlarına göre senedinin sahih olduğunu belirtir); İBN HİBBÂN, **Sahîh**, I, 308, XVI, 345; EBÛ YA’LÂ, **Müsned**, V, 163, V, 270 (Hüseyn Selim Esed hadisin senedinin sahih olduğunu söylemiştir).

¹⁸⁸ TİRMİZÎ, Zühd, 50 (IV, 596), (Tirmizî bu rivâyetin hasen-sahih olduğunu ifade etmiştir).

¹⁸⁹ AHMED b. Hanbel, **Müsned**, IV, 392, H.no: 19514, IV, 395, H.no: 19544, IV, 395, H.no: 19551, IV, 398, H.no: 19573, IV, 405, H.no: 19644 (Şuayb el-Arnâvut hadisin isnâdının Buhârî ve

Ele alınan rivâyetler incelendiğinde zikredilen hadisin sahih olduğu anlaşılmaktadır.

26. HADİS:

Beyit: “Ahmet, ona, ah kardeşimi görseydim! Onlarla buluşsaydım diyor; onu özleyişteki sonsuzluğa Sıddıyk, gerçektir de, gerçek deme de”¹⁹⁰

أن رسول الله صلى الله عليه وسلم أتى المقبرة فقال السلام عليكم دار قوم مؤمنين وإنا إن شاء الله بكم لاحقون وددت أنا قد رأينا إخواننا قالوا أولسنا إخوانك يا رسول الله ؟ قال أنتم أصحابي وإخواننا الذين لم

يأتوا بعد

Rasûlullah (s.a.v.) kabristana gelerek: “Selam size ey müminler diyarı! İnşallah biz de size katılacağız, din kardeşlerimizi görmüş olmayı çok arzu ederdim” buyurmuş. Ashab: “Biz senin kardeşlerin değil miyiz ya Rasûlullah? demişler. Rasûlullah (s.a.v.): “Siz benim ashâbımsınız, kardeşlerimiz ise henüz gelmeyenlerdir.”

Tahriç ve Değerlendirme:

Ebû Hureyre'den, Ahmed b. Hanbel, Ebû Ya'lâ ve Beyhakî rivâyet etmişlerdir.¹⁹¹

Tebrîzî ve Elbânî Ebû Hureyre'den gelen bu rivâyetin sahih olduğu görüşündedirler.¹⁹² Dolayısıyla bu hadis sahihtir.

Bu hadisi anlam itibariyle Hucurât suresinde geçen “Müminler ancak kardeşirler”¹⁹³ ifadesi ve Yunus suresinde geçen “Allah’ın dostları üzerine ne korku vardır; ne de onlar mahzûn olurlar”¹⁹⁴ ifadesi desteklemektedir.

Müslim’in şartlarına göre senedinin sahih olduğunu belirtir); İBN HİBBÂN, **Sahîh**, II, 316, (Şuayb el-Arnâvut hadisin isnâdının Buhârî’nin şartlarına göre sahih olduğunu belirtir)

¹⁹⁰ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, **Divân-ı Kebîr**, IV, 137, Beyit, 1234.

¹⁹¹ AHMED b. Hanbel, **Müsned**, II, 855; MÜSLİM, Tahâret, 39, (I, 218); EBÛ YA’LÂ, **Müsned**, XI, 387, (Hüseyn Selim Esed hadisin senedinin sahih olduğunu belirtir); BEYHAKÎ, **es Sünenü'l-Kübrâ**, IV, 78.

¹⁹² TEBRÎZÎ, **Mişkâtü'l-Mesâbih**, I, 64; ELBÂNÎ, **Sahihu't-Tergîb ve't-Terhîb**, I-III, Mektebetü'l-Maarif, Riyad (t.y), III, 42.

¹⁹³ Hucurât, 49/10.

¹⁹⁴ Yunus, 10/62.

Burada Hz. Peygamber 'in (s.a.v.) dile getirmek istediği; müminlerin sevgi ve dostluk çerçevesi içerisinde bir kardeşliğin ortaya konmasıdır. Ele aldığımız bir önceki hadis de de “Kişi sevdiği ile beraberdir” buyrulmakta ve aynı şekilde kardeşliği işlemektedir. Tabi burada asıl olan kişinin diğer kardeşini Allah rızası için sevmesi ve kardeşliğini bu yönde inşa etmesidir.

Bu konuda Hazreti Ömer'in (r.a) rivâyet ettiği bir hadis-i şerifte ise Allah Rasûlü (s.a.v.) şöyle buyurur: “Allah'ın kullarından birtakım insanlar vardır ki, enbiya değiller, şehit de değiller; ama kıyamet gününde Allah katındaki makamlarından dolayı nebiler ve şehidler kendilerine imrenerek bakacaklardır. Bunun üzerine oradakiler, “Bunlar kimlerdir ve ne gibi ameller yapmışlardır, bize bildir de biz de onlara sevgi ve yakınlık göstereyim” dediler. Efendimiz (s.a.v.) “Bunlar öyle bir topluluktur ki aralarında ne akrabalık, ne ticaret ne de başka bir dünya menfaati olmaksızın birbirlerini sadece Allah için severler. Vallahi yüzlerinde bir nur vardır, kendileri de nurdan minberler üzeredirler. İnsanlar korktukları zaman bunlar korkmazlar, insanlar mahzûn oldukları zaman bunlar hüzünlenmezler” buyurdu ve ardından Yunus Suresi'ndeki 62-63. âyetlerini okudu.¹⁹⁵

Bu rivâyette Allah Rasûlünden sonra gelecek Ümmet-i Muhammed'e duyulan sevgiyi ve kardeşlik adı altında verilen kıymeti ifade etmektedir.

27. HADİS:

Beyit: “Tanrı Davut'a dedi ki, kim bizi sevme davasına girerse bütün gece uyursa yalandır davası; aşkı olana nerden uyku gelir?

Çünkü âşık, gönlünün derdini sevgilisine söylemek için yalnızlık ister.”¹⁹⁶

Tahric ve Değerlendirme:

Beyitte geçen ifadelerden Abdülbâki Gölpınarlı “Kim bizi sevme davasına girer de bütün gece uyusa davası yalandır” anlamında hadisin kastedildiğini ifade etmiştir.

Hadis olduğu söylenen bu rivâyet müracaat ettiğimiz hadis kaynaklarında geçmemektedir. Ancak Gazzâli (505/1111) bu rivâyeti nakleder: “Allah Davud aleyhisselam'a şöyle vahyetmiştir: Beni sevdiğini iddia eden kimse, geceleri yatıp

¹⁹⁵ HÂKİM, *Müstedrek*, IV, 170.

¹⁹⁶ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, V, 13, Beyit, 154-155.

uyuyabiliyorsa, o kimse yalancıdır. Herkes sevgilisini tehada aramaz mı? İşte ben de geceleri beni arayanlar için hazırım.”¹⁹⁷

Ayrıca Kur’ân-ı Kerîm’de *يحبهم و يحبونه* “Allah onları sever, onlar da Allah’ı severler” âyeti¹⁹⁸ anlam itibariyle zikredilen rivâyetle örtüşmektedir.

Hadis kaynaklarında yer almaması sebebiyle bu rivâyetin hadis olmadığı açıktır.

28. HADİS:

Beyit: “Kimyagerliği, Peygamberden öğren de Tanrı sana ne verirse razı ol ona.

Uğradığın derde razı oldu mu, o solukta hemen açılır cennet kapısı,

Gam elçisi geldi mi sana, kucakla onu, zaten bildiksin onunla,

Sevgiliden gelen cefâya neşeyle merhabalar saç-dök.”¹⁹⁹

عظم الجزاء مع عظم البلاء . إن الله إذا أحب قوما ابتلاهم . فمن رضى فله الرضا .

ومن سخط فله السخط

“Mükafâtın büyüklüğü belanın büyüklüğüne bağlıdır. Allah bir toplumu sevdi mi, belalarla imtihan eder. Kim razı olursa, Allah’ın rızasını kazanır. Kim de kızar, kırgınlık gösterirse Allah ta o kimseye kızar.”

Tahriç ve Değerlendirme:

Hadisi, Tirmizî, İbn Mâce, Beyhakî ve Kudâî Enes b. Mâlik’ten rivâyet etmişlerdir.²⁰⁰

Tirmizî bu hadisin “hasen-garib” olduğunu ifade etmiştir.²⁰¹ Tebrîzî ve Elbânî de bu rivâyet hakkında “hasendir” demişlerdir.²⁰²

Netice olarak; yapılan değerlendirmeler rivâyetin “hasen” olduğunu göstermektedir.

¹⁹⁷ GAZZÂLÎ, *İhyâu Ulûmiddin*, I-IV, (trc. Ali ARSLAN, Arslan Yayınları, İstanbul 1993, IV, 643.

¹⁹⁸ Mâide, 5/54.

¹⁹⁹ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, VI, 372, Beyit, 3864-3865-3866-3867.

²⁰⁰ TİRMİZÎ, *Zühd*, 56, (IV, 600); İBN MÂCE, *Fiten*, 23, (II, 1338); BEYHAKÎ, *Şuabü’l-İmân*, VII, 9782; KUDÂÎ, *Müsnedü’ş-Şihâb*, II, 170.

²⁰¹ TİRMİZÎ, *Zühd*, 56, (IV, 600).

²⁰² TEBRİZÎ, *Mişkâtü’l-Mesâbih*, I, 353; ELBÂNÎ, *el-Câmiu’s-Sağîr ve Ziyâdetüh*, s. 388.

29. HADİS:

Beyit: “Beni görür de, görmezlikten gelirsin; Vefâ böyle midir? Bildik-tanıdık oluş böyle midir?”

Üstün biriydim, aşkınla hor hakir oldum, fakat bu horlukta bir de Tanrı ululuğunu seyret.”²⁰³

أن رجلا جاء إلى النبي صلى الله عليه وآله وسلم فقال يا رسول الله أي الناس أحب إلى الله وأي الأعمال أحب إلى الله فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم أحب الناس إلى الله أنفعهم للناس وأحب الأعمال إلى الله سرور تدخله على مسلم أو تكشف عنه كربة أو تقضي عنه ديناً أو تطرد عنه جوعاً ولئن أمشي مع أخ لي في حاجة أحب إلي من أن أعتكف في هذا المسجد شهراً في مسجد المدينة ومن كف غضبه ستر الله عورته ومن كظم غيظه ولو شاء أن يمضيه أمضاه ملأ الله قلبه رجاء يوم القيامة ومن مشى مع أخيه في حاجة حتى يثبتها له ثبت الله قدمه يوم تزل الأقدام

“Bir adam Resûlullah’a (s.a.v.) geldi ve “Yâ Resûlallah, insanlardan Allah'a en sevimli olan kimdir? Ve Allah'a en sevimli olan amel nedir?” diye sordu.

Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Allah'a en sevimli olan, insanlara en faydalı olandır. Allah'a en sevimli olan amel, bir sıkıntısını gidermek, borcunu ödemek veya karnını doyurmak suretiyle mü'mini sevindirmendir. Bir ihtiyacı için din kardeşimle beraber yürümem, bana şu Medine mescidinde bir ay îtikâfa girmemden daha sevimlidir. Kim öfkesini yutarsa, Allah onun kusurlarını örter. Kim intikam almaya gücü yettiği halde öfkesini yenerek intikam almaktan vaz geçerse, Allah kıyamet gününde onun kalbini ümitle doldurur. Kim ihtiyacı görülünceye kadar kardeşiyle beraber yürürse, ayakların kaydığı günde Allah onun ayaklarını sâbit kılar.”

Tahriç ve Değerlendirme:

Hadisi, Taberânî İbn Ömer'den,²⁰⁴ Beyhakî²⁰⁵ ise Ebû Hureyre'den rivâyet etmiştir.

Heysemî, Taberânî'nin üç eserinde de bu rivâyete yer verdiğini, ancak senedlerde bulunan Sükeyn b. Serrâc isimli ravinin zayıf olduğunu ifade etmiştir.²⁰⁶

²⁰³ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, VI, 373, Beyit, 3978-3979.

²⁰⁴ TABERÂNÎ, *Kebîr*, XII, 346, *Evsat*, VII, 16, *Sağîr*, II, 360.

²⁰⁵ BEYHAKÎ, *Şuabü'l-İmân*, VI, 123.

Aclûni ise, Beyhakî'nin Ebû Hureyre'den rivâyet ettiği hadis hakkında, "Münzirî'nin (656/1258) "zayıftır" değerlendirmesinde bulunduğunu söyler. Fakat rivâyetin şahidlerinin²⁰⁷ olması sebebiyle "hasen" seviyesindedir" der.²⁰⁸ Elbânî de Ebû Hureyre rivâyeti hakkında sened açısından "mürsel", sıhhat açısından ise "hasendir" der.²⁰⁹

Netice olarak; bu rivâyetin hasen olduğu kuvvetle muhtemeldir.

30. HADİS:

Beyit: "A bilgisiz! Kendi güzelliğini gör de onun can ışığını bil; çünkü yalnızlık çağında inanç sahibi, inanç sahibine aynadır."²¹⁰

"Madem ki, inanan, inanç sahibinin aynasıdır; madem ki bu böyle, ne diye aynadan yüz çeviriyorsun?"²¹¹

المؤمن مرآة المؤمن

"Mü'min mü'minin aynasıdır."

Tahriç ve Değerlendirme:

Hadisin tam metni kaynaklarda şu şekilde geçmektedir:

المؤمن مرآة المؤمن والمؤمن أخو المؤمن يكف عليه ضيعته ويحوطه

"Mümin müminin aynasıdır ve mümin müminin kardeşidir. Onun geçimini muhafaza eder ve onu çepeçevre sarıp (tehlike ve zararlardan) korur."

Hadisi, Buhârî, Ebû Dâvud ve Beyhakî Ebû Hureyre'den²¹² rivâyet etmişlerdir. Münâvî, Irâkî'nin Ebû Dâvud'un rivâyet ettiği hadisin senedi hakkında "hasen" dediğini söylemiştir. Aclûnî ise bu rivâyetin senedinde bulunan Kesir b. Zeyd'in adaleti hakkında ihtilafın olduğunu söyler.²¹³ Elbânî de bu rivâyetin hasen

²⁰⁶ HEYSEMÎ, *Mecmau'z-Zevâid*, VIII, 349.

²⁰⁷ Şâhid: Herhangi bir hadise, aynı sahâbîden gelen benzer muhtevadaki ikinci hadis; herhangi bir hadise, başka bir sahâbîden gelen tamamen aynı veya benzer muhtevadaki ikinci hadis. Bkz. AYDINLI, *Hadis İstilahları Sözcüğü*, s. 188.

²⁰⁸ ACLÛNÎ, *Keşfü'l-Hafâ*, I, 171.

²⁰⁹ ELBÂNÎ, *el-Câmiu's-Sağîr ve Ziyâdetüh*, s. 1084, *Silsiletü's-Sahihâ*, III, 48.

²¹⁰ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, VI, 86, Beyit, 752.

²¹¹ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, VI, 209, Beyit, 2044.

²¹² BUHÂRÎ, *Edebu'l-Müfred*, I, 93; EBÛ DÂVUD, *Edep*, 49 (II, 697); BEYHAKÎ, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VIII, 167, *Şuabü'l-İmân*, VI, 113.

²¹³ MÜNÂVÎ, *Fezû'l-Kadîr*, VI, 251-252; ACLÛNÎ, *Keşfü'l-Hafâ*, II, 1684.

olduğunu ifade ederek “İrâki’nin senedde bulunan İbn Zeyd isimli râvinin hatası, yanlış olan doğru sözlü bir râvidir” dediğini söyler.²¹⁴

Tirmizî ve İbn Ebî Şeybe, yukarıda ele aldığımız hadise benzer bir rivâyeti (Sizden birisi kardeşinin aynası durumdadır. Onda düzeltilmesi gereken bir hata görürse hemen onu gidersin.) Yine Ebû Hureyre’den rivâyet etmişler. İsnadda yer alan Yahyâ b. Ubeydillah’ı Şu’be’nin zayıf bulduğunu, Bu bab da Enes’ten gelen bir rivâyetin daha olduğu ifade edilmiştir.²¹⁵

Enes’ten gelen rivâyeti ise Taberâni ve Kudâi rivâyet etmişlerdir.²¹⁶

Ebu’s-Şeyh el-İsfahânî, bu rivâyet hakkında “senedinde bir beis yoktur” demektedir. Ancak Heysemî senedde yer alan Osman b. Muhammed’in, Rabîa b. Ebî Abdirrahmân’ın oğlu olduğunu, İbnu’l-Kattân’a göre vehmin gâlib geldiğini, kalan ricâlin ise sika olduğunu belirtmiştir.²¹⁷

Netice olarak: Hadisin bazı tarikleri zayıfsa da Ebû Dâvud’un Ebû Hureyre’den rivâyeti hasen olarak değerlendirilmektedir.

31. HADİS:

لي مع الله وقت لا يسعني فيه ملك مقرب ولا نبي مرسل

“Benim Allah’la öyle bir vaktim vardır ki, Bu vakitte bana ne mukarreb (Allah’a yakın bir melek), ne de (mürsel) gönderilen bir Peygamber ulaşabilir.”

Abdülbâki Gölpınarlı bu hadisi tesbit ederken hangi beyitle alakalandırdığı hususunda bilgi vermemiştir. Mukarreb melek ifadesi Kur’ân-ı Kerîmin bir âyetinde geçmektedir.²¹⁸

Tahriç ve Değerlendirme:

Bu söz daha çok Duafa ve Mevduât kitaplarında yer almaktadır. İlk dönem sûfilerinden olan Kuşeyrî, Risâlesinde sened ve kaynak göstermeden hadis diye

²¹⁴ ELBÂNÎ, *el-Câmiu’s-Sağîr ve Ziyâdetüh*, s. 1161, *Silsiletü’s-Sahihâ*, II, 596.

²¹⁵ TİRMİZÎ, *Birr ve Sıla*, 18 (IV, 325); İBN EBÎ ŞEYBE, *Musannef*, V, 229; TEBRÎZÎ, *Mişkâtü’l-Mesâbih*, III, 80.

²¹⁶ TABERÂNÎ, *Evsat*, II, 325; KUDÂÎ, *Müsnedü’ş-Şihâb*, I, 105-106.

²¹⁷ EBU’S-ŞEYH EL-ISFAHÂNÎ, *el-Emsâlü fi’l-Hadîs*, s. 81; HEYSEMÎ, *Mecmau’z-Zevâid*, VII, 521.

²¹⁸ Nisa, 4/172.

nakleder.²¹⁹ Sehâvî (902/1496), Aliyyu'l-Kârî ve Aclûnî'nin verdikleri ortak bilgiye göre; "Bu söz tasavvuf ehlinin dillerinde dolaşan, aslı belirtilmeyen²²⁰ ve senedi olmayan bir sözdür" denmektedir.²²¹

Yapılan bu değerlendirmeler neticesinde, bu rivâyetin hadis olmadığı açıktır.

32. HADİS:

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : الخلق كلهم عيال الله فأحب الخلق إلى الله انفعهم لعياله

"İnsanlar Allah'ın ıyalidir. (kullarıdır) Allah'ın en çok sevdiği kimse, onun ıyaline iyilik edendir."

Abdülbâki Gölpınarlı bu hadisi tesbit ederken hangi beyitle alakalandırıldığı hususunda bilgi vermememiştir.

Tahriç ve Değerlendirme:

Hadisi, Taberânî ve Ebu Nuaym, Abdullah b. Mesud'dan,²²² Beyhakî ve Kudâî ise Enes b. Mâlik'ten rivâyet etmişlerdir.²²³

Heysemî, Taberânî'nin rivâyetinde bulunan Musa b. Umeyr isimli râvinin metruk olduğunu ifade eder. Elbânî de, Abdullah b. Mesud'dan gelen bu rivâyetin zayıf oğlunu zikretmiştir. Aclûnî bu rivâyet hakkında Taberânî'nin ve Ebu Nuaym'ın İbn Mesud'dan merfu olarak rivâyet ettiklerini beyan eder.²²⁴

Beyhakî Enes b. Mâlik'ten rivâyet ettiği hadisin senedinde bulunan Yusuf b. Atiye el-Basrî isimli râvinin rivâyette tek kaldığını ifade etmiş ve aynı zamanda zayıf bir senedle rivâyet edildiğini zikretmiştir. Suyûtî de senedinin zayıf olduğundan

²¹⁹ KUŞEYRÎ, Ebu'l-Kâsım Abdulkerim b. Hevâzin, **er-Risâletü'l-Kuşeyriyye**, I-II, (thk. Abdulhalim Mahmud), Dâru'l-Kütüb, Mısır 1966, s. 212.

²²⁰ Aslı olmayan (Lâ Asla Leh):Hakkında bu hüküm verilmiş olan hadisin bir senedi yok demektir. Dolayısıyla bu hadis, hadis ilminin verilerine/zahiri ölçülere göre mevzû sayılır. Bkz. AYDINLI, **Hadis Istılahları Sözcüğü**, s. 169.

²²¹ SEHÂVÎ, **el-Mekâsıdu'l-Hasene**, s. 565; ALİYYÜ'L-KÂRÎ, İbn Sultan el-Herevi, **el-Esrâru'l-Merfû'a Fi'l-Ahbâri'l-Mevdû'a**, (thk. Muhammed Lutfi es-Sebbâğ), Beyrut 1986, s. 291; ACLÛNÎ, **Keşfü'l-hafâ**, I, 173.

²²² TABERÂNÎ, **Kebîr**, X, 86; EBÛ NUAYM, **Hilyetü'l-Evliyâ**, II, 102, IV, 237.

²²³ BEYHAKÎ, **Şuabü'l-İmân**, VI, 43; KUDÂÎ, **Müsnedü's-Şihâb**, II, 255.

²²⁴ HEYSEMÎ, **Mecmau'z-Zevâid**, VIII, 349; ELBÂNÎ, **el-Câmiu's-Sağîr ve Ziyâdetüh**, s. 670, 6691, **es-Silsiletü'd-Daîfe**, IV, 372; ACLÛNÎ, **Keşfü'l-Hafâ**, I, 458.

bahseder.²²⁵ İbn Hacer, Yusuf b. Atiye el-Basrî'nin metruk olduğunu, İsbahânî, *ed-Duafâ*'sında Buhârî'nin 'Munkeru'l-hadis'²²⁶ dediğini zikretmiştir.²²⁷

Yapılan değerlendirmeler neticesinde hadisin zayıf olduğu görülmektedir.

33. HADİS:

Beyit: "A bugün insana can kesilen; sen 'bölük-bölük ordulardaydın' önce yıkıp kırmadan kormasaydın ey can ne söylenecek sözler söyledim sana."²²⁸

الأرواح جنود مجندة فما تعارف منها ائتلف وما تناكر منها اختلف

"Ruhlar toplu askerlerdir. (Ruhlar âleminde) birbirleriyle tanışanlar ülfet ederler. Tanışmayanlar ise birbirleri ile ülfet etmezler."

Sözlükte "can, rüzgar, kuvvet, nefes, cevher, duygu" gibi kelimeler yanında "Kur'ân, vahy, Cibrîl, melek, nübüvvet" anlamlara gelir.²²⁹ İslam âlimleri ruh kavramı üzerinde ittifak edememişlerdir.

Bazı âlimler "can ve hayat" şeklinde tarif ederken, diğer bazıları "beden kalıbına dökülen ve güzel huyların mahalli olan bir latîfe" olarak tanımlamışlardır.²³⁰ İnsan ruhunun bir cesede dâhil olmadan mevcut olduğuna inanan sûfilere göre o, varlıkları tahrik eden küllî ruhtan çıkmış olduğu için, insan ruhu, hem bir hareket başlangıcıdır, hem de akıl sahibi bir cevherdir. Bu nedenle şöyle tarif edilebilir:

"Ruh, kendi kendine hareket eden akıllı bir unsurdur."²³¹

Bazı ilim adamları ruhu üç kısma ayırarak ele almışlardır: Atardamarlar vasıtasıyla bütün vücuda yayılan ve kaynağı kalbin içi olan latif bir madde şeklinde tanımlanan hayvânî ruh (er-Rûhu'l-Hayvânî); bu ruh üzerine yüklenmiş, emir âleminde indirilmiş, akılların idrakten aciz olduğu, beden kalıbına dökülmüş soyut bir varlık olarak tanımlanan insânî ruh (er-Rûhu'l-İnsânî); bir de Allah 'ın (cc.) ilâhî

²²⁵ BEYHAKÎ, *Şuabü'l-İmân*, VI, 43; SUYÛTÎ, Celalüddin Abdurrahman b. Ebîbekr, *ed-Dürerü'l-Müntesira*, (thk. Muhammed Lütfî es-Sabbağ), Riyad 1994, I, 214.

²²⁶ Munkeru'l-hadis: Buhârî bu sîgayı, kendilerinden hadis rivayet etmenin helâl olmadığı raviler hakkında kullanır. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis hiçbir suretle alınmaz. Bk. AYDINLI, *Hadis İstılahları Sözcüğü*, s. 217.

²²⁷ İBN HACER, el-Askalânî, Ahmed b. Ali *Takrîbu't-Tehzîb*, (thk. Muhammed Avâme), Dâru'r-Reşîd, Suriye 1406/1986, I, 611; EBÛ NUAYM, Ahmed b. Abdullah b. El-İsbahânî, *Kitabu'd-Duafâ*, Dâru's-Sekâfe, 1405/1985, I, 165.

²²⁸ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, V, 195, Beyit, 2258.

²²⁹ İBN MANZÛR, *Lisânul-Arab*, II, 455; FÎRUZÂBÂDÎ, Mecdüddîn Ebû Tahir Muhammed b. Yâkûb, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut 1987, s. 282.

²³⁰ KUŞEYRÎ, *Risâletu'l-Kuşeyriyye*, I, 249-250.

²³¹ M. ALİ AYNÎ, *Tasavvuf Tarihi*, (Sadeleştiren: Hüseyin Rahmi Yananlı), İstanbul 1992, s. 153.

tecellisine sahip olan insânî ruhun bir başka adı olan en yüce ruh (er-Rûhu'l-A'zâm).²³² “Ruh, Rabbimin emrindedir. Size ilimden pek az bir şey verilmiştir” âyeti²³³ mevcutken, ruhun varlığına inanmakla birlikte, mahiyeti hakkında kesin bilgiye sahip olunmadığı anlaşılmaktadır.

Tahriç ve Değerlendirme:

Hadisi, Hz. Aişe'den Buhârî, Ebu Ya'lâ, Beyhakî ve Kudâî.²³⁴ Ebû Hureyre'den, Müslim, Ebu Dâvud, Ahmed b. Hanbel, İbn Hıbbân;²³⁵ Selman el-Fârîsi'den de Taberânî²³⁶ rivâyet etmiştir.

Heysemî, Ali el-Müttakî, Elbânî ve Tebrîzî kitaplarında bu rivâyete yer vermişler ve sahih olduğunu ifade etmişlerdir.²³⁷

Yapılan değerlendirmeler neticesinde ele alınan hadis sahihtir.

34. HADİS:

من عشق فكنم و عف فمات فهو شهيد

“Kim âşık olur da aşkını gizler, kötülükte bulunmaz, öylece ölürse şehit olarak ölür.”

Abdülbâki Gölpınarlı bu hadisi tesbit ederken hangi beyitle alakalandığı hususunda bilgi vermemiştir.

Tahriç ve Değerlendirme:

Bu rivâyet, İbn Hıbbân ve Hatib el-Bağdâdî'nin kitaplarında geçmekte ve İbn Abbas'dan rivâyet edildiği ifade edilmektedir.²³⁸

İbnu'l-Cevzî bu rivâyet hakkında şunları söyler: Bu hadis İbn Abbas'dan rivâyet edilmiştir. Senedindeki Suveyd b. Saîd ve Ebû Yahya'nın zayıf râvi olmaları sebebiyle hadis sahih değildir. Bu rivâyetin üç târiki vardır. İki isnadında Suveyd b.

²³² UYSAL, *Tasavvuf Kültüründe Hadis*, s. 320.

²³³ İsrâ, 17/85.

²³⁴ BUHÂRÎ, *Enbiya*, 3, (III, 1213), *el-Edebu'l-Müfred*, I, 309; EBÛ YA'LÂ, *Müsned*, VII, 344; BEYHAKÎ, *Suabü'l-İmân*, VI, 496; KUDÂÎ, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 185, H.no: 274.

²³⁵ MÜSLİM, *Birr*, 49, (IV, 2031); EBÛ DAVÛD, *Edeb*, 19, (II, 674); AHMED b. Hanbel, *Müsned*, II, 295, H.no: 7922, II, 527, H.no: 10836, (Şuayb el-Arnâvut hadisin isnâdının Müslim'in şartlarına göre senedinin sahih olduğunu belirtir); İBN HİBBÂN, *Sahîh*, XIV, 42.

²³⁶ TABERÂNÎ, *Kebîr*, VI, 263, *Evsat*, II, 160.

²³⁷ HEYSEMÎ, *Mecmau'z-Zevâid*, VIII, 126; ALİ EL-MÜTTAKÎ, *Kenzu'l-Ummal*, IX, 6, 22, 23, 171; ELBÂNÎ, *el-Câmiu's-Sağîr ve Ziyâdetüh*, s. 454, 1175; TEBRİZÎ, *Mişkâtü'l-Mesâbih*, III, 84.

²³⁸ İBN HİBBÂN, *Kitâbu'l-Mecrûhîn*, I-III, (thk. Mahmud İbrahim) Dâru'l-Mârifet, Beyrut 1992, I, 349; ACLÛNÎ, *Keşfü'l-hafâ*, II, 1535; HATİB EL-BAĞDÂDÎ, *Târîhu Bağdad*, V, 156, VI, 51, XII, 479, XIII, 184.

Saîd bulunmaktadır. Üçüncü tarafında geçen Yakub b. İsa için Ahmed b. Hanbel “hiçbir şey değil” demiştir. Bu konuda Yahya b. Maîn; ‘Eğer benim atım ve okum olsaydı o Suveyd b. Saîd’le savaşırdım’ diyerek bu konuda o râvi hakkında sert bir eleştiride bulunmuştur.²³⁹ Aynî, eserinde; Beyhakî, İbn Adıyy, İbn Hibbân vb. alimler seneddeki râvilerden Suveyd b. Saîd’i münker gördüklerini belirtmiş ve mezkur râvinin ta’diline dair bir bilgi vermemiştir.²⁴⁰

Bazı kaynaklar hadis hakkında Yahya b. Main’in “münker” hükmü verdiği dair bilgilerle birlikte, Suyûtî bu rivâyet için “zayıf” hükmü verse de,²⁴¹ birçok Mevdûât kitabı “mevzu” damgasını vurmuştur.²⁴²

Sûfiler, bir kadına temiz bir sevgiyle bağlanma anlamındaki aşkı “tabîî aşk” olarak değerlendirmişlerdir. Bu anlamda bir sevgi, en kaba şekliyle bile olsa “ilâhî aşk”ın bir tezahürü sayılmıştır. Bu çizgideki sûfilerde “tabîî aşk”ın, “ilâhî aşk”a geçişte bir köprü olduğu kanaati yaygındır.²⁴³

Ele alınıp değerlendirilen bu rivâyetin senedinin zayıf, metninde de problemlili olduğu anlaşılmaktadır.

35. HADİS:

حب الوطن من الإيمان

“Vatan sevgisi imandandır.”

Abdülbâki Gölpınarlı bu hadisi tespit ederken hangi beyitle alakalandığı hususunda bilgi vermemiştir.

Tahric ve Değerlendirme:

Sehâvî ve Suyûtî bu rivâyete vakıf olmadıklarını ancak manasının doğru olduğunu söylemişlerdir.²⁴⁴ Aclûnî, hadis hakkında Aliyyü’l Kârî’nin rivâyeti kabul etmediğini, manasının sahih olduğunu ve vatan sevgisiyle iman sevgisinin

²³⁹ İBNU’L-CEVZÎ, *el-İlel*, II, 771-772.

²⁴⁰ AYNÎ, *Umdetü’l-Kârî*, V, 171.

²⁴¹ SEHÂVÎ, *el-Mekâsıdu’l-Hasene*, s. 419-420; SUYÛTÎ, *el-Câmiu’s-Sağîr*, II.538; MÛNÂVÎ, *Feyzü’l-Kadîr*, VI, 179.

²⁴² MAKDİSÎ, Ebu’l-Fadl Muhammed b. Tahir b. Ahmed, *Tezkiratu’l-Mevdûât*, (thk. Mustafa el-Haderî el-Habâti), Mektebetu’n-Nehda, Kahire 1981, s.123; İBNU’L-KAYYİM, *el-Cevziyye*, *Menâru’l-Münîf fi Sahîhi ve’d-Daîf*, (thk. Abdulfettah Ebû Gudde) Halep, s. 140; ALÎ EL-KÂRÎ, İbn Sultan el-Herevi, *el-Esrâru’l-Merfû’a*, s. 338; ELBÂNÎ, *el-Câmiu’s-Sağîr ve Ziyâdetüh*, s. 1248, *es-Silsiletü’d-Daîfe*, I, 587.

²⁴³ UYSAL, *Tasavvuf Kültüründe Hadis*, s. 403.

²⁴⁴ SEHÂVÎ, *el-Mekâsıdu’l-Hasene*, s. 183; SUYÛTÎ, *ed-Dürerü’l-Müntesir*, I, 197.

birbirinden ayırlamayacağını söylediğini aktarır.²⁴⁵ Elbânî de bu rivâyet hakkında “mevzûdur” demiştir. Elbânî ona mevzû demekle yetinmemiş, manasının da doğru olmadığını ilave etmiştir. Ona göre; “İnsanda vatan sevgisi, mal ve canı sevmek gibi içgüdüselidir. Ayrıca vatan sevgisi imanın bir gereği değildir. Çünkü mümin-kâfir herkes vatanını sever.”²⁴⁶

Yapılan değerlendirmeler neticesinde, bu rivâyetin aslı olmamakla birlikte mana olarak doğru bir söz olduğu anlaşılmaktadır.

3.3. Âdâb-ı Muâşeret

36. HADİS:

لا تسكن الكفور فإن ساكن الكفور كساكن القبور

“Köylerde oturma! Köylerde oturanlar, kabirlerde oturanlar gibidir.”

Abdülbâki Gölpınarlı bu hadisi tesbit ederken hangi beyitle alakalandırıldığı hususunda bilgi vermemiştir.

Tahric ve Değerlendirme:

Hadisi, Buhârî *Edebu'l-Müfred*'inde, Taberânî ve Beyhakî Sevban'dan rivâyet etmişlerdir.²⁴⁷

İbn Hacer, Beyhakî'nin rivâyetinin senedinde bulunan Saîd b. Sinan isimli râvinin metruk²⁴⁸ bir râvi olduğunu ifade etmiştir.²⁴⁹ Elbânî ise Buhârî'nin ve Beyhakî'nin rivâyeti hakkında “hasen” hükmünü vermiştir.²⁵⁰

“كفر” “k.f.r.” kelimesinden türeyen “küfür” sözcüğü, hiç kimsenin uğramadığı yerleşim bölgelerinden uzak olan küçük yerleşim alanı anlamına gelmektedir.²⁵¹ Köyde yaşayanların şehirde yaşayanlara göre sanki dirilerin yanında ölümler gibi görüldüğü ifade edilmektedir. İlk devirlerde şehirli için bu anlama

²⁴⁵ ACLÛNÎ, *Keşfü'l-Hafâ*, II, 87.

²⁴⁶ ELBÂNÎ, *es-Silsiletü'd-Daîfe*, I, 110.

²⁴⁷ BUHÂRÎ, *Edebu'l-Müfred*, I, 203; TABERÂNÎ, *Müsnedü's-Şâmiyyîn*, II, 99; BEYHAKÎ, *Şuabü'l-İmân*, VI, 68.

²⁴⁸ Metruk: İttihâm bi'l-kizb (yalancılıkla itham edilmesi), fisk (günahkarlığı), kesreu'l-galat (çok yanlış yapması) fartu'l-gaflet (aşırı gafil olması) gibi bir kusurla tenkid edilen râvinin tek başına rivayet ettiği hadis. Bk. AYDINLI, *Hadis İstılahları Sözcüğü*, s. 187-188.

²⁴⁹ İBN HACER, *el-Askalânî*, Ahmed b. Ali, *Kavlü'l-Müsedded*, Mektebetü İbn Teymiyye, Kahire, 1401, s. 66.

²⁵⁰ ELBÂNÎ, *el-Câmiu's-Sağîr ve Ziyâdetüh*, s. 1329.

²⁵¹ İBNÜ'L-ESİR EL-CEZERÎ, Ebu's-Seadât el-Mübârek b. Muhammed, *en-Nihâye fi ğarîbi'l-hadîs*, I-V, (thk. Tahir Ahmed ez-Zâvi), Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut, 1979, IV, 340.

gelirken daha sonraları ise büyük köylere nazaran küçük olan köyler de bu isimle adlandırılmaktadır.²⁵²

Sonuç itibâriyle, Beyhakî'nin rivâyetinde bulunan Saîd b. Sinan isimli ravinin adalet ve zabt yönünden tenkid edilmesi sebebiyle rivâyetin zayıf olduğu anlaşılmaqla beraber, Buhârî'nin rivâyet ettiği hadis in ise hasen olduğu görölmektedir.

²⁵² İBN MANZÛR, *Lisânul-Arab*, V, 150; ALİ EL-MÛTTAKÎ, *Kenzu'l-Ummal*, XV, 407.

İKİNCİ BÖLÜM

DİVÂN-I KEBİR'DE GEÇEN TASAVVUF İLE İLGİLİ HADİSLERİN TAHRİCİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde kısaca tasavvufun ne anlama geldiğinden ve Divan-ı Kebir’de beyitler içerisinde geçen tasavvuf içerikli “tevbe, hamd, takva” konularıyla ilintili rivâyetlerin arapça metni ele alınarak, bunların tercümesi ilave edilecek ayrıca ilgili beyitlerin türkçeleri de eklenerek hangi hadis kaynaklarında geçtiği tespit edilmeye çalışılacak ve muhaddislerin görüşlerine yer verilecektir.

1. TASAVVUF İÇERİKLİ HADİSLER

Tasavvuf; İslam’ın ruh hayatı ve İslam Peygamberi’nin şahsında temsil ettiği manevi otoritenin, müesseseleşmiş ve günümüze kadar yaygınlaşarak gelmiş şeklidir. Manevi otoriteden kastedilen; Hz. Peygamber ’in (s.a.v.) “Üsve-i hasene” şeklinde ifade edilen örnek kişiliğidir. İnsandaki dünya tutkusunu atıp, ibadet ve kulluk şuurunu canlandırmayı sağlayan ve Efendimiz’in: Hakk’ın da sevgisine mazhar olmaya vesile olarak tavsif buyurduğu zühd ve zâhidâne hayat, tasavvufun önceleri “zühd” daha sonraları “tasavvuf” adıyla ortaya çıkmasının en önemli sebeplerinden biri olmuştur.²⁵³

²⁵³ H. Kamil YILMAZ, Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar, Ensar Neşriyat, İstanbul 1997, s. 17.

1.1. Tasavvuf

37. HADİS:

Beyit: “Mustafa, Tanrı’ya, niçin müstağnisin bizden; söyle artık, halktaki bunca şeyler, bunca haller nedir, hikmeti neydi bu yaratışın demişti,

Tanrı demişti ki: Ey cihanın canı, ben gizli bir defineydim, o ihsan, o vergi definesinin meydana çıkmasını istedim.”²⁵⁴

“Bilinmeyi diledim hükmünce ad, mananın mazharı; mana, adla görünür; bu yüzden ariflerin can gözleri; ad’ı boşvermiştir.”²⁵⁵

كنت كنزا لا أعرف فأحببت أن أعرف فخلقت خلقا فعرفتهم بي فعرفوني

“Ben gizli bir hazine idim, bilinmeyi istedim; bilineyim diye mahlûkatı yarattım”

Tahriç ve Değerlendirme:

Sehâvî eserinde, İbn Teymiyye (728/1328) ve Zerkeşî (794/1392) gibi âlimlerin, bu rivâyet hakkında Hz. Peygamber’in böyle bir sözünün olmadığını, sahih veya zayıf bir senedi olup olmadığı hususunda bir bilginin olmadığını ifade ettiklerini bildirir.²⁵⁶ Aclûnî de aynı bilgileri aktararak, *Leali*’sinde İbn Hacer’in bu rivâyetin uydurma olduğunu söylediğini belirtir. Ayrıca Aliyyu’l-Kârî’nin hadis olarak geçen metnin manasının Kur’ân-ı Kerîm’e uygun olduğunu söylemesi ما خلقت ليعبدون إلا ليعبدون الجن والإنس âyeti ile irtibatlıdır. Ayet-i Kerime’de geçen ليعبدون “Bana ibadet etsinler” ifadesini İbn Abbas ليعرفون “Beni tanısinlar” şeklinde yorumlamıştır.²⁵⁷

Bir sözün Kur’ân’a uygun olması onun hadis addedilmesi anlamı taşımaz. Bu söz, yaratılışın Allah’ın (c.c) kendi zatına olan aşkı sebebiyle gerçekleştiği hususunda bir delil olarak, Hz. Peygamber’in (s.a.v.) bir hadisi şeklinde nakledilmektedir.²⁵⁸ Buradan da anlaşılacağı üzere metin muhaddislerce geçerli olan

²⁵⁴ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, I, 152, Beyit, 1418-1419.

²⁵⁵ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, III, 86, Beyit, 650.

²⁵⁶ SEHÂVÎ, *el-Mekâsıdu’l-Hasene*, s. 327.

²⁵⁷ ACLÛNÎ, *Keşfü’l-Hafâ*, II, 132.

²⁵⁸ UYSAL, *Tasavvuf Kültüründe Hadis*, s. 269.

nakil metodlarıyla rivâyet olunmamıştır. Keşif yoluyla yapılan rivâyetlere hadis denemez ve dini bir değeri yoktur. Bu sebeple rivâyetin hadis olmadığı açıktır.²⁵⁹

38. HADİS:

Beyit: “Bir sel var, hayran hayran akıp gidiyor; bir sel var, yolunu yitirmiş. O, hamdolsun Tanrı’ya demede, bu, ah edip ‘Lâhavle’ okumada.”²⁶⁰

Beyit: “İster Lâ havle çek ister çekme, şihaplar gibi şeytana La havle yaparım seni.”²⁶¹

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم :

أكثرُوا من غرس الجنة فإنه عذب ماؤها طيب ترابها فأكثرُوا من غراسها لا حول ولا قوة إلا بالله

İbn Ömer’den (r.a) gelen rivâyette Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

“Cennete dikilecek ağaçları çoğaltın. Zira cennetin suyu tatlı, toprağı güzeldir. Onun ağaçlarından olan *“Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh”* ifâdesini çokça söyleyin.”

Tahriç ve Değerlendirme:

Taberânî İbn Ömer’den (r.a) rivâyet etmiştir.²⁶²

Ebû Eyyûb el-Ensârî’den Ahmed b. Hanbel rivâyet etmiş ve Müsned’in tahkik’ini yapan Şuayb el-Arnâvut isnâdının zayıf olduğunu tesbit etmiştir.²⁶³

Heysemî, hadisi Taberânî’ye nispet ederek, senesinde Ukbe b. Ali’nin zayıf bir râvi olduğunu ifade etmiştir.²⁶⁴ Suyûtî, Taberânî’ye nisbet ederek hadisin zayıf olduğunu,

²⁶⁵ Elbânî’de aynı şekilde bu hadisi Taberânî’ye nispet ederek hasen olduğunu,²⁶⁶

Aclûnî de İbn Adıyy’in *أكثرُوا من قول لا حول ولا قوة إلا بالله فإنها من كنوز الجنة* lafzıyla Ebû Hureyre’den zayıf bir senedle rivâyet ettiğini zikretmiştir.²⁶⁷

Yapılan değerlendirmeler neticesinde rivâyetin zayıf olduğu anlaşılmaktadır.

²⁵⁹ YILDIRIM, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, s. 99.

²⁶⁰ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, I, 36, Beyit, 287.

²⁶¹ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, IV, 226, Beyit, 2141.

²⁶² TABERÂNÎ, *el-Mucemü'l-Kebîr*, XII, 379; *ed-Duâ*, (thk. Mustafa Abdülkadir Atâ), Beyrut 1413, s. 474.

²⁶³ AHMED b. Hanbel, *Müsned*, V, 418, H. no: 23598.

²⁶⁴ HEYSEMÎ, *Mecma’uz-Zevâid*, X, 119.

²⁶⁵ SUYÛTÎ, *el-Câmiu’s-Sağîr*, I, 181; MÛNÂVÎ, *Feyzü’l-Kadîr*, II, 79.

²⁶⁶ ELBÂNÎ, *Câmiu’s-Sağîr ve Ziyâdetüh*, s. 210.

²⁶⁷ ACLÛNÎ, *Keşfü’l-Hafâ*, I, 167.

Ebu Mûsâ el-Eş'arî'den gelen diğer bir rivâyette ise "*Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh*" demenin faziletinden bahsedilmektedir.

عن أبي موسى قال:
 كنا مع النبي صلى الله عليه وسلم في سفر فجعل الناس يجهرون بالتكبير فقال النبي :
 صلى الله عليه وسلم يا أيها الناس اربعوا على أنفسكم إنكم ليس تدعون أصم ولا غائبا إنكم
 تدعون سميعا قريبا وهو معكم قال وأنا خلفه وأنا أقول لا حول ولا قوة إلا بالله فقال يا عبدالله بن
 قيس ألا أدلك على كنز من كنوز الجنة ؟ فقلت بلى يا رسول الله قال قل لا حول ولا قوة إلا بالله

Ebû Mûsa el-Eş'arî'den (r.a) rivâyet edilmiştir: “Biz, bir seferde, Peygamber (s.a.v.) ile birlikte idik. İnsanlar, açıktan tekbir alıyorlardı. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.): ‘Ey insanlar! Kendinize acıyım! Sizler, sağırı ve gâip olanı çağırılmıyorsunuz. Doğrusu siz, işiten yakın bir zata dua ediyorsunuz ki, o sizinle beraberdir’ buyurdu.”

Ebû Mûsa der ki: ‘Ben, Peygamber’in (s.a.v.) arkasındaydım ve Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh (güç ve kuvvet ancak Allah'a mahsustur)’ diyordum. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.), bana hitaben: ‘Ey Abdullah b. Kays! Sana, cennet hazinlerinden bir hazine göstereyim mi?’ buyurdu. Ben de: ‘Evet, ey Allah'ın Rasulü!’ dedim. Peygamber (s.a.v.): ‘Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh (güç ve kuvvet ancak Allah'a mahsustur) de!’ buyurdu.

Hadisi, Ebû Mûsa el-Eş'arî'den, Buhârî, Müslim, Tirmizî, Ebû Dâvud, İbn Mâce, Ahmed b. Hanbel, İbn Hibbân, Taberânî, Beyhakî ve Ebu Nuaym rivâyet etmişlerdir.²⁶⁸

Hadis kaynaklarında geçen bu rivâyet sahihtir.

39. HADİS:

Beyit: “İnanan; anlar, fark eder; böyle dedi Mustafa; şimdi ağzını yum, sözcük bulduk doğru yolu”²⁶⁹

المؤمن كيس فطن حذر

“Mümin akıllıdır, zekidir, uyanıktır.”

Tahric ve Değerlendirme:

²⁶⁸ BUHÂRÎ, Daavât, 50 (V, 2346); MÜSLİM, Zikr, 44, 47 (IV, 2076); TİRMİZÎ, Daavât, 57 (V, 508); EBÛ DÂVUD, İstiğfâr, 26 (I, 478); İBN MÂCE, Edeb, 59 (II, 1256); AHMED b. Hanbel, **Müsned**, IV, 403, H.no: 19621 (Şuayb el-Arnâvut hadisin Buhârî ve Müslim'in şartına/râvîsine göre isnâdının sahih olduğunu belirtmiştir); İBN HİBBÂN, **Sahîh**, III, 84; TABERÂNÎ, **Sağîr**, II, 287; BEYHAKÎ, **Şuabü'l-İmân**, I, 445; EBÛ NUAYM, **Hilyetü'l-Evliyâ**, III, 12.

²⁶⁹ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, **Divân-ı Kebîr**, II, 380, Beyit, 3180.

Temel hadis kaynaklarında tespit edemediğimiz bu hadisi Kudâî Enes b. Mâlik'ten rivâyet etmiştir.²⁷⁰ Deylemî de *Müsnedü'l-Firdevs* isimli eserinde Enes b. Mâlik'ten merfu olarak rivâyet etmiştir. Kudâî ve Deylemî'de geçen rivâyetin senedi zayıftır. Buhârî, *Târîhu'l-Kebîr* isimli eserinde Ka'b b. Asım'dan buna benzer bir rivâyette bulunmuştur.²⁷¹

Yukarıda yapılan değerlendirmeler neticesinde bu rivâyetin zayıf olduğu görülmektedir.

40. HADİS:

Beyit: “Peygamber’in sözünden doğru haberi duy; inanan hakkında demiştir ki: İnanan kişi, kopuza benzer.”²⁷²

مثل المؤمن كمثل المزمارة لا يحسن صوته إلا بخلاء بطنه

“Mü'minin misali; zurna gibidir (kopuza benzer). Sesi, karnı ancak içi boşken güzel olur.”²⁷³

41. HADİS:

Beyit: “A aşk! öylesine büyüksün, yücesin ki göklere bile sığmıyorsun, yalnız ne haldir bu, şu benim görünmeyen gönlüme nasıl sığmadasın”²⁷⁴

Beyit: “Yedi gökten de dışarıdır, iki cihandan da artık; böyle olduğu halde tuhafı şu ki o neliksiz-niteliksiz güzel, tutmuş da gönlüne sığmıştır, gönülde gizlenmiştir”²⁷⁵

قال الله جل جلاله: ما وسعني أرضي ولا سمائي ووسعني قلب عبدي المؤمن

Allah (c.c) şöyle buyurdu:

“Sema ve arzım beni kuşatamaz (içine alamaz). Ama Mü'min kulumun kalbi beni kuşatır”.

Gazzâlî, bu hususta şunları zikreder: Allah Teâlâ, insanı ancak yaratıcısını tanıması ve ona kullukta bulunması için yaratmıştır. İnsanın diğer yaratıklardan üstün

²⁷⁰ KUDÂÎ, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 107.

²⁷¹ ALİ EL-MUTTAKÎ, *Kenzul Ummal*, VI, 285; SUYÛTÎ, *el-Câmiu's-Sağîr*, II, 571; ACLÛNÎ, *Keşfü'l-Hafâ*, I, 285; İBN HACER el-Askalânî, Ahmed b. Ali, *Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Beyrut 1990-1993, X, 530.

²⁷² MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, II, 77, Beyit, 626.

²⁷³ Bununla ilgili kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır.

²⁷⁴ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, II, 104, Beyit, 853.

²⁷⁵ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, II, 201, Beyit, 1634.

olmasını sağlayan Allah Teâlâ'yı bilmeye olan istidâdıdır. Dolayısıyla insan en üstün merteye olan marifetullahı diğer azaları ile değil ancak kalbi ile sahip olabilir. Allahı bilen, ona yaklaşan, onun için çalışan, Allah katında olanları keşfeden bu kalptir. Burada kastedilen “kalp” bedendeki bir et parçasından ibaret olan organ olmayıp, gözle görülmeyen insanın özü ruhâni bir varlıktır.²⁷⁶

Tahric ve Değerlendirme:

Hadis kaynaklarından sadece Deylemî'nin *Firdevs*'inde, Enes b. Mâlik'ten gelen rivâyette قال الله عز و جل "لا يسعني شيء ووسعني قلب عبد المؤمن اذا ألبسته لبسة أحبائي " Aziz ve Celil olan Allah şöyle buyurdu: Hiçbir yere sığmadım. Sevdiklerimin elbisesini giydirdim mü'min kulumun kalbine sığdım" şeklinde geçmektedir.²⁷⁷

Aclûnî rivâyet ile ilgili şu değerlendirmeyi yapmıştır: Gazzâlî *İhyâ*'da قال الله لم يسعني سمائي ولا أرضي ووسعني قلب عبدي المؤمن اللين الوداع şeklinde rivâyeti nakletmiş, Irâkî ise tahrîcinde aslını bulamadığını belirtmiş ve Taberânî'de yer alan

وأنية ربكم قلوب عباده الصالحين وأحبها إليه أليها وأرقها "Rabbinizin kapları Salih kullarının kalpleridir. Onların en hoş olanları en ince ve en nârin olanlarıdır" şeklinde Ebû Utbe hadîsinin olduğunu belirtmiş, İbn Teymiyye rivâyetin İsrâiliyyât'tan olduğunu ve Rasûlullah'dan (s.a.v.) gelen maruf bir isnâdı olmadığını söylemektedir. Nitekim Ahmed b. Hanbel'in nakline göre Allah (c.c) gök kapılarını Hazkil'e açmış o da Arşı görünce "seni eksik sıfatlardan tenzih ederim, şanın ne yüce Ya Rabbi" demiş, bunun üzerine Allah (c.c) da, "Gökler ve yeryüzü beni taşıyıp ihata etmede zâfa düştüler de, beni vera sahibi mü'min kulumun kalbi ihata etti" diye cevap vermiştir. Âlimlerin bu rivâyeti hakkında "bâtıldır, mülhidler uydurmasıdır" görüşlerine yer veren Aclûnî, Taberânî'nin Ebu Utbe'den rivâyet ettiğini söylediği nakil için ise, "Senedinde Bakiye b. Velid sarahatle hadis nakleden bir müdellistir" açıklamasını yapar.²⁷⁸ Suyutî ve Elbânî'de bu rivâyetin aslının olmadığını zikretmektedirler.²⁷⁹

²⁷⁶ GAZZÂLÎ, *İhyâ Ulûmi'd-Din*, III, 2.

²⁷⁷ DEYLEMÎ, *Firdevs*, III, 213. 4462.

²⁷⁸ ACLÛNÎ, *Keşfü'l-Hafâ*, II, 195-196.

²⁷⁹ SUYÛTÎ, *ed-Dürerü'l-Müntesira*, I, 387; ELBÂNÎ, *es-Silsiletü'd-Daîfe*, XI, 105.

Ali Yardım (2006) hadîsi birinci derecedeki hadîs kitaplarında bulamadığını söylemiş, zikredilen âlimlerin eleştirilerine yer verdikten sonra tatmin edici bir hükme varmanın mümkün olmadığını ifade etmiştir.²⁸⁰ Muhittin Uysal ise hadis hakkındaki görüşünü şöyle özetler: “ Bize göre Vehb b. Münebbih’in rivâyet ettiği bu söz ile hadisimiz arasında muhtevâ bakımından hiçbir fark sözkonusu değildir. Bu durumda sözün hadis değil, isrâiliyyât kanallarıyla dini kitaplara geçmiş bir söz olduğu anlaşılmaktadır.”²⁸¹

42. HADİS:

Beyit: “Tanrı elçisi, yokluk övüncümdür dedi, bu yüzden Mustafâ, yürük ata binmiştir, yürütür de yürütür; bütün yüzenlerin de padişahıdır o, denize at sürer gider.”²⁸²

“Canı, yokluk övüncümdür nöbetini çalan kişinin taca, tahta, bayrağa ne iltifatı olur ki?”²⁸³

“Sabır, senin şükür şekerini gördü de o yüzden dayandı, yokluk, senin yüzünden zenginleşti de övünç kesildi.”²⁸⁴

“Bir övünç olan yokluğun bile haset ettiği o yüzü, çirkin tırnaklarıyla tırmalama.”²⁸⁵

الفقر فخري

“Yokluk övüncümdür.”

Fakr, tasavvufta önemli bir kavramdır. Fakirlik, insanın bir başkasına muhtaç olması; zenginlik ise, muhtaç olmaması demektir. Kişinin maddi anlamda bir şeyden yoksun olması anlamına gelen bu çeşit fakirliğe “şeklî fakr” (el-fakru’s-sûrî) denilmektedir. Bir de Allah’tan başka hiçbir şeyi olmayan, var veya yok her şeyini Allah’tan bilen, mücerret anlamda kendini hiçbir şeyin sahibi görmeyen kişi anlamındaki “manevi fakr” (el-fakru’l-manevî) kavramı vardır.²⁸⁶

²⁸⁰ Ali, YARDIM, *Mesnevi Hadisleri*, Kayseri, 1970. (Basılmamış Öğretim Üyeliği Yeterlilik Tezi), s. 48.

²⁸¹ UYSAL, *Tasavvuf Kültüründe Hadis*, s. 333.

²⁸² MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, II, 423, Beyit, 3562.

²⁸³ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, III, 82, Beyit, 614.

²⁸⁴ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, IV, 421, Beyit, 4067.

²⁸⁵ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, V, 293, Beyit, 3479.

²⁸⁶ BURSEVÎ İSMAİL HAKKI, *Kenz-i Mahfi*, Misvâk Neşriyat, İstanbul 1980, s. 135.

Tasavvufi anlamdaki fakirlik ile dünyevi anlamdaki fakirliğin cihetleri farklıdır. Tasavvufa göre “fakir” in malı mülkü olabilir. Ama buna rağmen, sūfî ya da sâlik, kendisini fakir hissedebilmelidir. Çünkü o, her şeyde Allah’a muhtaç olduğunun bilincindedir.²⁸⁷

Dünya, insanların ayaklarını kaydırmak suretiyle onları Hak’tan uzaklaştıran bir kavramı temsil etmektedir. Bundan dolayı dünyayı sevmek bütün hataların başı sayılmış, ona buğzetmekte taâtların anası ve Allah’a yakınlığın esası olarak kabul edilmiştir. Zira kurtuluşa ulaşmanın, selamete kavuşmanın yegâne yolu budur. Kurtuluş ümidi dünyadan ayrılıp uzaklaşmaya bağlıdır. Fakat bu uzaklaşma ya dünyayı kuldan uzaklaştırmakla olur ki, buna fakr veya insanı dünyadan uzaklaştırmakla olur ki, buna da zühd denir.²⁸⁸

Konu ile ilgili pek çok âyet²⁸⁹ ve hadislerin mevcudiyeti, tasavvufta fakrın bir makam olarak değerlendirilip ölçülerinin konulmasına yol açmıştır.²⁹⁰

Tahriç ve Değerlendirme:

Bu rivâyet temel hadis kaynaklarında değil de, mevzûât kitapları ve halk dilinde meşhur sözleri toplayan eserlerde geçmektedir. İbn Hacer bu rivâyetin uydurma ve batıl olduğunu ifade ederek, İbn Teymiyye’ye bu rivâyet sorulduğunda o da cevaben böyle bir sözün Müslümanların kitaplarında bulunmadığını ve yalan bir söz olduğunu söyler. Sehâvî ve Aclûnî de buna benzer değerlendirmeleri eserlerinde zikretmişlerdir.²⁹¹

Hadisçilerin “mevzu-batıl-yanan” dedikleri bu rivâyetin asılsız olduğunu söyleyebiliriz.

43. HADİS:

Beyit: “Dedim ki: Tanrı elçisi, bir şey dileyeceksen güzel yüzlülerden dile ki elde edesin dedi.”²⁹²

اطلبوا الخير عند حسان الوجوه

²⁸⁷ UYSAL, *Tasavvuf Kültüründe Hadis*, s. 354.

²⁸⁸ AVCI, *Sûfîlerin Hadis anlayışı (Bursevî Örneği)*, s. 211.

²⁸⁹ Bakara, 2/268, 271, 273; Tevbe, 9/61; Hac, 22/28; Fatır, 35/15; Muhammed, 47/38; Haşr, 59/8.

²⁹⁰ Seyit, AVCI, *Sûfîlerin Hadis anlayışı (Bursevî Örneği)*, s. 212.

²⁹¹ İBN HACER el-Askalânî, Ahmed b. Ali, *Telhîsu’l-Habîr*, (thk. Seyyid Abdullah Haşim el-Yemânî), Medine 1384, III, 109; SEHÂVÎ, *el-Mekâsıdu’l-Hasene*, s. 300; ACLÛNÎ, *Keşfü’l-Hafâ*, II, 828.

²⁹² MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, II, 377, Beyit, 3451.

“Hayrı güzel yüzlüler nezdinde arayın.”

Tahriç ve Değerlendirme:

Bu rivâyet hadis kaynaklarında aynı manaya gelen birkaç farklı lafızla geçmektedir. التمسوا الخير عند حسان الوجوه lafzıyla Yezid b. Huzeyfe ve اطلبوا الحوائج إلى حسان الوجوه lafzıyla Ebu Hureyre'den Taberâni,²⁹³ Mus'ab b. el-Ensârî'den İbn Ebi Şeybe,²⁹⁴ اطلبوا الخير عند حسان الوجوه lafzıyla Hz. Aişe'den Ebû Ya'lâ ve Beyhakî,²⁹⁵ aynı lafızla İbn Ömer'den de Humeydi ve Kudâî²⁹⁶ rivâyet etmiştir.

Heysemî, Ebu Hureyre'den gelen rivâyette râvi olan Talha b. Amr'ın “metrûk”, Huzeyfe'den gelen rivâyetin senedinde bulunan Yahya b. Yezid b. Abdil Melik en-Nevfelî ve babasının zayıf olduğunu nakleder.²⁹⁷ İbn Hacer de Yezid'den gelen rivâyetin mürsel olduğunu, sened içerisindeki Ebu'l-Feth el-Ezdevî isimli râvinin zayıf olduğunu, Mus'ab b. el-Ensârî'den gelen rivâyet ile ilgili olarak ise Ebu Nuaym'ın şöyle dediğini söylemiştir: “Bu senedde bulunan Ebû Mus'ab'ın sahabe olup olmadığı hakkında ihtilaf vardır. Eğer sahabe olduğu kesin olmuş olsaydı nakletmiş olduğu haberi de sahih olurdu. Hadis âlimleri bu metnin batıl olduğuna hükmetmişlerdir. Hadis âlimleri tarafından onun hakkında verilen hüküm onun sahabe olmamasıdır”.²⁹⁸

Sonuç olarak hadisin senedinin zayıf dolayısıyla hadisin de zayıf olduğunu söyleyebiliriz.

44. HADİS:

Beyit: “Ölümden önce ölüm emrine uyalım da Muhammed gibi, şu çifit nefisle savaşa girişelim.”²⁹⁹

“Esirgeyici baharın gözyaşları nerde ki dikenin eteğini güllerle doldursun,
İnafsız güzden lezzetleri yıkanı çok anın sözünü duy.”³⁰⁰

²⁹³ TABERÂNÎ, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, XXII, 396, *Evsat*, IV, 129.

²⁹⁴ İBN EBÎ ŞEYBE, *Musannef*, V, 298.

²⁹⁵ EBÛ YA'LÂ, VIII, 199 (Hüseyn Selim Esed hadisin senedinin zayıf olduğunu ve iki meçhul ravisinin olduğunu söyler); BEYHAKÎ, *Şuabü'l-İmân*, III, 278.

²⁹⁶ HUMEYDÎ, *Müsned*, I, 243; KUDÂÎ, *Müsnedü-Şihâb*, I, 384.

²⁹⁷ HEYSEMÎ, *Mecmau'z-Zevâid*, VIII, 356; MÛNÂVÎ, *Feyzü'l-Kadîr*, II, 157.

²⁹⁸ İBN HACER el-Askalânî, Ahmed, *Lisânü'l-Mîzan*, Müessesetü'l-E'lami li'l-Matbu, Beyrut 1406/1986, II, 179, VII, 106.

²⁹⁹ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, III, 167, Beyit, 1471.

موتوا قبل أن تموتوا

“Ölmeden önce ölümü (idrak edip hazırlıklı) olunuz.”

Tahriç ve Değerlendirme:

Genellikle tasavvuf literatüründe bulunan ve hadis diye kabul edilen bu rivâyet hadis kitaplarında tesbit edilememiştir. Ancak mevzû ve zayıf hadisleri toplayan eserlerde mevcuttur.

Sehâvî ve Aclûnî'nin eserlerinde bu rivâyet hakkında şu bilgiler yer almaktadır: İbn Hacer el-Askalânî, “böyle bir hadis sabit değildir” demiştir. Aliyyu'l-Kârî de, “Bu sûfilerin kelâmıdır. Mânası, mecburi ölüm gelmeden önce kendi ihtiyarınızla ölünüz, demektir. İhtiyari ölümden maksad ise, ölmeden önce, nefis ve şehvetlerinizin esiri olmaktan ve bunlarla meydana gelen hata ve gafletten kurtulunuz” şeklinde açıklama yapmıştır.³⁰¹

Ele alınan rivâyet mevzu ve zayıf hadisleri içeren eserlerde mevcuttur. Yapılan değerlendirmeler neticesinde de böyle bir hadisin olmadığı, sûfilerin sözü olduğu anlaşılmaktadır.

Ancak bu manayı ifade eden, lafızları farklı olan şu iki hadis, ele aldığımız rivâyeti mana olarak desteklemektedir.

عن طارق بن عبد الله المحاربي رضي الله عنه قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : يا طارق استعد للموت قبل نزول الموت

Târik b. Abdillâh el-Muhâribî'den, Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “ Yâ Târik! Ölüm gelip çatmadan önce ölüme hazırlanın.”³⁰²

عن أبي هريرة قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم أكثروا ذكر هادم اللذات يعني الموت

Ebû Hureyre'den Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Lezzetleri gideren ölümü çokça hatırlayın.”³⁰³

³⁰⁰ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, V, 145, Beyit, 1674-1675.

³⁰¹ SEHÂVÎ, *el-Mekâsıdu'l-Hasene*, s. 336; ACLÛNÎ, *Keşfü'l-Hafâ*, II, 290.

³⁰² HÂKİM, *Müstedrek*, IV, 312; TABERÂNÎ, *Kebîr*, VIII, 314, H.no: 8174; BEYHAKÎ, *Şuabü'l-İmân*, VII, 352.

³⁰³ TİRMİZÎ, *Zühd*, 3 (IV, 479), (Tirmizî rivayetin hasen-garib olduğunu bildirmiştir.); NESÂÎ, *Cenâiz*, 3, (IV, 4); İBN MÂCE, *Zühd*, 31, (II, 1422); AHMED b. Hanbel, *Müsned*, II, 292, H.no: 7912, (Şuayb Arnavut, bu hadisin senedinin hasen olduğunu belirtmiştir.); İBN HİBBÂN, *Sahîh*, VII, 259, VII, 260, VII, 261; HÂKİM, *Müstedrek*, IV, 357 (Hâkim, Müslimin şartına göre sahih olduğunu söylemiştir); TABERÂNÎ, *Evsat*, VIII, 256.

Beyit ile alakalı olan hadis mevzu ve zayıf rivâyetleri içeren kitaplarda geçmekle birlikte; Netice olarak, ele alınan son iki rivâyet “Ölmeden önce ölümü (idrak edip hazırlıklı) olunuz” rivâyetini anlam olarak desteklemektedir.

45. HADİS:

Beyit: “Sus da susan kurtuldu sözünü duy; sus amma sözler arayan engelimiz layık görürse.”³⁰⁴

من صمت نجا

“Susan kimse kurtuluşa ermiştir.”

Tahric ve Değerlendirme:

Abdullah b. Amr’dan, Tirmizî, Ahmed b. Hanbel, Dârimî, Taberânî, Beyhakî ve Kudâî rivâyet etmişlerdir.³⁰⁵

Münzirî, hadis hakkında, “ Tirmizî rivâyet edip garip demiştir. Taberânî de rivâyet etmiştir. Onun râvileri sikadır” değerlendirmesinde bulunur.³⁰⁶ Suyûtî hadisin garip olduğunu bildirir.³⁰⁷ Ali el-Müttakî İbn Lehiâ’nın zayıf bir râvi olması sebebiyle bu rivâyetin zayıf olduğunu söyler. Aclûnî de, Tirmizî’nin rivâyet edip garip dediği bu hadisin Dârimî, Ahmed b. Hanbel tarafından İbn Amr İbni’l-Âs tarafından merfû olarak rivâyet edildiğini, senedde İbn Lehiâ’nın bulunduğunu daha sonra Nevevî (676/1277) tarafından *Ezkâr*’da Tirmizî’ye nisbet edilip isnâdı zayıf bulunarak rivâyet edildiğini, fakat bu rivâyetin pek çok şahidinin bulunduğunu belirtmekte ve bazılarını zikretmektedir.³⁰⁸

Tirmizî’de geçen rivâyet garip olmakla birlikte, İbn Lehiâ’nın zayıf bir râvi olması sebebiyle bu rivâyetin zayıf olduğu anlaşılmaktadır.

³⁰⁴ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, III, 171, Beyit, 1521.

³⁰⁵ TİRMİZÎ, *Kıyâme*, 50 (IV, 660), (Tirmizi bu hadis hakkında şöyle der: “Bu hadis gariptir. İbn Lehiâ ve Ebû Abdırâhman el-Halebî hadisi dışında bu rivayeti bilmiyoruz.”); AHMED b. Hanbel, *Müsned*, II, 257, II, 177, (Şuayb el-Arnâvut hadisin hasen olduğunu belirtmiştir); DÂRİMÎ, *Sünen*, Rikâk, 5 (II, 387), (Hüseyn Selim Esed isnadının zayıf olduğunu bildirir); TABERÂNÎ, *Evsat*, II, 264; BEYHAKÎ, *Şuabü’l-İmân*, IV, 254; KUDÂÎ, *Müsnedü’l-Şihâb*, I, 219.

³⁰⁶ MÜNZİRÎ, Abdulazim b. Abdilkavî, *et-Tergîb ve’t-Terhîb*, (thk. İbrahim Şemsüddîn), Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1407, III, 343.

³⁰⁷ SUYÛTÎ, *ed-Dürerü’l-Müntesira*, I, 415.

³⁰⁸ ALİ EL-MUTTAKÎ, *Kenzu’l-Ummal*, III, 625; ACLÛNÎ, *Keşfü’l-Hafâ*, s. 416.

46. HADİS:

Beyit: “Sanki can sâkîsi işe koyulmuş öylesine bir şarap sunuyor ağzıma, Yahut Ahmet’in parıltısıyla Tanrı kokusunu duyuyorum Yemen’den, Yahut da Tebrizli Şems’in kokusunu almışım da kendimden geçmişim, nâralar atıyorum.”³⁰⁹

“Ömrümüzden, sayılı azıcık bir soluk kaldı; sayıya sığmaz soluk olmalıydı, Rahman’ın soluğu Yemen’den gelmeliydi. Bütün halka saçılmalıydı.”³¹⁰

إني لأجد نفس الرحمن من قبل اليمن

“Rahman’ın kokusunu Yemen tarafından alıyorum.”

Tahriç ve Değerlendirme:

Aclûnî bu hadis hakkında Irâkî’nin aslının olmadığını söylediğini belirtmektedir.³¹¹ Elbânî ise bu rivâyetin zayıf olduğunu belirtir.³¹² Ancak anlam bütünlüğü içerisinde aynı manayı içeren benzer rivâyet de,

“İman yemândır. (hayır ve berekettir) Hikmet de öyledir. Ben Rabbiniz’in kokusunu Yemen tarafından alıyorum” rivâyetidir. Bu hadisi Ebû Hureyre’den Ahmed b. Hanbel, Taberânî ve Ahmed eş-Şeybânî (287/900) rivâyet etmişlerdir.³¹³ Heysemî bu rivâyetin ricâlinin Şebîb isimli râvi dışında sahih olduğunu söylemiştir.³¹⁴

Yapılan değerlendirmeler neticesinde hadisin zayıf olduğu hükmünü vermenin daha doğru olduğu anlaşılmaktadır.

47. HADİS:

Beyit: “A Soluğu tertemiz, a ayağımı diremiş er! ümmetlerin hayırlısını korkutmıya; o ümmete, öğüt vermiye geldin sen.”³¹⁵

“Acınmış, Allah rahmetine erişmiş ümmetin arasında ol.”

³⁰⁹ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, IV, 225, Beyit, 2130-2131-2132.

³¹⁰ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, V, 182, Beyit, 2064, 2065.

³¹¹ ACLÛNÎ, *Keşfü'l-Hafâ*, I, 250.

³¹² ELBÂNÎ, *es-Silsiletü'd-Daîfe*, III, 216.

³¹³ AHMED b. Hanbel, *Müsned*, II, 541, H.no: 10991 (Şuayb el-Arnâvut hadisin son "وأجد نفس ريكم من قبل اليمن" kısmı hariç sahih olduğunu belirtmiştir); TABERÂNÎ, *Evsat*, II, 68; AHMED eş-Şeybânî, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. ed-Dahhâk, *el-Âhâd ve'l-mesânî*, Thk. Bâsim Faysal, Riyad, 1991, I-VI, IV, 263, H.no: 2276.

³¹⁴ HEYSEMÎ, *Mecmau'z-Zevâid*, X, 31.

³¹⁵ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, V, 67, Beyit, 788.

أمتي هذه أمة مرحومة ليس عليها عذاب في الآخرة عذابها في الدنيا الفتن والزلازل
والقتل

“Benim şu ümmetim, merhamet edilmiş bir ümmettir. Ona ahirette azab yoktur. Onun dünyadaki azabı, fitneler, zelzeleler ve birbirlerini öldürmeleridir”

Hadis de “şu ümmetim” diye kayıtlaması kendi devrindeki ümmetin yani sahabelerin kastedilmiş olması esastır. Ancak, hükmün bütün ümmete teşmili de muhtemeldir. Allah (c.c) âyet-i kerime’inde: “Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten men eder ve Allah’a iman edersiniz”³¹⁶ buyurmaktadır. Bu hadis, Muhammed ümmetinin medhini ve bu ümmetin diğer ümmetler arasında Allah’ın inayet ve rahmetine mahzar olmadaki hususiyetini, dünyada bir diken batmasına kadar maruz kaldığı her musibetin günahlarına keffaret olduğunu, Allah’ın bunlarla ahirete intikal eden bir günahını affettiğini bildirmektedir.³¹⁷

Tahriç ve Değerlendirme:

Hadisi, Ebû Dâvud, Ahmed b. Hanbel, Humeydî, Ebû Yalâ, Kudâi, Hâkim ve Beyhakî Ebû Mûsa’dan³¹⁸ rivâyet etmişlerdir.

Makdisî (643/1245), eserinde bu rivâyetin zayıf olduğunu söylemektedir. Ancak neden zayıf olarak değerlendirdiğinden bahsetmemektedir.³¹⁹ Zehebî, Hâkimden gelen rivâyete sahihtir der. Elbânî de aynı görüştedir.³²⁰ Şuayb el-Arnavut, Ahmed b. Hanbel’in iki rivâyetinin de zayıf olduğundan bahsederek şu bilgileri verir: “Hadisin senedinde bulunan Yezîd isimli râvi zayıftır. Bu râvi ile senedde bulunan Hâşim b. Kâsım isimli râvi, Mesûdî’den ihtilât³²¹ sonrası rivâyette bulunmuşlardır.³²²

Ahmed b. Hanbel’in rivâyetleri zayıf olmakla birlikte rivâyetin bazı tarikleri sahihtir.

³¹⁶ Âl-i İmrân, 3/110.

³¹⁷ İbrahim CANAN, **Hadis Ansiklopedisi (Kütüb-i Sitte)**, I-XVIII, Akçağ Yayınevi 1993, XII, 311.

³¹⁸ EBÛ DÂVUD, *Fiten ve Melâhim*, 7 (II, 507); AHMED b. Hanbel, **Müsned**, IV, 410, IV, 418; HUMEYDÎ, **Müsned**, I, 190; EBÛ YA’LÂ, **Müsned**, XIII, 209; KUDÂÎ, **Müsnedü’ş-Şihâb**, II, 100; HÂKİM, **Müstedrek**, IV, 283, IV, 491; BEYHAKÎ, **Şuabü’l-İmân**, VII, 148.

³¹⁹ MAKDİSÎ, **Tezkiratu’l-Mevdûât**, s. 660.

³²⁰ HÂKİM, **Müstedrek**, IV, 283, IV, 491; ELBÂNÎ, **el-Câmiu’s-Sağîr ve Ziyâdetüh**, s. 228.

³²¹ İhtilât: Yaşlanma, aniden bir felâketle karşılaşma gibi sebeplerle hafıza bozukluğuna uğramak. Bk. AYDINLI, **Hadis İstılahları Sözcüğü**, Hadisevi, İstanbul 2006, s. 146.

³²² AHMED b. Hanbel, **Müsned**, IV, 410, IV, 418.

48. HADİS:

اتقوا فِرَاسَةَ الْمُؤْمِنِ فَإِنَّهُ يَنْظُرُ بِنُورِ اللَّهِ

“Mü'minin firâsetinden sakının. Çünkü o, baktığında Allah Teâla'nın nuruyla bakar.”

Abdülbâki Gölpınarlı bu hadisi tesbit ederken hangi beyitle alakalandığı hususunda bilgi vermemiştir.

Firâset, bakmak, sezme, istidlal etmek, isabetli bir tahminle bir işin iç yüzünü idrâk etmek manalarına gelir. Ferâset ise, f-r-s fiilinin masdarı olarak “At biniciliğinde maharetli” anlamına gelmektedir.³²³ Hadiste geçen kelime firâsettir.

Firâset, Tasavvuf ıstılahı olarak ise, “Allah’ın kalbe verdiği bir ilham ile hakkı bâtıldan, doğruyu yanlıştan, faydalıyı zarardan ayırma, yakîni keşfetmedir.”³²⁴

Tahriç ve Değerlendirme:

Tirmizî ve Taberânî Ebû Saîd el-Hudrî’den rivâyet etmişler;³²⁵ Buhârî, ise bu hadise *et-Târîhu'l-Kebîr*’inde, Hatib el-Bağdâdî de *Târîhu Bağdad* isimli eserinde yer vermiştir.³²⁶

Ebû Umâme’den ise, Taberânî, Ebu Nuaym ve Kudâî rivâyet etmişlerdir.³²⁷

Ebu’ş-Şeyh el-İsfahânî, Ebû Saîd el-Hudrî’den gelen rivâyetin senedi hakkında “zayıftır” der.³²⁸ Şevkânî de merfu olarak rivâyet edildiğini ancak senedinde bulunan Muhammed b. Kesîr el-Kûfî isimli râvinin zayıf olduğunu beyan etmiştir.³²⁹ Mubarekfûri ise bu rivâyetin “garib” olduğunu söyler.³³⁰

Heysemî, Taberânî’nin Ebû Umâme’den rivâyet ettiği bu hadisin hasen olduğunu ifade etmiştir.³³¹

Netice olarak; Ebû Saîd el-Hudrî’den gelen rivâyetin zayıf, Ebû Umâme rivâyetinin hasen olduğu anlaşılmaktadır.

³²³ İBN MANZÛR, *Lisânul-Arab*, VI, 159; FÎRUZÂBÂDÎ, *Kâmûsu'l-Muhît*, s. 725.

³²⁴ Geniş bilgi için bkz: YILDIRIM, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, s. 292; Süleyman ULUDAĞ, T.D.V. *İslam Ansiklopedisi, Firâset Maddesi*, XIII, 116.

³²⁵ TİRMİZÎ, *Tefsîru'l-Kur’an*, 16 (V, 278), Tirmizî rivâyetin garib olduğunu bildirmiştir; TABERÂNÎ, *el-Mu’cemü'l-Evsat*, VIII, 23.

³²⁶ BUHÂRÎ, *Kitâbu't-Târîhi'l-Kebîr*, I-XII, Dâru'l-Fikr, Beyrut, IV, 354; HATİB EL-BAĞDÂDÎ, Ebu Bekr Ahmed b. Ali, *Târîhu Bağdad* (I-XIV), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, III, 191.

³²⁷ TABERÂNÎ, *el-Mu’cemü'l-Kebîr*, VIII, 102, *el-Mu’cemü'l-Evsat*, III, 312; EBÛ NUAYM, *Hilyetü'l-Evliyâ*, VI, 118; KUDÂÎ, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 387.

³²⁸ EBU’Ş-ŞEYH EL-ISFAHÂNÎ, *el-Emsâlü fi'l-Hadîs*, s. 165.

³²⁹ ŞEVKÂNÎ, *Fevâidü'l-Mecmûa*, I, 243.

³³⁰ MÜBÂREKFÛRÎ, *Tuhfetü'l-Ahvezi*, VIII, 441.

³³¹ HEYSEMÎ, *Mecmau'z-Zevâid*, X, 473.

49. HADİS:

أنا عند المنكسرة قلوبهم من أجل

“Ben kalbi kırık olanlarla beraberim.”

Abdülbâki Gölpınarlı bu hadisi tesbit ederken hangi beyitle alakalandığı hususunda bilgi vermemiştir.

Tahriç ve Değerlendirme:

Muteber hadis kitaplarında yer almayan bu rivâyet zayıf ve mevzû rivâyetleri ihtiva eden eserlerde yer almakta ve merfu olmamakla birlikte aslının da olmadığı ifade edilmektedir.³³²

Ebu Talib el-Mekkî ’nin (386/996) *Kûtu’l-Kulub* isimli eserinde “Beni kırık kalplilerin yanında ara” şeklinde geçen rivâyette, “kalbi kırık kimseler” ile kastedilenin “ar sahibi olup ihtiyaçlarına rağmen insanlara hâlini açamayan fakirler” olduğu zikredilmiştir.³³³

İmrân b. el-Kesir’in bildirdiğine göre Musa (as): “Ey Rabbim, seni nerede arayayım” diye sorunca O, “Beni kalbi kırık olanların yanında ara. Ben onlara her gün bir kulaç yaklaşıyorum. Eğer böyle olmasaydı onlar perişan olurlardı” demiştir.³³⁴ Bu rivâyet, israiliyatta yer almış bir söz olabileceğini düşündürmektedir.³³⁵

İzmirli İsmail Hakkı (1365/1946) tasavvuf kitaplarında bulunan bu gibi rivâyetlerin muhaddislerin yanında Nebi’nin sözü olmadığını söylemiştir.³³⁶

Bu değerlendirmeler neticesinde bu rivâyetin hadis olmadığı açıktır.

1.2. Tevbe**50. HADİS:**

Beyit: “Geceleyin Tanrı elçisi yetmiş kere tövbe eder amma tövbeyi bozduran Tanrı olunca gündüzün bozular gider.”³³⁷

³³² SEHÂVÎ, *el-Mekâsıdu’l-Hasene*, s. 96; ACLÛNÎ, *Keşfü’l-Hafâ*, I, 203; EL-KÂRÎ, *el-Esrâru’l-Merfû’a*, s. 138.

³³³ EBÛ TALİB EL-MEKKÎ, *Kûtu’l-Kulûb fi Muâmeleti’l-Mahbûb*, I-II. Mısır 1961, I, 535.

³³⁴ AHMED b. Hanbel, *ez-Zühed*, Dâru’l-Kütüb el-İlmiyye, Beyrut 1983, s. 95.

³³⁵ UYSAL, *Tasavvuf Kültüründe Hadis*, s. 336.

³³⁶ İZMİRLİ İSMAİL HAKKI, *Siyer-i Celîle-i Nebeviyye*, İstanbul 1332, s. 96.

³³⁷ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, II, 322, Beyit, 2649.

أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال إنه ليغان على قلبي وإنني لأستغفر الله في اليوم مائة مرة

el-Eğarru'l-Müzenî (r.a) anlatıyor: “Rasûlullah (s.a.v.) buyurdular ki: "Şurası muhakkak ki, bazen kalbime gaflet çöker. Ancak ben Allah'a günde yüz sefer istiğfar ederim (affımı dilerim).”

Tahriç ve Değerlendirme:

el-Eğarru'l-Müzenî'den Müslim, İbn Hibbân, Ahmed b. Hanbel, Hâkim, Taberânî, Beyhakî, Ebû Nuaym ve Humeydî rivâyet etmişlerdir.³³⁸ Elbânî ve Tebrîzî bu hadisin sahih olduğunu ifade etmişlerdir.³³⁹

Sonuç itibariyle, rivâyetin sıhhati konusunda genel bir kanaatin varlığı söz konusudur. Bu da hadisin sahih olduğunu gösterir.

51. HADİS:

Beyit: “Oruç tutarsanız hayırlıdır³⁴⁰ buyruğuna uyarsan, her ‘ya Rabbi!’ demene karşılık; iki kere ‘Lebbeyk’ sesini duyarsın.”³⁴¹

إذا قال العبد : يا رب يا رب قال الله ليبيك عبدي سل تعط

“Kul ya Rabbi, ya Rabbi, dediği zaman Allah ‘Lebbeyk (söyle) kulum iste, vereyim’ der”

Tahriç ve Değerlendirme:

Bu rivâyet hakkında, Heysemî, Bezzâr’ın Hz. Aişe’den rivâyet ettiğini ve senesinde bulunan İbn Saîd el-Emevî’nin zayıf bir râvi olduğunu, Ali el-Muttakî’nin de İbn Ebi’d-Dünyâ’nın (281/894) “*ed-Dua*” isimli eserinde yer verdiğini ve aynı şekilde rivâyetin zayıf olduğunu zikreder.³⁴² Benzer bilgileri Elbânî ve Münâvî de zikretmiş ve İbn Ebi’d-Dünyâ’nın rivâyetinin “mevkuf” olduğunu ilave etmişlerdir.³⁴³ İbn Asâkîr de eserinde bu rivâyete yer vermiştir.³⁴⁴

³³⁸ MÜSLİM, Zikr, 12 (IV, 2075); AHMED b. Hanbel, **Müsned**, IV, 211, H.no: 17881, IV, 260, H.no: 18317 (Şuayb Arnavut Müslim şartına göre senedi sahihtir der.); İBN HİBBÂN, **Sahîh**, III, 211; HÂKİM, **Müstedrek**, I, 691, H.no: 1882; TABERÂNÎ, **Kebîr**, I, 302, **Duâ**, I, 514; BEYHAKÎ, **es-Sünenü'l-Kübrâ**, VI, 116, H.no: 10276, VII, 52, H.no: 13119, **Şuabü'l-İmân**, I, 438, H.no: 640, V, 380, H.no: 7023; EBÛ NUAYM, **Hilyetü'l-Evliyâ**, I, 349; HUMEYDÎ, **Müsned**, I, 142, H. No: 364.

³³⁹ ELBÂNÎ, **Câmiu's-Sağîr ve Ziyâdetüh**, s. 418; TEBRİZÎ, **Mişkâtü'l-Mesâbih**, II, 24.

³⁴⁰ Bakara, 2/183-184.

³⁴¹ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, **Divân-ı Kebîr**, VI, 12, Beyit, 96.

³⁴² HEYSEMÎ, **Mecmau'z-Zevâid**, X, 245; ALİ EL-MÜTTAKÎ, **Kenzu'l-Ummal**, II, 88.

³⁴³ ELBÂNÎ, **el-Câmiu's-Sağîr ve Ziyâdetüh**, s. 163, 1624, **es-Silsiletü'd-Daîfe**, VI, 194; MÜNÂVÎ, **Feyzü'l-Kadîr**, I, 157.

Sonuç itibariyle zayıf bir rivâyettir.

1.3. Hamd

52. HADİS:

عن ابن عباس عن النبي صلى الله عليه وسلم قال إذا عطس الرجل فقال الحمد لله قالت الملائكة رب العالمين فإذا قال رب العالمين قالت الملائكة رحمك الله

“Aksıran birisi "Elhamdülillah" derse, Melekler de "Rabbel-âlemin" derler. Aksıran "Rabbel-âlemin" de derse, melekler bu defa "Rahimekellah" (Allah sana merhamet etsin) derler.”

Abdülbâki Gölpınarlı bu hadisi tespit ederken hangi beyitle alakalandığı hususunda bilgi vermemiştir.

Tahriç ve Değerlendirme:

İbn Abbas 'dan (r.a), Taberânî ve İbn Ebi Şeybe rivâyet etmişlerdir.³⁴⁵

Heysemî, bu rivâyetin senesinde bulunan Atâü b. es-Sâib isimli râvinin ihtilata³⁴⁶ uğradığını zikreder.³⁴⁷ Münâvî de Ebû Kureyb isimli râvinin meçhul olduğunu ifade eder. Elbânî zayıf bir hadis olduğunu zikretmiştir.³⁴⁸

Yapılan değerlendirmeler, hadisin zayıf olduğunu göstermektedir.

Ancak aksırma ile ilgili yukarıda ele aldığımız hadisin paralelinde;

إذا عطس أحدكم فليقل الحمد لله وليقل له أخوه أو صاحبه يرحمك الله فإذا قال له يرحمك الله فليقل يهديكم الله ويصلح بالكم

“Sizden biriniz aksırdığı zaman: ‘Elhamdülillah’ desin. Kardeşi veya arkadaşı da ona: ‘Yerhamükellah’ desin. Aksıran da: ‘Yehdükümullahu ve yuslihu

³⁴⁴ İBN ASÂKİR, Ebu'l-Kâsım Ali b. el-Hasen b. Hibetullah eş-Şâfiî, *Târihu Medîneti Dımaşk*, I-LX, (thk. Muhibbüddin el-Amrî), Beyrut, 1995, LI, 165.

³⁴⁵ TABERÂNÎ, *Kebîr*, II, 453, *Evsat*, III, 137, VIII, 349, *ed-Du'a*, s. 552; İBN EBÎ ŞEYBE, *Musannef*, VI, 92.

³⁴⁶ İhtilât: Yaşlanma, aniden bir felaketle karşılaşma gibi sebeplerle hafıza bozukluğuna uğramak. Muhtelit: Sonradan yaşlanma, kitaplarının zayıf olması gibi sebeplerle hafıza bozukluğuna uğrayan, dolayısıyla hadisleri karıştıran kimse. Bkz. AYDINLI, *Hadis İstılahları Sözcüğü*, s. 146, 212.

³⁴⁷ HEYSEMÎ, *Mecmau'z-Zevâid*, VIII, 111.

³⁴⁸ MÜNÂVÎ, *Feyzü'l-Kadîr*, I, 404; ELBÂNÎ, *el-Câmiu's-Sağîr ve Ziyâdetüh*, s. 238, *es-Silsiletü'd-Daîfe*, VI, 78.

bâleküm.’ (Allah sizi hidayette kılsın ve kalbinizi ıslah etsin), desin” mealinde rivâyet de mevcuttur.³⁴⁹

Aksırmanın, sağlık açısından bedeni dinçleştirme ve zihnî uyanıklığı temin yönünden çeşitli faydaları vardır. Her nimet gibi, bu da Allah’tandır. Allah’ın bütün nimetlerine hamdetmek, müslümanın kulluk vazifelerinden biridir. Bu sebeple, aksıran kimse “elhamdülillah” der. Aksıranın hamdettiğini duyan müslüman, “yerhamükellah” diye karşılık verir. Bunun anlamı ‘Allah sana rahmetiyle muâmele etsin’ demektir. Aksıran da kendisine dua eden müslüman kardeşine “yehdînâ ve yehdîkümullah” ‘Allah bize de size de hidayetini nasib etsin’ diye karşılık verir. Bütün bunlar, müslümanların en küçük ayrıntılarda bile birbirlerine karşı bir takım hak ve vecibelerinin olduğunu göstermektedir. Bizim toplumumuzda çok kere karşılaştığımız aksırana “çok yaşa” demenin ve bunun karşılığında “sen de gör” gibi karşılık vermenin sünnetle ve İslâmî muâşeretle bir alâkası yoktur.³⁵⁰

53. HADİS:

كل أمر ذي بال لا يبدأ فيه بيسم الله الرحيم أقطع

“Besmele ile başlanmayan her mühim (ciddi, önemli) iş noksandır (sonuçsuz kalır)”

Abdülbâki Gölpınarlı bu hadisi tespit ederken hangi beyitle alakalandırdığı hususunda bilgi vermemiştir.

Kur’ân-ı Kerîm’de iki türlü besmele vardır. Birisi, sûre başlarında yazılan ve sûreden bağımsız olarak bulunan besmele, diğeri Neml Suresi’nin 30. âyetindeki besmeledir. Besmele, Allah’ı anmanın, ve güvenmenin, Allah’tan yardım istemenin, Allah’a teslim olmanın, Allah’ın rahmetine ve esirgemesine talip olmanın ve sığınmanın bir ilanı ve ifadesidir.

İşlenen her iş ve yapılan her hareket, ancak Allah’ın izni ile ve onun adına olduğundan insanoğlu, ne yaparsa yapsın, ne işlerse işlesin, o her yaptığını Allah’ın kulu olarak, ona vekâleten, onun emriyle ve izniyle yaptığını ifade etmek için

³⁴⁹ BUHÂRÎ, Edeb, 126 , (V, 2298); TİRMİZÎ, Edeb, 3, (V, 82); EBÛ DAVÛD, Edeb, 90, (II, 726); İBN MÂCE, Edeb, 20 (II, 1224).

³⁵⁰ NEVEVÎ, **Riyâzü’s-Sâlihîn** (trc. ve şerh; M. Yaşar KANDEMİR, İsmail Lütü ÇAKAN, Raşit KÜÇÜK), IV, 472.

besmele çeker. İşte bu anlamda her işin başlangıcında ve okunan her surenin başında bu besmele sözü tekrar edilir.³⁵¹

Tahriç ve Değerlendirme:

Ali el-Muttakî, Abdülkadir er-Ruhâvî'nin *el-Erbaîn el-Büldaniyye* isimli eserinde Ebû Hureyre'den rivâyet ettiğini ifade eder.³⁵² Bu rivâyetin senedinde bulunan İbn Umrân, İbn Cündî diye tanınmaktadır. Zayıf bir râvidir. Hadis ehli tarafından ta'na³⁵³ tabi tutulmuştur.³⁵⁴ Suyûtî ve Elbânî de bu rivâyetin zayıf olduğunu zikreder.³⁵⁵

Ele alınan bu rivâyet zayıftır.

Abdülbâki Gölpınarlı'nın belirttiği şekliyle birlikte, metin içersinde bir takım eş anlamlı olabilecek kelime farklılıklarını barındıran farklı rivâyetler de mevcuttur.

كل أمر ذي بال لا يبدأ فيه بحمد الله أقطع

“Hamd ile başlanmayan her mühim (ciddi, önemli) iş noksandır (sonuçsuz kalır.)”

Bu rivâyeti Ebû Hureyre'den, İbn Mâce, İbn Hıbbân, Dârekutnî ve Beyhakî rivâyet etmişlerdir.³⁵⁶ Bu rivâyette önemli her şeyin başında hamdetmek istenmektedir.

Bazı rivâyetlerde de أقطع yerine أجزم ve أبتى kullanılmıştır. Bu üç kelimedenden de kastedilen mana: Bereketsizlik veya noksanlıktır.

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: كل كلام لا يبدأ فيه بالحمد لله فهو أجزم

“Hamd ile başlanmayan her söz noksandır.”

Ebû Dâvud, bu hadisi mürsel olarak Zührî'den rivâyet etmiştir.³⁵⁷

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: كل كلام لا يبدأ في أوله بذكر الله فهو أبتى

“Başında Allah'ı zikirle başlanılmayan her söz kesiktir.”

Nesâî bu rivâyeti mürsel olarak Zührî'den rivâyet etmiştir.³⁵⁸

³⁵¹ AYNÎ, *Umdetü'l-Kârî*, I, 11.

³⁵² ALİ EL-MUTTAKÎ, *Kenzu'l-Ummal*, I, 866.

³⁵³ Ta'n: Bir kimseyi, adalet ve zabt niteliklerinden birini veya her ikisini tamamen veya kısmen taşımadığını söyleyerek tenkit etmek. Bkz. AYDINLI, *Hadis İstılahları Sözcüğü*, s. 311.

³⁵⁴ HATİB EL-BAĞDÂDÎ, *Târîhu Bağdad*, V, 77.

³⁵⁵ SUYÛTÎ, *el-Câmiu's-Sağîr*, II.233; ELBÂNÎ, *el-Câmiu's-Sağîr ve Ziyâdetüh*, s. 971.

³⁵⁶ İBN MÂCE, *Nikâh*, 19, (I, 610); İBN HİBBÂN, *Sahîh*, I, 173, 174; BEYHAKÎ, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, III, 208, *Şuabü'l-İmân*, IV, 90; DÂREKUTNÎ, *Sünen*, I, 229.

³⁵⁷ EBÛ DÂVUD, *Edeb*, 18, (II, 677).

³⁵⁸ NESÂÎ, *Ameli'l-Yevm ve'l-Leyl*, 132, (VI, 126).

Abdülbâki Gölpinarlı'nın *Divan-ı Kebir*'de tesbit ettiği rivâyet zayıf olsa da, şâhit ve mütâbileri'nin olması ve metin olarak da diğer rivâyetlerin aynı anlamı içermesi açısından; ele alınıp değerlendirilen hadisi desteklemektedir.

1.4. Takva

54. HADİS:

Beyit: “Aşkla buluşmam yakın; buluşma günü için güzelleş,
Ölümümüz, neş’edir; buluşmaktır bize;
Mademki şu dünya zindandır. Bize zindanın yıkılması zevktir, neşedir elbet,
Onun zindanı bile bu kadar güzel olursa dünyayı bezeyen meclisi nice dir
ki.”³⁵⁹

الدنيا سجن المؤمن وجنة الكافر

“Dünya mü’minin hapishanesi, kâfirin ise cennetidir.”

Tahric ve Değerlendirme:

Bu hadisi Ebû Hureyre'den, Müslim, Tirmizî, İbn Mâce, Ahmed b.Hanbel, İbn Hibbân, Ebu Ya'lâ, Beyhakî ve Ebu Nuaym,³⁶⁰ Selman el-Fârisi'den Hâkim ve Taberânî,³⁶¹ İbn Ömer'den Taberânî ve Kudâî³⁶² rivâyet etmişlerdir.

Heysemî Taberânî'nin Selman'dan rivâyet ettiği hadisin senedinde bulunan *الوراق* isimli râvinin metruk (terkedilmiş, kabul edilmeyen) olduğunu, aynı senedle Bezzâr'ın da rivâyet ettiğini söyler.³⁶³ Elbânî ve Tebrîzî, Ebû Hureyre'den gelen rivâyetin sahih olduğu görüşündedirler.³⁶⁴

Yapılan değerlendirmeler neticesinde Ebû Hureyre kanalıyla rivâyet edilen hadis sahihtir.

³⁵⁹ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, V, 109, Beyit, 1246-1247-1248-1249.

³⁶⁰ MÜSLİM, *Zühd*, 53, (IV, 2272); TİRMİZÎ, *Zühd*, 16 (IV, 562) (Ebû İsa bu rivayetin Hasen-Sahih olduğunu zikretmiştir); İBN MÂCE, *Zühd*, 3, (II, 1378); AHMED b. Hanbel, *Müsned*, II, 323, H.no: 8272 (Şuayb el-Arnâvut isnâdının Müslim'in şartı üzere sahih olduğunu söylemiştir), II, 485, H.no: 10293 (Şuayb el-Arnâvut hadisin isnâdının Müslim'in şartlarına göre senedinin sahih olduğunu belirtir); İBN HİBBÂN, *Sahîh*, II, 462, II, 464; EBÛ YA'LÂ, *Müsned*, II, 351; BEYHAKÎ, *Şuabü'l-İmân*, VII, 148, VII, 324; EBÛ NUAYM, *Hilyetü'l-Evliyâ*, VI, 350.

³⁶¹ HÂKİM, *Müstedrek*, III, 699; TABERÂNÎ, *Kebîr*, VI, 268.

³⁶² TABERÂNÎ, *Evsat*, IX, 65, KUDÂÎ, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 118.

³⁶³ HEYSEMÎ, *Mecmau'z-Zevâid*, X, 516.

³⁶⁴ ELBÂNÎ, *el-Câmiu's-Sağîr ve Ziyâdetüh*, s. 573; TEBRİZÎ, *Mişkâtü'l-Mesâbih*, III, 119.

Münâvî eserinde, dünya hayatının müminler için bir hapisane olduğunu, bunun da âhirete nisbetle verildiğini, yani mü'mine Rabblerinin âhirette hazırladığı cennete nisbetle, dünya hayatının bir hapisane hükmünde kaldığını belirtir. Dünyanın kâfir için cennet olması da, yine âhirette karşılaşacağı cehennem azâbına nisbetledir.

Mü'min iradesiyle, nefsini dünyevî lezzetlerden uzak tutmuş, böylece sanki kendini bir nevi hapse tâbi kılmıştır. Kâfir ise, nefsini şehvâta salmış, böylece dünya ona cennet gibi olmuştur.

Münâvî, Sühreverdî'nin bu konudaki görüşlerini aktararak şunları zikreder: "Nefiste nefşânî bir sıfat zuhûr edince, kalbi karartır ve onu darlık ve sıkıntıya atar. Nitekim hapishâne, darlık ve dışarı çıkmaya engel olmaktan ibâret değil midir? Kalb, her ne zaman uhrevî zevkleri arzulayıp, dünyevî heveslerin kötülüklerinden uzaklaşmak ve şehvetlerin etkisinden kurtulmak istese, şeytan ona bu kapıyı kapar. Nefs-i emmâre ipiyle önüne çıkar. İşte bu hal, hapishânelerin en muhkem ve en dar olanıdır. Zîra kim kişi ile onun sevgilisi arasına girer ise, ona arzı, bütün genişliğine rağmen daraltır. Bundan da kişinin nefsi daralır."

Münâvî, hadisi açıklama sadedinde şu menkîbeyi de nakleder: "Anlattıklarına göre, Hâfız İbn Hacer, Kâdî'l-Kudât (Başkadı) iken, bir gün etrafını saran büyük bir cemaatle, haşmetli ve güzel bir hey'ete bürünmüş halde pazara uğrar. Derken kılık kıyafeti pejmürde, eskimiş ve yağlara bulanmış bir elbise içerisinde sıcak zeytinyağı satan bir yahudi, kendisine doğru yaklaşır atının yularından tutar ve: "Ey Şeyhülislam, inanıyorsun ki, Peygamberiniz: "Dünya mü'mine hapishâne, kâfire cennettir" demiştir. Sen hangi hapistesin ve ben nasıl bir cennetteyim?" der. İbn Hacer şu cevabı verir: "Ben, Allah'ın bana âhirette hazırladığı nimetlere nisbetle, hâl-i hazırda sanki (şu dünyevî saltanatıma rağmen) hapiste gibiyim. Sen de, sana âhirette hazırlanan azâba nisbetle, cennette gibisin!" Yahudi, bu cevap üzerine müslüman olur."³⁶⁵

³⁶⁵ MÜNÂVÎ, *Feyzü'l-Kadîr*, III, 546.

55. HADİS:

Beyit: “Duymuşsundur, din öğüttür, öğüt nedir? Aradan çıkıp gitmek.”³⁶⁶

الدين النصيحة

“Din öğüttür.”

Tahriç ve Değerlendirme:

Hadis tam metni kaynaklarda şu şekilde geçmektedir:

عن تميم الداري أن النبي صلى الله عليه وسلم قال الدين النصيحة قلنا لمن؟ قال لله ولكتابه
ولرسوله ولأئمة المسلمين وعاماهم

“Din nasihattır. Biz kime (kim için) diye sorduk o da Allah’a, Kitabına, Rasûlüne, Müslümanların idarecilerine ve bütün müslümanlara” dedi.

Hadisi, Müslim, Ebû Dâvud, Nesâî, Ahmed b. Hanbel, İbn Hibbân, Şâfî, Taberânî, Beyhakî, Humeydî, Ebû Ya’lâ ve Kudâî, Temim ed-Dârî’den,³⁶⁷ Tirmizî, Nesâî, Ahmed b. Hanbel, Taberânî ve Ebû Nuaym Ebû Hureyre’den³⁶⁸ ayrıca Ahmed b. Hanbel, Taberânî ve Ebû Ya’lâ ise İbn Abbas’dan³⁶⁹ rivâyet etmişlerdir.

Heysemî, İbn Abbas kanalıyla gelen rivâyetin senesinde İbn Abbas ile Amr b. Dinar arasındaki râvinin isminin belirsiz olması sebebiyle inkıtâa uğradığını söyleyerek, Ahmed b. Hanbel’in Abdurrahman b. Sevban hakkında zayıf bir râvidir görüşünü aktarır.³⁷⁰ Aclûnî, Buhârî’nin bu rivâyeti bab başlığı şeklinde muallak olarak yer verdiğini, Müslim’in ise Temim ed-Dârî’den merfu olarak rivâyet ettiğini söyler.³⁷¹ Aynî’de Aclûnî’nin zikrettiği bilgilere ilave olarak şunları söylemiştir: “Bu hadis, Müslim, Ebû Dâvud, Nesâî ve Tirmizî’de müsned, muttasıl bir isnadla rivâyet edilmiştir.”³⁷²

İbn Abbas’dan gelen rivâyetin senedi dışındaki rivâyetlerin senedleri sahihtir.

³⁶⁶ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, VI, 284, Beyit, 2872.

³⁶⁷ MÜSLİM, *İmân*, 95 (I, 74); EBÛ DÂVUD, *Edep*, 59 (II, 703); NESÂÎ, *Biat*, 31 (VII, 156); AHMED b. Hanbel, *Müsned*, IV, 102; İBN HİBBÂN, *Sahîh*, X, 435; ŞÂFÎ, *Müsned*, I, 233; BEYHAKÎ, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, VIII, 163; ŞUABÛ’L-İMÂN, IV, 323; TABERÂNÎ, *Kebîr*, II, 52, 53, 54; HUMEYDÎ, *Müsned*, II, 369; EBÛ YA’LÂ, *Müsned*, XIII, 100; KUDÂÎ, *Müsnedü’-Şihâb*, I, 44.

³⁶⁸ TİRMİZÎ, *Birr ve Sıla*, 17 (IV, 323) (Tirmizî bu hadisin Hasen-Sahih olduğunu söyler.); NESÂÎ, *Biat*, 31 (VII, 156); AHMED b. Hanbel, *Müsned*, II, 297; TABERÂNÎ, *Evsat*, IV, 122; EBÛ NUAYM, *Hilyetü’l-Evliyâ*, VI, 242.

³⁶⁹ AHMED b. Hanbel, *Müsned*, I, 351; TABERÂNÎ, *Kebîr*, XI, 108; EBÛ YA’LÂ, *Müsned*, IV, 259, (Hüseyn Selim Esed hadisin senedinin sahih olduğunu söylemiştir).

³⁷⁰ HEYSEMÎ, *Mecmau’z-Zevâid*, I, 263.

³⁷¹ ACLÛNÎ, *Keşfü’l-Hafâ*, I, 414.

³⁷² AYNÎ, *Umdetü’l-Kârî*, I, 321.

Nevevî şerhinde şunları söyler: “Hadisi Temim’den Müslim yalnız başına rivâyet etmiştir. Buhâri’de, Temim-i Dâri’den rivâyet edilmiş hadis yoktur. Müslim’de de yalnız bu hadis vardır. Her ne kadar bazı âlimler bu hadisin İslamın dörtte birini ifade ettiğini söylemişlerse de aslında bu söz eksiktir. Çünkü İslam’ın dörtte biri değil, tümü bu hadise dayanmaktadır. Dünya ve âhiret saadetini anlatmakta felah kelimesinden daha kapsamlı kelime olmadığı gibi, arapçada “nasihat” kelimesinden daha kapsamlı bir kelime yoktur, der ve hadisten şunları anlamamız gerektiğini ifade eder:

Allah adına nasihat: Allah'a iman etmek, ona hiçbir şeyi ortak koşmamak, ona hiçbir riyanın karışmadığı bir ihlâs, samimiyet ve teslimiyetle ibadet edip isyandan kaçınmak, onun sevdiğini sevip yerdiğini yermek.

Allah'ın kitabı için nasihat: Onun Allah kelâmı olduğuna, Allah katından gelip içine insan sözü karışmadığına, Allah'dan başka hiçbir kimsenin onun mislini meydana getiremeyeceğine inanmak ve tüm hükümlerini hayata uygulamaktır.

Hz. Peygamber için nasihat: Onun Peygamber olduğuna, Allah'dan getirdiği herşeyin doğru olduğuna inanmak, emrettiği herşeyi imkân nisbetinde yapmak, nehyettiği herşeyden kesinlikle kaçınmak, sünnetini yaşatmak ve onu yegâne örnek bilmektir.

Müslümanların emirleri hakkında nasihat: Hak olan her hususta onlara yardım etmek, müslümanlara görevlerini münasib bir dille hatırlatmaktır.³⁷³

Nasihat kelimesi, insanlara iyiye ve güzele sevk etmek için yapılan güzel konuşma, va'az, öğüt, tavsiye, ihtar ve ibret verici ders ifadeleri ile anlatılmış ve Türkçeye de sadece bu anlamı geçmiştir.³⁷⁴ Ancak nasihat kavramını bir kelime ile izah etmek mümkün değildir.

Nasihat, bir şeyi veya bir kimseyi içten ve gönülden sevmek, ona bağlanmak, ihlâs, sadakat ve samimiyet demektir. نصح arı-duru oldu, saf oldu demektir. El-Esmâî,

³⁷³ NEVEVÎ, Ebû Zekeriyâ Yahya b. Şeref, *Şerhu'n-Nevevî alâ Sahîhi Müslim* I-XVIII, Dâru İhyâi't-Tûras, Beyrut, II, 37, 38, 39.

³⁷⁴ Mehmet, GÖRMEZ, *Hz. Peygamber'in Bir Hadis-i Şerifinde Din Tanımı*, Diyanet İlmî Dergi, Ankara 2000, s. 333.

النَّاصِحِ الْخَالِصِ مِنَ الْعَسَلِ Arapça'da saf bala nâsih dendiğini söylemiştir.³⁷⁵ İçinde aldatma duygusu olmayan, kalbi hâlis kimselere nâsih veya nasûh denmiştir. Kur'ân'da da içten, ihlâslı ve samimi olan tevbelere Tevbe-i Nasûh denmiştir.³⁷⁶ Ayrıca Arapça'da bir kimsenin aldığı bir kumaş parçasını bedenine uygun bir elbiseye dönüştürdüğünü ifade etmek için de نَصَح fiili kullanılmıştır. Aynî'nin de belirttiği gibi Nasûh kelimesinin içten ve gönülden yapılan samimi tevbelere sıfat olmasının sebebi, günahlarla yırtılan dinin tevbe ile yeniden dikilmesinden kaynaklanmaktadır.³⁷⁷

Ele aldığımız bu hadis sadece güzel konuşma, va'az, öğüt ve tavsiye içermemekte, aksine samimiyeti de, ihlâsı da içerdiğini görmekteyiz.

³⁷⁵ KURTUBÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *el-Câmîu li Ahkâmi'l- Kur'ân* (I-XX), Dârü'l-Kütübi'l-Mısriyye, Kahire 1967, VII, 234.

³⁷⁶ Tahrim, 66/8.

³⁷⁷ AYNÎ, *Umdetü'l-Kârî*, I, 321.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİVÂN-I KEBİR'DE GEÇEN MUAMELAT VE MUHTELİF KONULARA DAİR HADİSLERİN TAHRİCİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde de *Divan-ı Kebir*'de beyitler içerisinde geçen muamelat başlığı altında adalet, istişare, yiyecek ve içecek ile ilgili hadislerin ve muhtelif konu başlığı altında da fazilet, sağlık, birlik-beraberlik, büyü ve kıyamet ile ilgili hadislerin Arapça metni ele alınarak, bunların tercümesi ilave edilecek ayrıca ilgili beyitlerin Türkçeleri de eklenerek hangi hadis kaynaklarında geçtiği tespit edilmeye çalışılacak ve muhaddislerin görüşlerine yer verilecektir.

1. MUAMELAT İLE İLGİLİ HADİSLER

Muamelat geniş anlamıyla fikhın ibadetler dışında kalan kısmını oluşturur. Kur'ân-i Kerîm'de ve hadislerde amel kökünden türemiş kelimeler yoğun biçimde yer alırsa da muamele ve muamelât Kur'ân'da geçmez.

Başlangıçta Kur'ân ve Sünnet kaynaklı dinî bilgilerin ortak adı olan fıkıh, dinin inanç ve ahlâk boyutunu müstakil disiplinlere bırakıp sadece amel boyutunu konu edinen bir ilim halini aldığı anda biri fûrû, diğeri usul olmak üzere iki ana çizgide gelişimini sürdürmüştür. Muamelat başlığı altında adalet, istişare, yiyecek ve içecek ile ilgili hadislerin tahric ve değerlendirilmesi yapılacaktır.

1.1. Adalet

56. HADİS:

Beyit: “Aşk bizi sevindirdikten sonra aldattı, uğradığımız zararı sen lütfunla gider, Peygamber, zarar vermek yoktur dedi.”³⁷⁸

لا ضرر ولا ضرار

“Kesinlikle hem başkasına zarar vermek, hem de zarara zararla mukabelede bulunmak yasaktır.”

Tahriç ve Değerlendirme:

Hadisi Taberânî, Hz. Aişe, İbn Abbâs ve Câbir b. Abdullah tarikiyle rivâyet etmiş;³⁷⁹ Dârekutnî Ebu Said el-Hudrî, Hz. Aişe,³⁸⁰ Ebu Ya'lâ ise İbn Abbas³⁸¹ Mâlik, Şâfiî ve Beyhakî de Yahya b. Mâziniyyi³⁸² tarikiyle hadis nakletmişlerdir.

Ayrıca Aclûnî Yahya b. Mâziniyyi'nin mürsel olduğunu söyleyerek Mâlik ve Şâfinin bu râviden mürsel olarak rivâyet ettiklerini zikreder.³⁸³ Elbânî Ebu Said el-Hudrî'den gelen rivâyetin sahih olduğunu ve *ومن شاق شق الله عليه* şeklinde ziyadesinin bulunduğunu ifade eder.³⁸⁴ İbn Hacer de Said el-Hudrî'den gelen senedin merfu olarak rivâyet edildiğini bildirmiştir.³⁸⁵

Sonuç olarak, rivâyetin sıhhati konusunda genel bir kanaatin varlığı söz konusudur. Rivâyetin bazı tarikleri mürsel olarak geçmekle birlikte, Ebu Said el-Hudrî'den gelen rivâyetin sahih olduğu kanaatini vermektedir.

1.2. İstişare

57. HADİS:

Beyit: “Mustafa, kadına danışma demiştir; şu nefsimiz, zahit bile olsa kadındır.”³⁸⁶

³⁷⁸ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, I, 83, Beyit, 769.

³⁷⁹ TABERÂNÎ, *Kebîr*, XI, 228; *Evsat*, I, 90, I. 307, V, 238.

³⁸⁰ DÂREKUTNÎ, *Sünen*, III, 77, IV, 227.

³⁸¹ EBÛ YA'LÂ, *Müsned*, IV, 397.

³⁸² MÂLİK, *Muvatta*, Kazâ, 26; ŞÂFİÎ, *Müsned*, I, 224; BEYHAKÎ, *Kübrâ*, VI, 157.

³⁸³ ACLÛNÎ, *Keşfü'l-Hafâ*, II, 365.

³⁸⁴ ELBÂNÎ, *es-Silsiletü's-Sahîha*, I, 498.

³⁸⁵ İBN HACER, *Lisânü'l-Mizân*, IV, 68.

³⁸⁶ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, II, 319, Beyit, 2626.

“Teressin, yalancısın da her şeyi tersine görüyorsun, kadına danıştın mı ne derse aksini yap a bilgisiz,

Kadın, ona derler ki renk koku ona yol olsun, kible kesilsin; gerçekte kadın, insanın niyetinde Nefs’i Emmâredir.”³⁸⁷

شاوروهـن وخالفوهـن

“Kadınlarla istişare ediniz ve onların görüşlerine muhalif davranınız.”

Tahriç ve Değerlendirme:

Sehâvî bu rivâyetin merfû olmadığını fakat Hz. Ömer’in, خالفوا النساء فإن في خلفهن بركة “Kadınlara muhalefet ediniz. Onlara muhalefette bereket vardır” sözünün Askerî tarafından nakledildiğini belirtir. Aclûnî de aynı bilgileri aktarır.³⁸⁸ Suyûtî “Bu rivâyet bâtıldır/aslı yoktur”, diyerek şunları zikreder: “Fakat bu anlamda طاعة النساء ندامة “Kadınlara itaat etmek pişmanlığa sebep olur” şeklinde bir rivâyet vardır”.³⁸⁹ Elbânî de eserinde şöyle der: Buhârî ve Hâkimin bu rivâyetin mana olarak sahih olmadığını aksine Buhâri bir rivâyetinde Allah Rasulünün Hudeybiye’de müşriklerle yapılan anlaşma gereği Mekke’ye girmeden ihramdan çıkıp Medine’ye dönecekleri sırada ashap bu konuda isteksiz davranınca Allah Rasulünün Ümmü Seleme validemizle yaptığı istişare sonucu bir çözüm getirdiğini aktarmaktadır. Mübârekfûrî de bu rivâyetin merfû olmadığını, Münâvî de aslının olmadığını bildirmişlerdir.³⁹⁰ Ele alınan rivâyette kadınlarla istişare edilmesi durumunda, söylediklerinin tersinin yapılması, hayrın bunda olduğu vurgulanmaktadır. Oysa Bakara suresinde geçen, âyet-i kerimede süt emen çocuk hakkında anne-babanın aralarında istişare ederek çocuğu süttten kesebilecekleri belirtilmektedir. “...Eğer anne-baba aralarında danışıp anlaşarak çocuğu memeden kesmek isterlerse, kendilerine bir sorumluluk yoktur”³⁹¹ ve ayrıca Âli İmran suresindeki âyette umuma hitap edilerek hem erkeklerle hem de kadınlarla istişare edilmesi emredilmektedir.³⁹² Bunun yanında, bu rivâyetler Hz. Peygamber’den vârid olan uygulamalara da aykırıdır. Yukarıda belirtildiği üzere Ümmü Seleme

³⁸⁷ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, V, 462, Beyit, 6316, 6317.

³⁸⁸ SEHÂVÎ, *el-Mekâsıdu’l-Hasene*, s. 248; ACLÛNÎ, *Keşfü’l-hafâ*, II, 515.

³⁸⁹ SUYÛTÎ, *ed-Dürrü’l-Mensûr*, I, 281.

³⁹⁰ ELBÂNÎ, *es-Silsiletü’l-Daife*, I, 619, I, 625; MÛBÂREKFÛRÎ, *Tuhfetü’l-Ahvezi*, VI, 449; MÛNÂVÎ, *Feyzü’l-Kadîr*, IV, 263.

³⁹¹ Bakara, 2/233.

³⁹² Âli İmran, 3/159.

Hudeybiye anlaşmasında Hz. Peygamber'e kurbanını ashabının önünde kesmesini söylemiş, Rasûlüllah da böyle yapmış ve ashabı kendisine tabi olmuştur.³⁹³

Netice itibariyle bu rivâyet sahih hadis kaynaklarında yer almamaktadır. Hz. Peygamber'in bu gibi sözleri söylemesi de mümkün olmadığına göre, bu rivâyetin uydurma olma ihtimali kuvvetlidir.

58. HADİS:

Beyit: “A canım benim, sırrımı masal gibi söyleme; duymuşundur; meclisler eminlikle durur denmiştir.”³⁹⁴

المجلس أمناء

“Meclis emin bir yerdir.”

Tahriç ve Değerlendirme:

Hatib el-Bağdâdi, Hz. Ali'den rivâyet etmiştir.³⁹⁵ Suyûtî bu rivâyetin “hasen” olduğunu zikretmiştir.³⁹⁶

Hadis kaynaklarından bu rivâyeti iki kaynakta bulabildik. Ancak Abdülbâki Gölpinarlı VII. Ciltte ilgili beyite yer vermeden de “Danışılan kişinin emin olması” anlamında rivâyetin de olduğundan bahseder.

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: المستشار مؤتمن

“Kendisine danışılan kişi (müsteşar), emin (güvenilir kişi) olmalıdır.”

Tahriç ve Değerlendirme:

Ebû Hureyre'den, Tirmizî, Ebû Dâvud ve İbn Mâce;³⁹⁷ Ümmü Selem'den, Tirmizî ve Taberânî;³⁹⁸ Ebû Mes'ud'dan ise, İbn Mâce, Dârimî ve Taberânî³⁹⁹ rivâyet etmişlerdir. Tirmizî, Ebû Hureyre'den rivâyet edilen hadisin “hasen” olduğunu söyler.⁴⁰⁰

³⁹³ Enbiya YILDIRIM, **Hadis Problemleri**, Rağbet Yayınları, II. Baskı, İstanbul 2001, s. 148.

³⁹⁴ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, **Divân-ı Kebîr**, VI, 284, Beyit, 2871.

³⁹⁵ BAĞDÂDÎ, **Târîhu Bağdad**, XI, 169.

³⁹⁶ SUYÛTÎ, **el-Câmiu's-Sağîr**, II, 573.

³⁹⁷ TİRMİZÎ, Edep, 57 (V, 125); EBÛ DAVÛD, Edep, 123, (II, 755); İBN MÂCE, Edeb, 37 (II, 1233).

³⁹⁸ TİRMİZÎ, Edep, 57 (V, 126); TABERÂNÎ, **Kebîr**, XXIII, 376.

³⁹⁹ İBN MÂCE, Edeb, 37 (II, 1233); DÂRİMÎ, Seyr, 13 (II, 288); TABERÂNÎ, **Kebîr**, XVII, 229.

⁴⁰⁰ TİRMİZÎ, Edep, 57 (V, 125).

Ebû Hureyre'den nakledilen rivâyet “hasen” olarak değerlendirilmekle birlikte diğer diğer Ashâbı Kiram'dan nakledilen rivâyetler desteklediğinden dolayı ele alınan rivâyet “Sahîh li-gayrih”⁴⁰¹ dir.

1.3. Yiyecek ve İçecekler

59. HADİS:

Beyit: “Tanrı tapısına niyaz ediyorum; o güneşin gölgesini salsın bize; çünkü onsuz gönlün ne arışı var ne de argacı a! gönül,

A gamlı gönül! ümidim var, ansızın gelebilir, sen bir eğle, yüzlerce düzenle oyala şu canı a! Gönül!

Benim bir dahlim yok diye yüzünü ekşitmiş, yüzüne de adeta ‘ne de hoş bir katıktır sirke, gelin hadi’ yazılmış.”⁴⁰²

نعم الأدم الخل

“Sirke ne güzel katıktır.”

Peygamber Efendimiz'in, onun ev halkının ve sahâbîlerinin son derece sade bir hayatları vardı. Allah'ın Rasûlü, eline geçen bir nimeti yoksul müslümanlarla paylaştığı, özellikle Mescid-i Nebevî'de yatıp kalkan Ehl-i suffe dediğimiz müslümanların geçimini sağladığı için çoğu zaman elinde ve evinde fazla bir şey bulunmazdı. O ve ashâbı kendilerinden çok başkalarını düşündükleri, din uğrunda fedakârlığı ön planda tuttıkları için yemeye içmeye fazla önem vermezlerdi. Rasûlullah Efendimiz gerek içinde buldukları şartların etkisiyle, gerekse dünyaya fazla önem vermemesi sebebiyle, yemekleri beğenmezlik etmezdi. Hiçbir zaman bu az pişmiş, bu çok pişmiş demezdi. Bu tuzlu olmuş, buna tuz atılmamış diye kusur aramazdı. Yemekte kusur aramanın onu yapanı üzüp gönlünü inciteceğini bilirdi. Birini kırıp incitmek ise Rasûlullah Efendimiz'in en fazla sakındığı bir şeydi.⁴⁰³

Câbir b. Abdullah'm: “Rasûlullah'm (s.a.v.) ‘sirke ne güzel katıktır’, buyurduğunu duyduğum günden beri sirkeyi severim” demesi; bu rivâyeti Câbir'den

⁴⁰¹ Sahîh li-gayrih: Râvilerinden birinin zabtının (Bir kimsenin öğrendiği hadisi başkasına nakledinceye kadar olduğu gibi koruyabilmesi) tam olmaması gibi, bir eksikliği sebebiyle sahih olamayan, ancak bu eksikliği başka bir rivayetle giderilerek sahih derecesine çıkan hadis. Bk. AYDINLI, *Hadis İstılahları Sözcüğü*, s. 275.

⁴⁰² MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, V, 429, Beyit, 5817-5818-5819.

⁴⁰³ NEVEVÎ, *Riyâzü's-Sâlihîn* (trc. ve şerh; M. Yaşar KANDEMİR, İsmail Lütfi ÇAKAN, Raşit KÜÇÜK), IV, 215.

öğrenen tâbiîn muhaddislerinden Talha İbni Nâfi`in de: “Ben bu hadisi Câbir`den işittiğimden beri sirkeyi severim” demesi⁴⁰⁴ bize göstermektedir ki; Hz. Peygamber`in (s.a.v.) sevdiğini sevme, onun huylarını benimseme konusunda güzel bir örnektir.

Tahriç ve Değerlendirme:

Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Ahmed b. Hanbel, Tayâlisî, Taberânî, Ebû Ya`lâ ve Beyhakî Cabir b. Abdullah`tan,⁴⁰⁵ Müslim, Tirmizî, İbn Mâce ve Dârimî Hz. Aişe`den,⁴⁰⁶ Taberânî ise İbn Abbas`tan⁴⁰⁷ rivâyet etmişlerdir. Hadis sahihtir.

60. HADİS:

Beyit: “Toplanın da fitneler anası lakabı verilen şarapla, elinizden çıkanları tekrar elde edelim.”⁴⁰⁸

الخمير أم الخبائث

“Şarap kötülüklerin anasıdır, aslıdır”

Beyitle alakalı olan bu hadis metni, birkaç hadis metninin içerisinde geçmektedir.

Tahriç ve Değerlendirme:

الخمير أم الخبائث ومن شربها لم يقبل الله منه صلاة أربعين يوماً فإن مات وهي في بطنه مات ميتة جاهلية

Abdullah b. Amr`dan (r.a) rivâyet edildiğine göre, Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Kim içki içerse midesinde bulunduğu sürece Allah onun kırk gün namazını kabul etmez. O süre içerisinde ölürse kâfir olarak ölür.”

Bu rivâyeti Abdullah b. Amr`dan (r.a) İbn Mâce, Dârimî, Dârekutnî ve Taberânî⁴⁰⁹ rivâyet etmişlerdir.

⁴⁰⁴ MÜSLİM, Eşribe, 167 (III, 1622).

⁴⁰⁵ MÜSLİM, Eşribe, 166 (III, 1622); EBÛ DÂVUD, Et`ime, 40 (II, 387); TİRMİZÎ, Et`ime, 35 (IV, 278); NESÂÎ, Eymân, 21 (VII, 14); İBN MÂCE, Et`ime, 33 (II, 1102); AHMED b. Hanbel, **Müsned**, III, 301, 364 (Şuayb el-Arnâvut isnâdının Müslim`in şartı üzere sahih olduğunu söylemiştir); TABERÂNÎ, **Kebîr**, II, 184, **Evsat**, I, 195; TAYÂLİSÎ, **Müsned**, I, 244; EBÛ YA`LÂ, **Müsned**, III, 469; BEYHAKÎ, **es-Sünenü'l-Kübrâ**, X, 63.

⁴⁰⁶ MÜSLİM, Eşribe, 164 (III, 1622); TİRMİZÎ, Et`ime, 35 (IV, 278); İBN MÂCE, Et`ime, 33 (II, 1102); DÂRİMÎ, Et`ime, 18 (II, 138).

⁴⁰⁷ TABERÂNÎ, **Kebîr**, II, 153.

⁴⁰⁸ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, **Divân-ı Kebîr**, V, 82, Beyit, 950.

Heysemî, Taberânî'nin rivâyetinde geçen Şebbâb b. Sâlih isimli râviyi tanımadığını ancak bunun dışındaki râvilerin güvenilir olduğunu söyler.⁴¹⁰ Elbânî ise bu rivâyetin hasen olduğunu eserlerinde ifade etmiştir.⁴¹¹ Münâvî de bu konuda şu açıklamaları yapar: “İçki birçok kötülükleri üzerinde toplar. Çünkü o akli giderir, basireti yok eder. İçkiyi içen kimsenin kırk gün namazının kabul olunmamasının sebebi; denilir ki, içki, içen kimsenin kemiklerinde ve damarlarında kırk gün boyunca kaybolmaz. İşte bu sebepten dolayı bu hal üzere kişi ölürse cahiliye ehlinin ölümü gibi dalâlet üzere ölmüş olur” der ve şunları ilave eder; İbn Muîn Dârekutnî'nin Abdullah b. Amr'dan (r.a) rivâyet ettiği hadisin senedin'de bulunan Abdurrahman b. Enâm zayıf birisidir.”⁴¹²

Yapılan değerlendirmeler neticesinde; rivâyetin sıhhati konusunda bir kanaatin varlığı görülmekle birlikte, Dârekutnî ve Taberânî'de geçen rivâyetin senedinde râviler hakkında birtakım kusurların olduğu anlaşılmaktadır.

Şimdiki ele alacağımız rivâyet tam metniyle şu şekildedir:

اجتنبوا الخمر فإنها أم الخبائث إنه كان رجل ممن خلا قبلكم تعبد فعلقته امرأة غوية فأرسلت إليه جاريتها فقالت له إنا ندعوك للشهادة فانطلق مع جاريتها فطفقت كلما دخل بابا أغلقته دونه حتى أفضى إلى امرأة وضيفة عندها غلام وباطية خمر فقالت إني والله ما دعوتك للشهادة ولكن دعوتك لتقع علي أو تشرب من هذه الخمرة كأسا أو تقتل هذا الغلام قال فاسقيني من هذا الخمر كأسا فسقته كأسا قال زيدوني فلم يرم حتى وقع عليها وقتل النفس فاجتنبوا الخمر فإنها والله لا يجتمع الإيمان وإدمان الخمر إلا ليوشك أن يخرج أحدهما صاحبه

Abdurrahmân b. Haris (r.a) babasından naklederek şöyle diyor. Osman'dan işittim şöyle diyordu: “İçki içmekten uzak durun, çünkü o, kötülüklerin anasıdır. Sizden önceki ümmetler arasında ibadetle meşgul olan bir adam vardı. Fahişe bir kadın onu elde etmek istedi ve hizmetçisini göndererek; şahitlik için seni istiyoruz diye onu çağırttı, o hizmetçiyle beraber onun yanına kadar geldiler. Her bir kapıdan içeri girince hizmetçi kapıları kilitliyordu. Sonunda güzel bir kadının yanına geldi ve kadının yanında bir çocuk, bir kap içersinde de içki vardı. Kadın o gelen adama;

⁴⁰⁹ İBN MÂCE, Eşrime, 4 (II, 1120); DÂRİMÎ, Eşrime, 3 (II, 152); DÂREKUTNÎ, Sünen, IV, 247; TABERÂNÎ, Evsat, IV, 81.

⁴¹⁰ HEYSEMÎ, Mecmau'z- Zevâid, V, 112.

⁴¹¹ ELBÂNÎ, es-Silsiletü's-Sahîha, IV, 469, el-Câmiu's-Sağîr ve Ziyâdetüh, s. 566.

⁴¹² MÜNÂVÎ, Feyzü'l-Kadîr, III, 508.

“Allah’a yemin olsun ki, ben seni şahitlik için çağırmadım; ya benimle ilişki kurarsın veya bu içkiden içersin veya bu çocuğu öldürürsün” Adam “öyleyse bana bir kadeh içki ver,” dedi. Kadın bir kadeh içki verdi, adam tekrar “ver!” dedi ve sarhoş olunca kadınla zina etti, çocuğu da öldürdü. İşte bu olaydan ibret alıp içkiden uzak durun! Allah’a yemin ederim ki şarap alışkanlığı ile iman bir arada olamaz, mutlaka biri diğerini uzaklaştırır.”

Hadisi, Nesâî, İbn Hıbbân, Adurrezzak ve Beyhakî⁴¹³ Osman b. Affan’dan (r.a) rivâyet etmişlerdir. İbn Hacer bu hadisin “mevkuf”⁴¹⁴ bir rivâyet olduğunu söylemiştir. Zeylâi de (762/1360) mevkuf bir rivâyet olduğunu söyleyerek sahihtir der.⁴¹⁵

Netice itibariyle ele aldığımız bu rivâyet mevkuf bir rivâyet olmakla birlikte sahihtir.

⁴¹³ NESÂÎ, Eşribe, 44 (VIII, 315); İBN HİBBÂN, **Sahîh**, XII, 168; ABDURREZZÂK, **Musannef**, IX, 236, H.no: 17060; BEYHAKÎ, **es-Sünenü’l-Kübrâ**, III, 228, **Şuabü’l-İmân**, V, 10.

⁴¹⁴ Mevkûf: Sahâbenin söz ve fiilleri, bunlarla ilgili haber, Senedi sahâbîde kalan, öteye geçmeyen hadis. Bk. AYDINLI, **Hadis İstılahları Sözcüğü**, s. 188.

⁴¹⁵ İBN HACER, **Telhîsu’l-Habîr**, IV, 75; ZEYLÂÎ, Cemalüddin Ebû Muhammed Abdullah b. Yusuf, **Nasbu’r-Râye li Ehâdîsi’l-Hidâye**, (I-IV), Dâru’l-Hadis, Mısır 1357, IV, 357.

2. MUHTELİF KONULARA DAİR HADİSLER

2.1. Faziletler

2.1.1. İlim Ehli

61. HADİS:

Beyit: “Gözyaşıyla cennet bile elde edilir; Kalk, yürü; daha ne eğleniyorsun. Gözyaşı, şehitlerin kanlarıyla atbaşa beraber yürür gider, iş başarır.”⁴¹⁶

مداد العلماء أفضل من دم الشهداء

“ Âlimin mürekkebi, şehidin kanından efdaldır.”

Tahriç ve Değerlendirme:

Bu rivâyet temel kaynaklarda yer almamakla birlikte, Hasan el-Basrî'nin sözü olduğu ifade edilmektedir.⁴¹⁷

Ancak bu anlamı içeren başka rivâyetlerde mevcuttur. Zerkeşî, Hatib el-Bağdâdî'den naklederek bu rivâyetin mevzu olduğunu söyler. İbn Abdilber, *يوزن يوم القيامة مداد العلماء بدم الشهداء فيرجح مداد العلماء على دم الشهداء* “Kıyamet günü, âlimlerin mürekkebiyle, şehidlerin kanı tartılır. Âlimlerin mürekkebi, şehitlerin kanından üstün gelir.” lafzıyla merfu olarak Ebu'd-Derdâ'dan rivâyet etmiştir. Hatib el-Bağdâdî *يوزن حبر العلماء بدم الشهداء فرجح عليهم* “Âlimlerin mürekkebiyle, şehidlerin kanı tartıldı, Âlimlerin mürekkebi, şehitlerin kanından üstün geldi.” lafzıyla merfu olarak İbn Ömer'den rivâyet etmiştir. Senedinde bulunan Muhammed b. Câfer isimli râvi hadis uydurma ile itham edilmiştir. Bu sebeple Hatib el-Bağdâdî bu rivâyetin uydurma olduğunu söyler.⁴¹⁸ İbnu'l-Cevzî'de Nu'man b. Beşir'den “Kıyamet günü, âlimlerin mürekkebiyle, şehidlerin kanı tartılır. Âlimlerin mürekkebinin sevabı, şehitlerin kanın sevabından üstün gelir.” *يوزن حبر العلماء ودم* *الشهداء* lafzıyla rivâyet etmiştir.⁴¹⁹ Elbânî, Şîrâzi'nin Enes'ten, İbn Abdilber'in Ebu'd-Derdâ'dan, İbnu'l-Cevzî'nin

⁴¹⁶ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, VI, 373, Beyit, 3974-3975.

⁴¹⁷ ŞEVKÂNÎ, *Fevâidü'l-Mecmûa*, I, 287; ACLÛNÎ, *Keşfü'l-Hafâ*, II, 200; SUYÛTÎ, *ed-Dürerü'l-Müntesira*, I, 390;

⁴¹⁸ HATİB EL-BAĞDÂDÎ, *Târîhu Bağdad*, II, 193; ACLÛNÎ, *Keşfü'l-Hafâ*, II, 200-400; MAKDİSÎ, *Tezkiratu'l-Mevdu'ât*, s. 147; ŞEVKÂNÎ, *Fevâidü'l-Mecmûa*, I, 287; MÛNÂVÎ, *Fezû'l-Kadîr*, VI, 362.

⁴¹⁹ İBNU'L CEVZÎ, *el-İlelu'l-Mütenahiye*, I, 81.

Nu'man b. Beşir'den yapmış oldukları rivâyetlerin hepsinin uydurma olduğunu söyler.⁴²⁰ Münâvî de bu rivâyete yer vererek şöyle der: “Bu söz ilmin şehitlikten üstün olduğunu ortaya koyabilmek için söylenmiş ve onunla delil getirilmek istenmiştir. Zemlekâni bu sözlerin tamamının uydurma olduğunu bundan dolayı da bu rivâyetle delil getirilemeyeceğini savunmuştur.”⁴²¹

Netice olarak yapılan değerlendirmelerden anlaşılacağı üzere bu rivâyetin uydurma olma ihtimali yüksektir.

2.1.2. Mekanlar

62. HADİS:

Beyit: “Ne güzel yüzlü padişahsın; yüzünü gören, Uhut dağı olsa çevikleşir, uçar.”⁴²²

“Ey! Bir parıltısıyla Uhut dağı paramparça eden, bir avuç toprak da tutar, sana çaresiz bir âşık kesilirse ne çıkar ki,

Lutfeder de bir bakarsan taş da mum olur, toprak da... Fakat kahırla bir baktın mı, mum donar, taş kesilir.”⁴²³

“Aşk kanlar içmeye koyuldu mu, Rüstem bile çaresiz kalır; Uhud dağı bile paramparça olur; gönlümün de sözü mü olur hiç!”⁴²⁴

Abdülbâki Gölpinarlı zikredilen beyitlerde “Uhud öyle bir dağdır ki biz onu severiz, o da bizi sever” hadisinin kastedildiğini ifade etmiştir. Ancak beyitlerin içeriğine baktığımızda, bizce “Ey Uhud! Sakin ol, zîra üzerinde bir Peygamber, bir siddîk ve iki şehid vardır” hadisinin bu beyitlerle bir anlam bağlantısının daha uygun olduğu görülmektedir. Bu sebepten dolayı her iki rivâyetin de değerlendirmesi ele alınmıştır.

إن أحدا جبل يحبنا ونحبه

“Uhud öyle bir dağdır ki biz onu severiz, o da bizi sever”

Tahriç ve Değerlendirme:

⁴²⁰ ELBÂNÎ, *el-Câmiu's-Sağîr ve Ziyâdetüh*, s. 1459, *es-Silsiletü'd-Daîfe*, X, 334.

⁴²¹ MÜNÂVÎ, *Feyzü'l-Kadîr*, VI, 466.

⁴²² MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, VI, 78, Beyit, 677.

⁴²³ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, VI, 189, Beyit, 2396-2397.

⁴²⁴ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, VI, 207, Beyit, 2619.

Hadisi, Enes b. Mâlik'ten, Buhârî, Müslim, Tirmizî, Abdürrezzâk, Ahmed b. Hanbel, Ebû Ya'lâ ve İbn Hıbbân rivâyet etmişlerdir.⁴²⁵ Ebû Hureyre'den de Ahmed b. Hanbel rivâyet etmiştir. Heysemî bu rivâyetin senedinin hasen olduğunu söyler. Şuayb el-Arnâvut da aynı görüştedir.⁴²⁶

Nevevî, Dağı sevmekten maksadın; Medine ehli olduğunu ifade eder.⁴²⁷

Enes b. Malik'in rivâyeti sened yönünden tenkid edilmemesi nedeniyle gerekli sıhhat şartlarını taşıdığı anlaşılmaktadır.

أن رسول الله صلى الله عليه وسلم سعد أهدا و أبو بكر و عمر و عثمان فرجف بهم فقال
رسول الله صلى الله عليه وسلم اثبت أحد فإنما عليك نبى و صديق و شهيدان

“Hz. Peygamber (s.a.v.) beraberinde Ebû Bekir, Ömer ve Osman olduğu halde Uhud dağına çıkmışlardı. Dağ onları salladı. Rasûlullah (s.a.v.): ‘Ey Uhud! Sakin ol, zira üzerinde bir Peygamber, bir siddîk ve iki şehid vardır’ buyurdu”

Tahriç ve Değerlendirme:

Hadisi, Enes'den (r.a) Buhârî, Ebû Dâvud, Tirmizî, Ebu Ya'lâ ve İbn Hıbbân rivâyet etmişlerdir.⁴²⁸

Asli kaynaklarda yer alması ve cerh açısından herhangi bir tenkide uğramayan bu rivâyet sahihtir.

63. HADİS:

Beyit: “Aşka lâyük olursa Şam gibi kutlu bir hale gelir; gönüle gönül vermezse Halep gibi viran olur gider.”⁴²⁹

Şam beldesinin fazileti hakkında sahih ve uydurma rivâyetler temel eserlerde fazlasıyla mevcuttur. Dikkatlice incelendiği zaman diğer beldeler, şehirler hakkında

⁴²⁵ BUHÂRÎ, Megâzi, 25, (IV, 1498), Cihad, 70, (III, 1058) 73 (III, 1059), İ'tisâm, 16, (VI, 2672); MÜSLİM, Hac, 504 (II, 1011); TİRMİZÎ, Menâkıb, 67, (V, 721); ABDÜRREZZÂK, **EI-Musannef**, IX, 268; AHMED b. Hanbel, **Müsned**, III, 140, (Şuayb el-Arnâvut hadisin Buhârî ve Müslim şartına uygun olarak sahih olduğunu bildirir); EBÛ YA'LÂ, **Müsned**, V, 325; İBN HİBBÂN, **Sahîh**, IX, 42.

⁴²⁶ AHMED b. Hanbel, **Müsned**, II, 337; HEYSEMÎ, **Mecmau'z-Zevâid**, III, 337.

⁴²⁷ NEVEVÎ, **Şerhu'n-Nevevî alâ Sahîhi Müslim**, IX, 162.

⁴²⁸ BUHÂRÎ, Fezâilü's-sahâbe, 5, (III, 3472), VI, (III, 1348) ; EBÛ DAVÛD, Süne, 17 (II, 624); TİRMİZÎ, Menâkıb, 19 (V, 53), (Tirmizî, bu rivayet hakkında hasen-sahih değerlendirmesinde bulunur.); EBÛ YA'LÂ, **Müsned**, VIII, 289, (Hüseyn Selim Esed bu rivayetin senedinin sahih olduğunu söyler.); İBN HİBBÂN, **Sahîh**, XV, 280.

⁴²⁹ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, **Divân-ı Kebîr**, II, 261, Beyit, 2122.

da nakledilen ve meşhur kaynaklarda yer alan bazı haberler arasında içerik ve söyleniş sebepleri yönünden çok fazla bir fark yoktur.⁴³⁰

Tahriç ve Değerlendirme:

Bu bağlamda Şam şehrinin faziletleri ile ilgili birkaç rivâyeti ele almaya çalışacağız;

İlk ele alacağımız rivâyet Zeyd b. Sabit kanalıyla gelmiştir:

أن زيد بن ثابت قال : بينا نحن عند رسول الله صلى الله عليه وسلم نؤلف القرآن من الرقاع إذ قال طوبى للشام قيل ولم ذلك يا رسول الله قال إن ملائكة الرحمن باسطة أجنحتها عليه

Zeyd b. Sabit (r.a) anlatıyor: “Biz bir gün Resûlullah’ın (s.a.v.) yanında idik. Parçalar üzerinde Kur’ân âyetlerini tanzim ediyorduk. Aleyhissalâtu vesselâm: “Şam’a ne mutlu!” buyurdular. Denildi ki: “Bu mutluluk nereden geliyor ey Allah’ın Resûlü?” Hz. Peygamber: “Rahmân’ın melekleri onun üzerine kanatlarını geriyorlar!” buyurdular.

Bu hadisi Zeyd b. Sabit’ten Tirmizî rivâyet etmiş ve senedinin Yahya b. Eyyüb’den dolayı hasen olduğunu söylemiştir, ayrıca bu rivâyeti Ahmed b. Hanbel, İbn Hıbbân, Hâkim, Taberânî, Ebi Şeybe ve Beyhakî rivâyet etmiştir.⁴³¹ İbn Asâkîr (h.571) de eserinde bu rivâyete yer vermiştir.⁴³²

Elbânî ve Tebrîzî de bu rivâyete eserlerinde yer vermişler ve sahih olduğunu beyan etmişlerdir.⁴³³ Münâvî, hadis’te geçen mutluluktan kastın bereket ve rahmetin inmesi, bela ve ezanın önlenmesi olarak açıklar.⁴³⁴

Tirmizî’de geçen rivâyetin hasen, diğer rivâyetlerin sahih olduğu anlaşılmaktadır.

İkinci ele alacağımız rivâyet İbn Ömer kanalıyla gelmiştir:

أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال اللهم بارك لنا في شأمننا اللهم بارك لنا في يمننا قالوا وفي نجدنا قال اللهم بارك لنا في شأمننا وبارك لنا في يمننا وفي نجدنا قال هناك الزلازل والفتن وبها أو قال منها يخرج قرن الشيطان

⁴³⁰ İsmail Hakkı ÜNAL, *Şehirlerin Faziletleriyle İlgili Uydurma Hadisler ve Hayru’l-Buldân Risâlesi*, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara, 2000, s.68.

⁴³¹ TİRMİZÎ, *Menâkib*, 57 (V, 734); AHMED b. Hanbel, *Müsned*, V, 184, H.no: 21647; İBN HİBBÂN, *Sahîh*, XVI, 293; TABERÂNÎ, *Kebîr*, V, 158; İBN EBİ ŞEYBE, *Musannef*, IV, 218, VI, 409; BEYHAKÎ, *Şuabü’l- İmân*, II, 432.

⁴³² İBN ASÂKİR, *Târihu Dımaşk*, I, 125, 126, 127.

⁴³³ TEBRİZÎ, *Mişkâtü’l-Mesâbih*, III, 368; ELBÂNÎ, *Silsiletü’s-Sahihâ*, II, 21.

⁴³⁴ MÜNÂVÎ, *Fezû’l-Kadîr*, IV, 274.

Hız. Peygamber buyurdu: “Ey Allah’ım! Şam’ımızı, Yemen’imizi bize mübarek kıl. Dediler ki ey Allah’ın Rasulü Necd’imiz ne olacak. Allah Rasulü’de cevap verdi: Orada zelzeleler, fitneler olacak, şeytanın iki boynuzu oradan çıkacak buyurdu”

Tahriç ve Değerlendirme:

İbn Ömer’den Buhârî ve Tirmizî rivâyet etmiş ve Tirmizî bu hadis hakkında İbn Avn’dan dolayı sahih-hasen-garib değerlendirmesinde bulunmuştur.⁴³⁵ Hadis’te geçen Necd, Irak yerine kullanılmıştır.⁴³⁶

Hadisin sahih-hasen-garib olduğu anlaşılmaktadır.

Üçüncü ele alacağımız rivâyet şöyledir:

الخير عشرة أعشار تسعة بالشام وواحد في سائر البلدان والشر عشرة أعشار واحد بالشام
وتسعة في سائر البلدان وإذا فسد أهل الشام فلا خير فيكم

Abdullah b. Amr’dan naklen Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Hayr onda ondur. Dokuzu Şam’da, biri ise diğer beldelerdedir. Şer de onda ondur. Biri Şam’da, dokuzu diğer beldelerdedir. Eğer Şam ehli bozulursa sizde hayr yoktur”. İbn Asâkir bu rivâyeti destekleyen birkaç değişik şâhid ve mutâbîlerini naklederek hadisin sıhhatinden emin olduğu görülmektedir.⁴³⁷

Dördüncü olarak ele alacağımız rivâyet ise:

قال النبي (صلى الله عليه وسلم) صفوة الله تعالى من أرضه الشام وفيها صفوته من خلقه
وعباده وليدخلن الجنة من أمتي ثلثة لا حساب عليهم ولا عقاب

Ebu Ümâme’den nakledildiğine göre, Nebi (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Allah’ın yeryüzünde seçtiği bölge Şam’dır. Yarattıklarının ve kullarının seçkinleri de oradadır. Ümmetinden bir cemaat hesapsız ve cezasız olarak Cennete girecektir.”

Tahriç ve Değerlendirme:

Ebu Ümâme’den Taberânî rivâyet etmiştir.⁴³⁸

Heysemî, Taberânî’nin rivâyetinde bulunan Aziz b. Ubeydullah’ın zayıf bir râvi olduğunu söylemiştir. Münâvî de aynı bilgileri eserinde zikreder.⁴³⁹ Aynı

⁴³⁵ BUHÂRÎ, Fiten, 16, (VI, 2598); TİRMİZÎ, Menâkıb, 57, (V, 733).

⁴³⁶ İBN ASÂKİR, *Tarihu Dimeşk*, I, 130.

⁴³⁷ İBN ASÂKİR, *Tarihu Dimeşk*, I, 154.

⁴³⁸ TABERÂNÎ, *Kebîr*, VIII, 194, *Müsnedü’ş-Şâmiyyîn*, II, 280.

rivâyetin başka varyantında da; *فمن خرج من الشام إلى غيرها فيسخطه ومن دخل إليها* من غيرها فيرحمه “Kim Şam’dan başka bir yere çıkarsa Allah ona kızar, kim de başka yerden oraya gelirse Allah ona rahmet eder” ilavesi vardır.⁴⁴⁰

Ele alınan değerlendirmeler göz önüne alındığında rivâyetin zayıf olduğu anlaşılmaktadır.

Son olarak ele alacağımız rivâyette de Şam’ın faziletinden bahsedilmektedir:

عن عبد الله بن حوالة الأزدي أنه قال يا رسول الله خر لي بلدا أكون فيه فلو علمت أنك تبقى ما اخترت على قربك شيئا قال عليك بالشام فلما رأى كراهتي للشام قال أتدرون ما يقول الله تعالى في الشام يقول يا شام أنتي صفوتي من بلادتي أدخل فيك خيرتي من عبادي إن الله تعالى قد تكفل لي بالشام وأهله

Abdullah b. Havâle el-Ezdî’den nakledildiğine göre; o şöyle demiştir. “Ya Rasulallah! Bana içinde yaşayacağım bir belde seç. Eğer senin bâki olacağımı bilseydim, hiçbir şeyi sana yakın olmaya tercih etmezdim. Hz. Peygamber ‘Şam’a gitmeni tavsiye ederim’ dedi. Şam’dan hoşlanmadığımı görünce şöyle dedi: “Allahu Teâlâ’nın Şam hakkında ne dediğini biliyormusun. O şöyle diyor: Ey Şam! Sen beldelerin arasında seçtiğimsin, sana kullarımın en hayırlıları geldi’. Hz. Peygamber şöyle dedi: Allahu Teâlâ Şam ve ehli için bana garanti verdi.”

Bu rivâyet sadece İbn Asâkir’in eserinde geçmektedir.⁴⁴¹ Zikrettiğimiz rivâyetlerin yanında daha pek çok buna benzer rivâyetler mevcuttur.⁴⁴²

Ebu Reyze, İbn Teymiyyenin Şam beldesinin fazileti hakkında şunları söylediğini nakleder; “Birçok kişi Şam diyarının faziletlerinden bahseden hadisleri toplayıp eserler tasnif etmişler ve bunların arasında Ehli Kitab’tan gelen bir takım haberlere de yer vermişlerdir. Müslümanların dinlerini bu tip haberler üzerine bina etmeleri helal olmaz. Kendisinden geçmiş dinlere ait haberler nakledilen en meşhur râvi Ka’bu’l-Ahbâr’dır. Şamlılar bu kişiden birçok İsrâiliyat naklinde bulunmuştur.⁴⁴³ Burada şuna da değinmek gerekir ki, şehir ve beldelerin faziletleri

⁴³⁹ HEYSEMÎ, *Mecmau’z-Zevâid*, X, 39; MÜNÂVÎ, *Feyzü’l-Kadîr*, IV, 195.

⁴⁴⁰ İBN ASÂKİR, *Tarihu Dimeşk*, I, 119.

⁴⁴¹ İBN ASÂKİR, *Tarihu Dimeşk*, I, 120.

⁴⁴² İBNU’L-KAYYİM, *Menâru’l-Münîf fi Sahîhi ve’d-Daîf*, s. 136; Sadık, CİHAN, *Uydurma Hadislerin Doğuşu ve Sosyo-Politik Olaylarla İlgisi*, Etüt Yayınları, Samsun 1997.s. 194-195; Yaşar, KANDEMİR, *Mevzu Hadisler*, Marmara İlahiyat Yayınları, İstanbul 2002, s. 174.

⁴⁴³ MAHMUD EBU REYYE, *Muhammedi Sünnetin Aydınlatılması*, (trc. Muharrem Tan) Bayrak Yayınları, İstanbul, 1988, s. 146.

sıralanırken Irak bölgesinin hiç yer almaması, tam tersine oranın şer ve fitne kaynağı olarak gösterilmesi de dikkat çekicidir. Bu da Şam’ın şansı veya Irak’ın şanssızlığı, konuyla ilgili hadislerin üretimi esnasında Iraklıların siyasi rakipleri olan ve onları hiç sevmeyen Şamlıların yani Emevîlerin iktidarda bulunuyor olmalarıdır.”⁴⁴⁴

2.1.3. Sureler

64. HADİS:

Beyit: “Kul eûzû’leri, Kul hüvallah’ları ne diye birbirimizi sevmek için okuyup üflemeliyiz.”⁴⁴⁵

Abdülbâki Gölpınarlı, beyitlerde geçen bu üç sure hakkında şu ifadeler yer verir; “Kul hüvallah” Kur’ân-ı Kerîm’in 112. (İhlâs) suresidir. Dört âyet olan bu surede, ‘Allah’ın zâtının, kendisiyle kaim olup bir başka varlıktan meydana gelmediği, ondan da bir varlığın meydana gelmediği bildirilir. Bu sureye “Tevhid” ve “İhlâs” denir. Kur’ân-ı Kerîm’in üçte birine bedel olduğuna dair hadis vardır. “Kul Eûzû” de; ‘Deki sığınırım’ manasına gelir. Kur’ân-ı Kerîm’in 113. “Felâk” ve 114. “Nâs” sureleri bu sözle başlar.”⁴⁴⁶

Beyitlerde İhlâs, Felâk ve Nâs sûrelerinin fazileti dile getirilmeye çalışılmıştır. Biz de bu konularla ilgili kastedilen hadislerden birer rivâyeti ele alacağız.

İhlâs suresiyle ilgili rivâyet;

عن أبي سعيد:

أن رجلا سمع رجلا يقرأ { قل هو الله أحد } . يردد لها فلما أصبح جاء إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم فنذكر ذلك له وكأن الرجل يتقالها فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم (والذي نفسي بيده إنها لتعدل ثلث القرآن

“Ebû Saîd el-Hudrî (r.a)’den rivâyet edildiğine göre, bir adam başka bir adamın ‘Kul hüvallahü ahad’ suresini tekrar tekrar okuduğunu duydu. Sabah olunca Rasûlullah’a (s.a.v.) gelip bu durumu anlattı. Adamın kendisi bunu azımsıyordu. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.): ‘Canımı gücü ve kudretiyle elinde bulunduran Allah’a yemin ederim ki, o sure Kur’ân’ın üçte birine denktir’ buyurdu.”

⁴⁴⁴ ÜNAL, *Şehirlerin Faziletleriyle İlgili Uydurma Hadisler ve Hayru’l-Buldân Risâlesi*, s.77.

⁴⁴⁵ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, VI, 209, Beyit, 2046.

⁴⁴⁶ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, (Hzr. Abdülbâki, GÖLPINARLI), V 415.

Tahriç ve Değerlendirme:

Bu hadisi Ebû Saîd el-Hudrî'den (r.a) Buhârî, Ebû Dâvud, Nesâî, Ahmed b. Hanbel ve Ebû Ya'lâ rivâyet etmişlerdir.⁴⁴⁷

Ele alınan hadis sahihtir.

Kur'an-ı Kerîm'in üçte birine denk olduğuna dair, farklı sahâbeden rivâyet edilmiş benzer rivâyetler de mevcuttur.⁴⁴⁸

İhlâs sûresinin muhtevasıyla ilgili olarak müfessirlerin üzerinde durdukları en önemli konu, ilk iki âyette yer alan "ahad" ve "samed" kelimelerinin anlam ve içerikleridir.⁴⁴⁹ Ahad sıfatı Allah'a nisbet edildiğinde O'nun birliğini, tekliğini ve eşsizliğini ifade eder; bu anlamıyla tenzihî veya selbî sıfatları da içerir. Sûrenin ilk âyetinde Allah lafzıyla bütün sübûtî sıfatlara, ahad lafzıyla da selbî sıfatlara işaret edildiği anlaşılmaktadır. Kur'an-ı Kerîm'in bir din kitabı olduğu ve onun âyetlerinin Allah'ı doğru tanıtmayı ve O'na karşı kulluk görevlerini bildirmeyi hedeflediği dikkate alınınca İhlâs sûresinin bütün sûrelerle ilişkisinin bulunduğu görülür. Meselâ Fatiha suresindeki "Biz ancak sana ibadet eder ve ancak senden yardım dileriz" mealindeki âyetle Allah'ın samed ismi arasında böyle bir ilişkinin varlığı dikkat çekmektedir. İhlâs'tan sonra gelen Felak ve Nâs sûrelerinde ise insanlar, "samediyet" diye ifade edilen Allah'ın büyük lütufkârlığından ve koruyuculuğundan istifade etmeye çağrılmaktadır.⁴⁵⁰

Sûrenin faziletiyle ilgili olarak bu ve benzeri hadisleri yorumlayan âlimlerden bir kısmı İhlâs sûresinin sevabı itibarıyla, bir kısmı da konusu ve mânası yönünden Kur'an'ın üçte birine denk olduğunu söylemiştir. İkinci görüşe göre sûre, Kur'an'ın üç ana konusundan ilki olan tevhidle alâkalı olup bu sûrenin anlamını iyice kavrayan ve itikadını onunla oluşturan bir insan Kur'an'ın tevhid ve akaid bölümünü de kavrayıp benimsemiş olur.⁴⁵¹

Ayrıca bu sûre ile Allah'a sığınılacağı (teavvüz), kabir sıkıntılarına bu sûrenin

⁴⁴⁷ BUHÂRÎ, Tevhid, 1 (VIII, 164); EBÛ DAVÛD, Kitâbu's-sücûd, 18, (I, 462); NESÂÎ, Sıfatu's-Salât, 69 (II, 171); AHMED b. Hanbel, **Müsned**, III, 43, (Şuayb el-Arnâvut hadisin senedinin sahih olduğunu belirtmiştir); EBÛ YA'LÂ, **Müsned**, II, 295, (Hüseyn Selim Esed bu rivayetin senedinin sahih olduğunu söyler.).

⁴⁴⁸ MÜSLİM, Müsâfirîn, 259, (I, 556), Müsâfirîn, 261, (I, 557); TİRMİZÎ, Fezâilü'l-Kur'an, 10 (V, 165), Fezâilü'l-Kur'an, 11 (V, 168); İBN MÂCE, Edeb, 52 (II, 1244); DÂRİMÎ, Fezâilü'l-Kur'an 24, (II, 552); TAYÂLİSÎ, **Müsned**, I, 131.

⁴⁴⁹ İhlâs, 112/1-4.

⁴⁵⁰ Emin İŞİK, **T.D.V. İslam Ansiklopedisi, İhlâs Suresi Maddesi**, İstanbul 2000, XXI, 538.

⁴⁵¹ Kur'an Yolu Türkçe Meâli ve Tefsir, D.İ.B. Yayınları/590, I-V, Ankara 2006, V. 716.

mani olacağı, sürekli okuyup mâna ve mahiyetine gönülden inanmak ve tefekkür etmek suretiyle insanı şirkten uzak kılacağı, daima tevhidi hatırlattığı için gerçek bir zikir olduğu gibi diğer özellikleri bu metni kısa sûreyi çok önemli kılmaktadır.⁴⁵²

Felak ve Nâs sûreleri ile ilgili rivâyetler;

عقبة بن عامر قال

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ألم تر آيات أنزلت الليلة لم ير مثلهن قط ؟ قل أعوذ برب
الفلق وقل أعوذ برب الناس

“Bu gece indirilen âyetleri görmedin mi? Onların benzerleri asla görülmemiştir: Kul eûzü birabbi’l-felak ve kul eûzü birabbi’n-nas.”

Tahriç ve Değerlendirme:

Bu hadisi, Ukbe b. Âmir (r.a)’den, Müslim, Tirmizî, Ebû Dâvud ve Nesâî rivâyet etmişlerdir.⁴⁵³

Tebrîzî, bu rivâyetin sahih olduğunu söylemiştir.⁴⁵⁴

عن أبي سعيد قال : كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يتعوذ من الجان وعين الإنسان حتى
نزلت المعوذتان فلما نزلتا أخذ بهما وترك ما سواهما

“Ebû Saîd el-Hudrî (r.a) şöyle dedi: Rasûlüllah (s.a.v.) cinlerden ve göz değmesinden Allah’a sığınırdu. Nihayet (Kul eûzü birabbi’l-felak ve kul eûzü birabbi’n-nas) nâzil oldu. Ondan sonar Muavvizeteyn (Felak ve Nâs sûreleri) ile Allah’a sığınmaya başladı ve diğer duaları bıraktı.”

Tahriç ve Değerlendirme:

Ebû Saîd el-Hudrî (r.a)’ den Tirmizî ve Nesâî rivâyet etmiştir.⁴⁵⁵

Tirmizî, rivâyetin ‘hasen-garib’ olduğunu,⁴⁵⁶ Tebrîzî ve Elbânî ise sahih olduğunu⁴⁵⁷ söylemiştir.

Ayrıca, Hz. Peygamber bir rahatsızlık hissettiği zaman ve her gece yatağına yatarken bu üç sureyi (İhlâs, Felak ve Nâs) okuyup avuçlarına üfleyerek, başına ve

⁴⁵² NEVEVÎ, **Riyâzü’s-în** (trc. ve şerh; M. Yaşar KANDEMİR, İsmail Lütfi ÇAKAN, Raşit KÜÇÜK), V, 133.

⁴⁵³ MÜSLİM, *Müsâfirîn*, 264, (I, 558); TİRMİZÎ, *Muavvizateyn*, 12, (V, 170); EBÛ DAVÛD, *Salât* 354, (I, 462); NESÂÎ, *Sıfatu’s-Salât*, 46, (II, 158).

⁴⁵⁴ TEBRİZÎ, **Mişkâtü’l-Mesâbih**, I, 482.

⁴⁵⁵ TİRMİZÎ, *Tıb*, 16, (IV., 395); NESÂÎ, *İstiâze*, 38, (VIII, 271).

⁴⁵⁶ TİRMİZÎ, *Tıb*, 16, (IV, 395);

⁴⁵⁷ TEBRİZÎ, **Mişkâtü’l-Mesâbih**, II, 533; ELBÂNÎ, *el-Câmiu’s-Sağîr ve Ziyâdetüh*, s. 904.

yüzünden başlamak üzere bütün vücuduna mesheder ve bunu üç defa tekrar ederdi.⁴⁵⁸

2.1.4. Ehl-i Beyt

65. HADİS:

Beyit: “ Ebu-Turâb gibi yere yüz koysa bütün yeryüzünü ona lalelik, güllük gülistanlık ederim.”⁴⁵⁹

قم أبا تراب

“Kalk ey toprak babası!”

Mevlânâ bu beyitte sadece ele alacağımız hadisin birkaç kelimesini zikretmiştir. Hadis kaynaklarında geçen rivâyetin tam metni şu şekildedir.

جاء رسول الله صلى الله عليه وسلم بيت فاطمة فلم يجد عليا في البيت فقال أين ابن عمك . قالت كان بيني وبينه شيء فغاضبني فخرج فلم يقل عندي فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم لإنسان انظر أين هو . فجاء فقال يا رسول الله هو في المسجد راقد فجاء رسول الله صلى الله عليه وسلم وهو مضطجع قد سقط رداؤه عن شقه وأصابه تراب فجعل رسول الله صلى الله عليه وسلم يمسحه عنه ويقول قم أبا تراب قم أبا تراب

“Sehl İbn Sa'd es-Sâidi (r.a) şöyle nakleder: Hz. Peygamber (s.a.v.) Fâtıma (r.a) annemizin evine uğramıştı. Hz. Ali'yi (r.a) evde bulamayınca: "Amcaoğlun nerede?" diye sordu. Fatıma (r.a): “Benimle onun arasında bir şey oldu bana öfkelenip çıktı.” dedi. Rasûlullah (s.a.v.) birine: “o nerede bir bak” diye emretti. Adam baktı geldi ve : “Ey Allahın Rasûlü O mescide yatmaktadır” diye haber verince, Rasûlullah (s.a.v.) yanına gitti. Hz. Ali (r.a.) gerçekten yatıyordu ve üzerinden ridası düşmüş, bu sebeple toprağa bulanmıştı. Rasûlullah (s.a.v.) buyurdu: “Ey Ebu Turab kalk! Ey Ebu Turab kalk! (Toprak babası)” diyerek toprağı temizlemeye başladı.”

Hadis metninden anlaşılacağı üzere “Ebu Turab” ifadesi Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından Hz. Ali'ye (r.a) söylenmiştir.

⁴⁵⁸ BUHÂRÎ, Tıbb, 38 , (V, 2169); MÜSLİM, Selâm, 51, (IV, 1723); AHMED b. Hanbel, **Müsned**, VI, 104, (Şuayb el-Arnâvut hadisin Buhârî ve Müslim şartına uygun olarak sahih olduğunu bildirir); İBN HİBBÂN, **Sahîh**, XIV, 555.

⁴⁵⁹ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, **Divân-ı Kebîr**, V, 33, Beyit, 421.

Allah Rasûlü, her ailede zaman zaman yaşanması muhtemel birtakım anlaşmazlıklar konusunda, kızına da damadına da aynı anlayışı ve nezaketi göstererek günümüz babalarınve annelerine örnek sunmuştur. Bir ziyaretinde evde Hz. Ali'yi bulamayınca kızından nerede olduğunu sormuş? Hz. Fatımâ da bir konuda tartıştıklarını ve Hz. Ali'nin (r.a) küserek evi terk ettiğini ifade etmişti. Hemen konuyla ilgilenen Resûl-i Ekrem (s.a.v.), Hz. Ali'yi (r.a) mescidin bir köşesinde toza toprağa bulanmış bir şekilde uyuyor vaziyette bulmuş ve ona şefkat dolu sesiyle seslenmiş:

-Kalk ey Ebû Tûrâb, kalk bakalım! Diye kaldırmış bir taraftan da elleriyle üstündeki tozu silkmeye çalışmıştı.

Peygamberimizin (s.a.v.) kendisiyle böylesine içten bir davranışla ilgilendiğini gören Hz. Ali'nin (r.a) gönlündeki buzlar erimiş ve Hz. Fâtıma'yı bir daha hiçbir şekilde üzmemek üzere kendisine söz vermiştir. Rasûl-i Ekrem'in (s.a.v.) ona "Ey Toprak Babası!" diye hitap etmesinden çok hoşlandığı gibi birisinin Ebâ Tûrâb diye seslenmesinden de fazlasıyla sevindiği ifade edilmiştir.

Tahric ve Değerlendirme:

Sehl İbn Sa'd'dan Buhârî, Müslim, Taberânî ve Beyhakî⁴⁶⁰ rivâyet etmişlerdir.

Asli kaynaklarda geçtiğinden dolayı ele alınan hadis sahih bir rivâyettir.

66. HADİS:

Beyit: "Onun yarısına layık olan, ancak Murtaza'nın vücudu Tanrı razılığını kazananın bedenidir,

Güzel, vefalı bir dostsan, gönülle, canla bizimlesin."⁴⁶¹

Abdûlbâki Gölpınarlı, Mevlânâ'da adı geçen beyitle kendisinin tespit etmiş olduğu hadis arasında bir bağ kurmuştur. Ancak bizce beyitin zikredilen hadisle bir alakası görülmemektedir.

⁴⁶⁰ BUHÂRÎ, İsti'sân, 40 (V, 2316), Edeb, 113 (V, 2291), Mesâcid, 25 (I, 169); MÜSLİM, Fedailu's-Sahâbe, 38 (IV, 1874); TABERÂNÎ, *Kebîr*, VI, 149; BEYHAKÎ, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, II, 446.

⁴⁶¹ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, V, 373, Beyit, 4864- 4865.

أن رسول الله صلى الله عليه وسلم خرج إلى تبوك واستخلف عليا فقال أتخلفني في الصبيان والنساء؟ قال ألا ترضى أن تكون مني بمنزلة هارون من موسى؟ إلا أنه ليس نبي بعدي

Rasûlullah (s.a.v.) Tebuk gazvesinde Hz. Ali'yi yerine halife/görevli olarak bıraktı. Hz. Ali'de, "Ey Allah'ın Rasûlü! Beni kadınlarla çocukların arasında geride halife mi bırakıyorsunuz? dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.): "Benden Musa'ya nisbetle Harun mesabesinde olmaya razı değil misin? Şu kadar var ki, benden sonra peygamber yoktur" buyurdu.

Tahriç ve Değerlendirme:

Hadisi Sa'd b. Ebî Vakkâs'dan Buhârî, Müslim, Tirmizî, İbn Mâce, Ahmed b. Hanbel, İbn Ebî Şeybe, Abdürrezzâk, İbn Hıbbân, Beyhakî, Taberânî, Humeydî, Tayâlisî, Ebû Ya'lâ;⁴⁶² Câbir b. Abdillâh'dan Ahmed b. Hanbel,⁴⁶³ İbn Ömer'den Taberânî;⁴⁶⁴ İbn Abbas'dan Taberânî ve Ahmed b. Hanbel;⁴⁶⁵ Hz. Ali, Yahya b. Saîd, Berâ b. Azib ve Zeyd b. Erkâm ve Ebû Eyyûb (el-Ensârî)'den Taberânî;⁴⁶⁶ Câbir b. Abdillâh'dan Tirmizî ve Taberânî;⁴⁶⁷ Esmâ binti Umeys'den Ahmed b. Hanbel ve Taberânî⁴⁶⁸ rivâyet etmişlerdir.

Hadis daha çok Sa'd b. Ebî Vakkâs tarikiyle nakledilmiş olmasına rağmen onun rivâyetini destekleyen başka varyantlarının olması sebebiyle hadislerin tarikleri kuvvet kazanmıştır. Bu rivâyetlerin en sahihleri Sa'd b. Ebî Vakkâs, İbn Abbas, Câbir b. Abdillâh ve Esmâ bt. Umeys hadisleridir.⁴⁶⁹

Şia, Hz. Ali için söylenmiş olan bu hadis delil getirerek, Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından Medine'de emir olarak bırakılmasından yola çıkarak, onun halife olması gerektiğini iddia etmektedir. Ancak Hz. Peygamber bu sözü söylerken ne Hz.

⁴⁶² BUHÂRÎ, Menâkıb, 9 (IV, 208), Megazî, 78 (V, 129); MÜSLİM, Fedailu's-Sahâbe 30, 31, 32 (II., 1870, 1871); TİRMİZÎ, Menâkıb, 20 (V, 638, 641); İBN MÂCE, Mukaddime, 11 (I, 42, 45); AHMED b. Hanbel, **Müsned**, I, 170, 173-175, 179, 182, 184, 185; İBN EBÎ ŞEYBE, **Musanef**, VI, 366, VII, 424; ABDURREZZÂK, **Musanef**, V, 406; İBN HİBBÂN, **Sahîh**, XV, 15, 369, 370; BEYHAKÎ, **es-Sünenü'l-Kübrâ**, IX, 40; TABERÂNÎ, **Kebîr**, I, 148, XI, 75, XII, 18, **Evsat**, III, 139, V, 287, VI, 77, **Sağîr**, s. 346; HUMEYDÎ, **Müsned**, I, 38; TAYÂLİSÎ, **Müsned**, I, 29; EBÛ YA'LÂ, **Müsned**, I, 285, II, 86, 99.

⁴⁶³ AHMED b. Hanbel, **Müsned**, III, 338.

⁴⁶⁴ TABERÂNÎ, **Evsat**, I, 126.

⁴⁶⁵ TABERÂNÎ, **Evsat**, VIII, 40; AHMED b. Hanbel, **Müsned**, I, 330.

⁴⁶⁶ TABERÂNÎ, **Kebîr**, IV, 184, V, 203, **Evsat**, IV, 296.

⁴⁶⁷ TİRMİZÎ, Menâkıb, 20 (V, 640, 641); TABERÂNÎ, **Kebîr**, II, 247.

⁴⁶⁸ AHMED b. Hanbel, **Müsned**, VI, 369, 438; TABERÂNÎ, **Kebîr**, XXIV, 146, 147.

⁴⁶⁹ MİZZÎ, Cemaleddîn Ebû'l-Haccâc Yusuf b. Zekî, **Tehzîbu'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl**, (I-XXXV), (thk. Beşşar Avvad Maruf), Beyrut 1992, XX, 483.

Ali'nin halifeliğini ne de onun devletin başına getirilmesi düşüncesi taşıdığı söylenebilir. Rasûlullah (s.a.v.) o anda Hz. Ali'nin içinde bulunduğu bir durumdan rahatsız olmaması gerektiğini, durumunun onun anladığı şekilde olmadığını ifade etmeye çalışmıştır.⁴⁷⁰

67. HADİS:

Beyit: “Tanrım, Yâsin soyunun gittiği yoldan canları, sen canlara ulaştır,
Nasıl dua etmek bizden, kabul etmek sendense duamızı da onların dualarına
kat,

Nasıl bizim harcımız, az bir ihsanda bulunmak, senin şânın, azı çok görüp
beğenmekse lutfet, o çeşit yardımda bulun bize.”⁴⁷¹

Tahric ve Değerlendirme:

“Her temiz kişi, Muhammed soyudur.”⁴⁷²

Abdülbâki Gölpınarlı Yâsîn ve Yâsîn soyu hakkında, ‘Sin, Hz. Muhammed’in (s.a.v.) adıdır. Arap alfabesinde 12. harf olan “sin” harfi, iki küçük bir büyük çanaktan teşekkül eder. Küçük çanaklara “diş” denir. Aynı zamanda Arapça da “sinn” diş ve insanın yaşı mânalarına gelir. Kur’ân-ı Kerîm’in 36. suresi “Yâsîn” diye başlar. Sinn, Tayy lehçesinde insan demek olduğuna ve âyette Hz. Peygamber’e (s.a.v.) hitap edildiğine göre “sin” Hz. Peygamber’in (s.a.v.) adıdır. Âli Yâsîn, Âli Muhammed’dir. Kur’ân-ı Kerîm’in 37. suresindeki⁴⁷³ “İlyâsîn” i “Âli Yâsîn” olarak okuyanlar vardır. Bunlara göre de; “Âli Yâsîn”, Hz. Muhammed’in (s.a.v.) kızları ve Hz. Fatıma ile Hz. Ali’den gelen soyudur. Mevlânâ bunu kabul ediyor ve bu şiir de Âli Muhammed’e candan bağlı olduğunu ifade ediyor’ diyerek açıklamalarda bulunmuştur.⁴⁷⁴

Abdülbâki Gölpınarlı’nın beyitte dile getirdiği “Her temiz kişi, Muhammet soyudur” anlamında bir rivâyete kaynaklarda rastlanılmamıştır. Ancak, yukarıda da ifade edildiği üzere “Âli Muhammed” ifadesindeki Âl, kişinin ev halkı, soyu,

⁴⁷⁰ Nuri, TUĞLU, *Mâturîdî Kelâm Ekolü Çerçevesinde Kelâmî Hadisler’in Değerlendirilmesi*, Doktora Tezi, Isparta 2003, s. 277.

⁴⁷¹ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, VI, 252, Beyit, 2514-25215-2516.

⁴⁷² Bununla ilgili kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır.

⁴⁷³ Sâffat, 37/130.

⁴⁷⁴ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, (Hzr. Abdülbâki, GÖLPINARLI), VI, 439.

yakınları ve inananları anlamında kullanılmıştır. Ehl kelimesi ise, kişinin yakın akrabalarıdır. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ehli, onun eşleri, kızları ve damatlarıdır.⁴⁷⁵

Abdülbâki Gölpınarlı'nın ifade ettiğinin aksine âl kelimesi, Hz. Muhammed'e (s.a.v.) nispet edildiği zaman, onun peygamber olması sebebiyle, nesebten ziyade inanç noktasında kendisine tâbi olanları ihtiva ettiği daha yaygın bir kanaat olarak görülmektedir.⁴⁷⁶

Buna göre, "Ehl-i Beyt-i Rasûl" Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) akrabaları anlamına gelirken; "Âl-i Muhammed" daha geniş manada Hz. Peygamber'in (s.a.v.) neseb bakımından yakınlarını içine aldığı gibi, tüm arkadaş ve müminleri de içine alır.⁴⁷⁷

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) âlinden olmanın, kişiye Allah katında bir şeyler kazandırabilmesi için, "âl" kavramını genel anlamda almak en doğru ve tutarlı yoldur. Namaz duaları başta olmak üzere pek çok duada yer alan "Âli Muhammed"⁴⁷⁸ ifadelerine bu anlamı yüklemek, bu kapsamlı anlayışın gereğidir. Bu anlamda Âl-i Rasûl'den olmak/sayılmak, isteyen herkese açık bir kapıdır.⁴⁷⁹

Özetle; 'Âl' kavramının Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yakınlarıyla sınırlı olmadığını ve onun yolunda olan bütün ümmeti Muhammedi kapsadığını ifade edebiliriz.

2.1.5. Mübarek Gün, Ay ve Geceler

68. HADİS:

Beyit: "Rızık veriş de Tanrı ihsanındandır, vermeyiş de; bunu böylece görmemiz için, bu hususta da bize bir berat vermesi için dileye-isteye Şaban da çıkageldi."⁴⁸⁰

النصف من شعبان

"Berat gecesi"

⁴⁷⁵ İBN MANZÛR, *Lisânul-Arab*, XI, 28.

⁴⁷⁶ Konuyla ilgili olarak geniş bilgi için bkz: Yusuf AÇIKEL, *Kur'an ve Hadisler Işığında Ehl-i Beyt*, Nobel Yayınları, Ankara 2009, s. 37-50.

⁴⁷⁷ Ali AKPINAR, *Hiz. Peygamber'in Âlinden olmak*, D.İ.B. Ankara 2006, s.11.

⁴⁷⁸ اللهم صل على محمد وعلى آل محمد كما صليت على إبراهيم إنك حميد مجيد اللهم بارك على محمد وعلى آل محمد كما باركت (على إبراهيم إنك حميد مجيد) Allah'ım, Muhammed ve âline salât et. Tıpkı İbrahim ve âline salât ettiğın gibi. Doğrusu Sen, övülmeye lâyıksın ve yücesin. Allah'ım, Muhammed ve âlini mübarek kıl. Tıpkı İbrahim ve âlini mübarek kıldığım gibi. Doğrusu Sen, övülmeye lâyıksın ve şanı yüce/iyiliği bol olansın.

⁴⁷⁹ AKPINAR, *Hiz. Peygamber'in Âlinden olmak*, s.19.

⁴⁸⁰ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, II, 261, Beyit, 2124.

Tahriç ve Değerlendirme:

Beyitte şâban ayının 15. gecesini olan Berat kandiline değinilmekte ve fazileti hakkında Hz. Peygamber'den alıntı yapılmaktadır. Konumuzla alakalı iki rivâyeti ele almaya çalışacağız:

إن الله عز وجل ينزل ليلة النصف من شعبان إلى السماء الدنيا فيغفر لأكثر من عدد شعر
غنم كلب

"Rasûlullah (s.a.v.) : "Allah Teâlâ Hazretleri, Nısf-u Şa'ban gecesinde dünya semasına iner ve Kelb Kabîlesinin koyunlarının tüyünün adedinden daha çok sayıda günahı affeder" buyurdu.

Hadisi, Tirmizî, İbn Mâce, Ahmed b. Hanbel ve Beyhakî Hz. Aişe'den (r.a) rivâyet etmişlerdir.⁴⁸¹

Suyûtî hadisin hasen olduğunu,⁴⁸² Elbânî ise zayıf olduğunu belirtir.⁴⁸³ Münâvî de eserinde şu bilgilere yer verir; Dârekutnî, isnâdının muzdarib olduğunu, Irâkî, Buhârî'nin Yahya b. Kesir'in Urve'den, Haccac b. Ertahm da Yahya b. Kesir'den işitmemesi sebebiyle senedin iki yerinde inkıtanın meydana geldiğini bundan dolayı da zayıf olduğunu söyler.⁴⁸⁴

Değerlendirmeler neticesinde hadisin zayıf olduğu anlaşılmaktadır.

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم (إذا كانت ليلة النصف من شعبان فقوموا ليلها وصوموا
نهارها فإن الله ينزل فيها لغروب الشمس إلى سماء الدنيا . فيقول ألا من مستغفر لي فأغفر له
ألا من مسترزق فأرزقه ألا مبتلى فأعافيه ألا كذا كذا حتى يطلع الفجر

"Şaban ayının onbeşinci gecesini olduğunda o geceyi ibadetle geçirin, gündüzünde de oruç tutun. Çünkü Yüce Allah, bu gece güneşin batışından fecre kadar olan sürede dünya semasına rahmetiyle tecelli eder ve "Tövbe eden yok mu, tövbesini kabul edeyim! Rızık isteyen yok mu, rızık vereyim! Şifa isteyen yok mu, şifa vereyim! Başka isteği olan yok mu, ona da istediğini vereyim"der.

Tahriç ve Değerlendirme:

⁴⁸¹ TİRMİZÎ, Savm, 39 (III, 116), (Tirmizî bu hadisi Buhârî'den işittiğini, onunda bu hadisi zayıf kabul ettiğini söyler); İBN MÂCE, İkâmetü's-Salât, 119 (I, 444); AHMED b. Hanbel, **Müsned**, VI, 238, H.no: 26060, (Şuayb Arnavut, bu rivayetin Haccac b. Ertah'ın inkıtai sebebiyle zayıftır der.); BEYHAKÎ, **Şuabü'l-İmân**, III, 379, 380.

⁴⁸² SUYUTÎ, **el-Câmiu's-Sağîr**, I, 261.

⁴⁸³ ELBÂNÎ, **Câmiu's-Sağîr ve Ziyâdetüh**, s. 167.

⁴⁸⁴ MÜNÂVÎ, **Feyzü'l-Kadîr**, II, 316.

Bu hadisi İbn Mâce, Hz. Ali'den (r.a) rivâyet etmiştir.⁴⁸⁵ Bu rivâyet hakkında, İbnü'l-Cevzî, sahih olmadığını, Tebrîzî ve Elbânî de mevzu olduğunu, Şevkânî ise zayıf olduğunu beyan eder.⁴⁸⁶

Yapılan değerlendirmelerde bu rivâyetin sahih olmadığı anlaşılmaktadır.

69. HADİS:

Beyit: “Berat geldi, Berat geldi, Berat mumunu dik. Hızır geldi ab-ı hayatı getir.”⁴⁸⁷

إن الله ليطلع في ليلة النصف من شعبان . فيغفر لجميع خلقه . إلا لمشرك أو مشاحن

“Şüphesiz Allah Şaban ayının onbeşinci gecesi kullarına rahmetle bakar ve herkese mağfiret eder. Yalnız ona şirk koşana veya kindarlara etmez.”

Tahriç ve Değerlendirme:

Hadisi, İbn Mâce Ebû Musa el-Eşarî'den;⁴⁸⁸ İbn Hıbbân, Taberânî, Beyhakî ve Ebû Nuaym Muaz b. Cebel'den⁴⁸⁹ rivâyet etmişlerdir.

Bu hadisin açıklamasında Muhammed Fuad Abdulkaki hadisin senette bulunan Abdullah b. Lehia'dan dolayı zayıf olduğunu, Velid b. Müslim'inde tedlis sahibi⁴⁹⁰ olduğunu, Sindî'ninde seneddeki İbn Arzeb'in Ebû Musa el-Eşari ile karşılaşmadığını söylemiştir.⁴⁹¹ Suyûtî, Tebrîzî ve Mubârekfûrî bu rivâyetin senedinden dolayı “zayıftır” derler.⁴⁹² Heysemî, Taberânî'nin Muaz b. Cebel'den rivâyet ettiği hadisin râvilerinin sika olduğunu, Bezzâr'ın Ebû Hureyre'den rivâyet ettiği hadisin senedinde bulunan Hişâm b. Abdirrahman'ı tanımadığını ancak diğer râvilerin güvenilir olduğu ifade etmiştir.⁴⁹³

Netice olarak, Ebû Musâ el-Eşari rivâyetinin zayıf olduğu görülmektedir.

⁴⁸⁵ İBN MÂCE, İkâmetü's-Salât, 191, (I, 444).

⁴⁸⁶ İBNU'L-CEVZÎ, *el-İlelu'l-Mütenahiye*, II, 562; TEBRÎZÎ, *Mişkâtü'l-Mesâbih*, I, 291; ŞEVKÂNÎ, *Fevâidi'l-Mecmûa*, I, 51; ELBÂNÎ, *es-Silsiletü'd-Daîfe*, V, 154.

⁴⁸⁷ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, V, 386, Beyit, 5076.

⁴⁸⁸ İBN MÂCE, İkâmet, 191 (I, 445).

⁴⁸⁹ İBN HİBBÂN, *Sahîh*, XII, 481; TABERÂNÎ, *Evsat*, VII, 36; BEYHAKÎ, *Şuabü'l-İmân*, V, 272; EBÛ NUAYM, *Hilyetü'l-Evliyâ*, V, 191.

⁴⁹⁰ Tedlîs: Bir kusuru veya hoş görülmeleyen bir özelliği bulunan bir hadisi, bunun bulunmadığını zannettirecek şekilde rivayet etmek. Bkz. AYDINLI, *Hadis İstılahları Sözcüğü*, s. 315.

⁴⁹¹ İBN MÂCE, İkâmet, 191 (I, 445).

⁴⁹² SUYÛTÎ, *el-Câmiu's-Sağîr*, I, 242; TEBRÎZÎ, *Mişkâtü'l-Mesâbih*, I, 191; MÛBÂREKFÛRÎ, *Tuhfetü'l-Ahvezi*, III, 366.

⁴⁹³ HEYSEMÎ, *Mecmau'z-Zevâid*, VIII, 126.

70. HADİS:

Beyit: “Recep çıktı, Şaban girdi; bedenden can çıktı, canan geldi,

Bilgisizlik zamanı, gaflet vakti çıktı-gitti, aşk çağı, yargılanma zamanı geldi.”⁴⁹⁴

رجب شهر الله وشعبان شهري ورمضان شهر أمتي

“Recep Allah’ın ayıdır. Şaban benim, Ramazan ümmetimin ayıdır.”

Tahriç Değerlendirme:

Bu rivâyet asli kaynaklarda bulunmamaktadır. Bu rivâyet hakkında Şevkânî, Suyûtî’nin el-Leâlî isimli eserinde Ebu Saîd el-Hudrî’den rivâyet ettiğini söyleyerek, şu bilgilere yer verir: “Bu hadis uydurmadır, isnadında yer alan râvilerden Ebû Bekir b. Hasan en-Nakkâş hadis uydurma ile itham edilmektedir, el-Kisâî ise “meçhul”⁴⁹⁵ bir râvidir.”⁴⁹⁶ Aclûnî de, Deylemî ve başkalarının Enes’ten merfu olarak rivâyet ettiklerini ancak İbnü’l-Cevzî Mevzûât isimli eserinde bu rivâyete yer verdiğiinden bahseder.⁴⁹⁷ Suyûtî bu rivâyetin mürsel, sıhhat bakımından ise zayıf olduğunu belirtir.⁴⁹⁸

Yapılan değerlendirmeler neticesinde; bu rivâyetin uydurma olması kuvvetle ihtimaldir.

2.1.6. Ümmet**71. HADİS:**

Beyit: “Dikenim senin yüzünden gül kesildi, cüzlerin kül haline geldi, önümüz de rahmet bizim, sonumuz da rahmet.”⁴⁹⁹

أمتي أمة مباركة لا يدرى أولها خير أو آخرها

“Ümmetim rahmet edilmiş bir ümmettir; bilemem evveli mi hayırlıdır, âhiri mi?”

Tahriç ve Değerlendirme:

⁴⁹⁴ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, VI, 156, Beyit, 1472-1473.

⁴⁹⁵ Meçhul: Hadis öğrenimiyle meşhur olmamış veya alimler tarafından ilim tablebesi olarak tanınmamış ve kendisinden sadece bir ravinin hadis rivayet etmiş olduğu kimse. Meçhul ravi zayıf kabul edilir. Bkz. AYDINLI, *Hadis Istılahları Sözcüğü*, s. 180.

⁴⁹⁶ ŞEVKÂNÎ, *Fevâidü’l-Mecmûa*, I, 100.

⁴⁹⁷ ACLÛNÎ, *Keşfü’l-Hafâ*, II, 341.

⁴⁹⁸ SUYÛTÎ, *el-Câmiu’s-Sağîr*, I, 594.

⁴⁹⁹ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, II, 31, Beyit, 256.

Suyûtî, İbn Asâkir'in Amr b. Osman'dan mürsel olarak rivâyet ettiğini söyler.⁵⁰⁰ Ali el-Muttakî de aynı bilgileri aktarır. Münâvî, Amr b. Asman b. Affân b. el-As el-Emeviyyi'nin mürsel olduğunu teyid eder. Ancak Zehebi'nin ise bu râvinin sika olduğu görüşünü de ilave eder. Elbânî de bu rivâyetin zayıf olduğunu aktarır.⁵⁰¹

Rivâyetin zayıf olduğu anlaşılmaktadır. Ancak benzer manaları içeren rivâyetler de mevcuttur. Bu rivâyetleri ele alacak olursak;

مثل أمتي مثل المطر لا يدرى أوله خير أم آخره

“Ümmetim yağmur gibidir; bilemem evveli mi hayırlıdır, âhiri mi?”

Enes b. Mâlik'ten, Tirmizî, Tayâlisî, Ebû Ya'lâ ve Kudâî; İbn Ömer'den Ebû Nuaym ve Kudâî; Ammar b. Yâsir'den Ahmed b. Hanbel ve İbn Hıbbân rivâyet etmişlerdir.⁵⁰²

Heysemî, Ahmed b. Hanbel, Bezzâr ve Taberânî'nin Ammar b. Yâsir'den rivâyet ettiklerini, Bezzâr rivâyetinde geçen râvilerin sahih olduklarını söylemiştir.⁵⁰³ Tebrîzî de Tirmizî'nin Enes b. Mâlik'ten rivâyet ettiği hadisin sahih olduğunu söylemiştir.⁵⁰⁴ Suyuti, eserinde İbn Abdilber'in Ammar b. Yâsir rivâyetinin hasen olduğunu zikretmiştir.⁵⁰⁵

Hakikatin savunulmasında öncekilerin çabaları bilinmektedir ve herkes bunu kabul etmektedir. Ancak her dönemde hayırlı faaliyetleri sürdürenler olduğu da bir gerçektir.⁵⁰⁶ Bu açıdan yağmurun her safhasında farklı bir faydası olduğu gibi, ümmet-i Muhammed içinde her dönemde hayırlı faaliyetler yapan mutlaka olacaktır.⁵⁰⁷

⁵⁰⁰ SUYÛTÎ, *el-Câmiu's-Sağîr*, I, 216.

⁵⁰¹ ALİ EL-MÛTTAKÎ, *Kenzu'l-Ummal*, XII, 291; MÛNÂVÎ, *Feyzü'l-Kadîr*, II, 184; ELBÂNÎ, *el-Câmiu's-Sağîr ve Ziyâdetüh*, s. 321.

⁵⁰² TİRMİZÎ, *Emsâl*, 6, (V, 152), (Hasen-Garib); AHMED b. Hanbel, *Müsned*, IV, 319, H.no: 18901 (Şuayb Arnavut, Hasan el-Basrının Ammar b. Yâsir'den işitmediği bu sebeple inkita meydana geldiği ancak şahitlerinin olduğunu söyler); İBN HİBBÂN, *Sahîh*, XVI, 209, H.no: 7226; TAYÂLİSÎ, *Müsned*, I, 270; EBÛ YA'LÂ, *Müsned*, VI, 190; EBÛ NUAYM, *Hilyetü'l-Evliyâ*, II, 231; KUDÂÎ, *Müsnedu's-Şihâb*, II, 276.

⁵⁰³ HEYSEMÎ, *Mecmau'z-Zevâid*, X, 56, 57.

⁵⁰⁴ TEBRİZÎ, *Miškâtü'l-Mesâbih*, III, 371.

⁵⁰⁵ SUYÛTÎ, *ed-Dürerü'l-Müntesira*, I, 388.

⁵⁰⁶ MÛBÂREKFÛRÎ, *Tuhfetu'l-Ahvezî*, IV, 571.

⁵⁰⁷ MÛNÂVÎ, *Feyzü'l-Kadîr*, V, 516.

Ele alınan rivâyetlerin Kur'ân-ı Kerîm ile uyumlu olduğu görülmektedir.⁵⁰⁸ Sonradan gelen insanların da tıpkı öncekiler gibi güzel davranışlar sergilemeleri her zaman mümkündür. Ve herkes bu çabasının karşılığını görecektir.⁵⁰⁹

72. HADİS:

Beyit: “Aşk yolu, yetmiş iki mezhepten de dışarıdır; senin aşkın, senin yolun yordamınsa hile, gösteriş; var, uyuyakal”⁵¹⁰

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم :

افتترقت اليهود على إحدى أو ثنتين وسبعين فرقة وتفرقت النصارى على إحدى أو ثنتين وسبعين فرقة وتفرقت أمتي على ثلاث وسبعين فرقة

Rasûlullah (s.a.v.) buyurmuştur ki:

“Yahûdîler yetmiş bir veya yetmiş iki fırkaya bölündü. Hristiyanlar da yetmiş bir veya yetmiş iki fırkaya bölündüler ve benim ümmetim ise yetmiş üç fırkaya bölünmüştür.”

Tahriç ve Değerlendirme:

Muhammed ümmetinin yetmiş üç fırkaya ayrılacağına dair rivâyet, “yetmiş bir”, “yetmiş iki”, “yetmiş üç” veya “yetmiş kusur” ifadeleriyle ve çeşitli tariklerle rivâyet edilmiştir. Bu rivâyeti, Ebû Hureyre'den, Ebû Dâvud, İbn Mâce, Tirmizî, Ahmed b. Hanbel, Ebû Ya'lâ ve İbn Hıbbân;⁵¹¹ Avf b. Mâlik'ten, İbn Mâce ve Taberânî;⁵¹² Abdullah b. Amr'dan, Tirmizî;⁵¹³ Ebû Ümâme'den, Taberânî,⁵¹⁴ ve Enes b. Mâlik'ten yine Taberânî rivâyet etmişlerdir.⁵¹⁵

⁵⁰⁸ Vâkıa, 56/10-14, 38-40.

⁵⁰⁹ Ahmet Emin SEYHAN, **Hadislerde Kıyâmet Alâmetleri (Envâru'l-Âşikin Örneğinde)**, Tuğra Ofset, Isparta 2006, s. 151.

⁵¹⁰ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, **Divân-ı Kebîr**, III, 92, Beyit, 704.

⁵¹¹ EBÛ DÂVÛD, *Sünnet*, 1, (II, 608); TİRMİZÎ, *İman*, 18, (V, 25-26), (Tirmizî bu hadis hakkında “hasen-sahih” hükmünü vermiştir.); İBN MÂCE, *Fiten*, 17, (II, 1321-1322); AHMED b. Hanbel, **Müsned**, II, 332, H.no: 8377 (Şuayb el-Arnâvut hadisin isnâdının sahih olduğunu belirtmiştir.); EBÛ YA'LÂ, **Müsned**, X, 317, 381, 502 (Hüseyn Selim Esed hadisin senedinin hasen olduğunu söylemiştir.); İBN HİBBÂN, **Sahîh**, XIV, 140; BEYHAKÎ, **es-Sünenü'l-Kübrâ**, X, 208.

⁵¹² İBN MÂCE, *Fiten*, 17, (II, 1321-1322); TABERÂNÎ, **Kebîr**, XVIII, 51, 70.

⁵¹³ TİRMİZÎ, *İman*, 18, (V, 25-26), (Tirmizî bu rivâyet hakkında “bu vecih dışında bu hadisi bilmiyoruz” diyerek “hasen-garib” hükmünü vermiştir.)

⁵¹⁴ TABERÂNÎ, **Kebîr**, VIII, 273.

⁵¹⁵ TABERÂNÎ, **Evsat**, V, 137, VIII. 22.

Heysemî eserinde şu bilgilere yer verir: “Enes b. Mâlik rivâyetine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur, “Bu ümmet yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır, biri hariç tamamı cehennemdedir.” “o fırka hangisidir?” diye sorulduğunda ise, “Bugün benim ve ashabımın üzerinde bulunduğu fırkadır” cevabını vermiştir. Bu rivâyetin senesinde bulunan Abdullah b. Süfyan tenkid edilmiştir.”⁵¹⁶

Ele alınan rivâyetlerde “yetmiş bir”, “yetmiş iki”, “yetmiş üç” veya “yetmiş kusur” gibi lafızlarla rivâyet edildiği görülmektedir. Hz. Peygamber’in bu sözü farklı zamanlarda söylemesi veya farklı sayılar vermiş olması da mümkündür. Sayılardaki bu ihtilafın zabt kusuruna işaret etmesi de mümkündür. Ancak her iki durumda da rivâyetlerdeki farklı rakamların olması, sayının bizatihî önemli olmadığı ve “ yetmiş” rakamı ile çokluğun kastedildiği görüşünü doğrular niteliktedir.⁵¹⁷

Hz. Peygamber’in ümmetini, Ehl-i kitâbın kendi içlerindeki farklılıkları doğru değerlendiremeyerek tefrikaya düştüğü gibi düşmemeleri konusunda uyarması, onları fırkalara ayrılmaya teşvik ettiği anlamına gelmemektedir. Zîra Hz. Peygamber’in uygulamalarına bakıldığında görüleceği üzere, o ne bir şey kastetmiş ve ne de bu anlama gelebilecek bir söz söylemiştir. Birlik ve beraberliğe haddinden fazla önem veren Hz. Peygamber, bu mesajının tam tersine bir ifadeyi kullanmamıştır. Zaten değişik fikirlere ve istişâreye önem veren bir peygamberin tek bir grubu cennetle müjdelemesi ve diğerlerinin tamamını dışlaması onun uygulamalarıyla çelişmektedir. Dolayısıyla Ebû Hureyre ve Muâviye’den gelen rivâyet incelendiğinde görüleceği üzere, burada sadece, “Yahudi ve Hıristiyanların fırkalara ayrıldığı kendi ümmetinin de ayrılacağı” ifadeleri yer almaktadır. Bu rivâyetlerde ne cennetten ne cehennemden ne de cemaatten söz edilmektedir.⁵¹⁸

Ele alınan rivâyetlerde bir takım tenkidler olmakla birlikte ve bazı tarikleri zayıf olmakla beraber, Ebu Hureyre ve Muâviye rivâyetlerinin hasen olduğu görülmektedir.

⁵¹⁶ HEYSEMÎ, *Mecmau’z-Zevâid*, I, 89.

⁵¹⁷ Bekir TOPALOĞLU, *Kelam İlmine Giriş*, Damla Yayınları, İstanbul 1981, s. 164-165.

⁵¹⁸ SEYHAN, *Hadislerde Kıyâmet Alâmetleri (Envâru’l-Âşıkın Örneğinde)*, s. 158.

2.2. Sağlık

73. HADİS:

Beyit: “Ey bedene bağlananlar, canı seyre gidin; Peygamber de seyir-seyran mübarektir demiştir.”⁵¹⁹

سافروا تصحوا

“Seyahat edin ki sıhhat bulasınız”

Tahriç ve Değerlendirme:

İbn Ömer'den (r.a) Beyhakî, Kudâî, Hatib el-Bağdâdî rivâyet etmişlerdir. Beyhakî aynı zamanda İbn Abbas'tan, Abdurrezzâk da Hz. Ömer'den rivâyette bulunmuştur.⁵²⁰

Heysemî, eserinde Taberânî'nin *Evsat* adlı kitabında İbn Ömer'den rivâyet ettiğini hadisin senesinde Abdullah b. Harun Ebû Alkame adlı râvinin zayıf olduğunu,⁵²¹ Suyûtî, Ebû Nuaym'ın *Tib* adlı eserinde Ebû Said el-Hudrî'den rivâyet ettiğini ve hasen olduğunu,⁵²² Ali el-Müttakî de, Muhammed b. Abdurrahman'dan gelen rivâyetin mürsel olduğunu,⁵²³ Elbânî de aynı râvi hakkında aynı görüşleri belirterek rivâyetin zayıf olduğunu, başka bir eserinde ise İbn Abbas'tan gelen rivâyetin münker olduğunu bildirir.⁵²⁴

Netice olarak hadis kaynaklarında geçen bu rivâyetin zayıf bir rivâyet olduğu anlaşılmaktadır.

2.3. Birlik ve Beraberlik

74. HADİS:

Beyit: “ Duymuşsundur, ayrılık azaptır, ondan ayrılmak, yalım yalım ateştir.”

⁵²⁵

الجماعة رحمة والفرقة عذاب

⁵¹⁹ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, II, 305, Beyit, 2504.

⁵²⁰ ABDURREZZÂK, *Musannef*, XI, 434, H.no: 20928; BEYHAKÎ, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VII, 02, H.no: 13366, VII, 102, H.no: 13367; KUDÂÎ, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 364, H.no: 622; HATİB EL-BAGDÂDÎ, *Târîhu Bağdad*, X, 387, H.no: 5565.

⁵²¹ HEYSEMÎ, *Mecmau'z-Zevâid*, III, 481.

⁵²² SUYÛTÎ, *el-Câmiu's-Sağîr*, II, 12.

⁵²³ ALİ EL-MÜTTAKÎ, *Kenzu'l-Ummal*, VI, 1060.

⁵²⁴ ELBÂNÎ, *el-Câmiu's-Sağîr ve Ziyâdetüh*, s. 696, *es-Silsiletü'd-Daîfe*, I, 421.

⁵²⁵ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, VI, 284, Beyit, 2873.

“Topluluk rahmet, ayrılık azabtır.”

Tahriç ve Değerlendirme:

Hadisi, Ahmed b. Hanbel, Beyhakî ve Kudâî Nu'mân b. Beşîr'den;⁵²⁶ Deylemî ise Câbir b. Abdillâh'tan⁵²⁷ rivâyet etmişlerdir.

Heysemî, Ahmed b. Hanbel'in oğlu Abdullah'ın rivâyet ettiğini belirtmekte ve “Ebû Abdîrrahmân'ın Şa'bi'den rivâyetini bilmiyorum. Kalan ricâli sikadır.” demektedir.⁵²⁸ Münzirî de hadisi Abdullah b. Ahmed'in *Zevâid*'inde zararı olmayan bir isnadla rivâyet ettiğini belirtmektedir.⁵²⁹ Suyûtî, bu rivâyetin senedinin zayıf olduğunu, Şevkânî ve Aclûnî ise senedinin zayıf olmasıyla birlikte bu hadisle aynı manaya gelen değişik rivâyetlerin (şahid) de bulunduğunu ifade etmişlerdir.⁵³⁰

Netice olarak, sened yönüyle tenkid edilen bu rivâyetin gerekli sıhhat şartlarını taşımadığı anlaşıldığından dolayı hadis zayıftır.

2.4. Büyü

75. HADİS:

Beyit: “Büyücülük haramdır, Tanrı büyücülükten uzaktır; fakat sen öyle bir büyücü sevgilisin ki sana haram değil.”⁵³¹

السحر

“Büyü/Sihir”

“Sihir” kelimesi, türevleriyle birlikte Kur'ân-ı Kerîm'de birçok yerde geçmektedir. Kur'ân; câhiliyye toplumu üyesi müşriklerin, Hz. Peygamber tarafından kendilerine tebliğ edilenlere alışılmadık, duyulmadık şeyler olarak değerlendirerek, peygamberlere “büyülenmiş, kendisine sihir yapılmış, cinlenmiş, mecnun” gibi ifadeler yakıştırdıklarını belirtir. Yine hakkın ifadesi olan vahye de “bu bir sihirdir/büyüdür” dediklerini ifade eder.⁵³² Kur'ân, bu ithamları kesin bir dille

⁵²⁶ AHMED b. Hanbel, *Müsned*, IV, 278, 375; BEYHAKÎ, *Şuabü'l-İmân*, VI, 516; KUDÂÎ, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 43.

⁵²⁷ DEYLEMÎ, *Firdevs*, III, 628.

⁵²⁸ HEYSEMÎ, *Mecmau'z-Zevâid*, VIII, 333.

⁵²⁹ MÜNZİRÎ, *et-Tergîb ve't-Terhîb*, II, 46.

⁵³⁰ SUYÛTÎ, *el-Câmiu's-Sağîr*, II, 494, *ed-Dürerü'l-Müntesira*, I, 183; ŞEVKÂNÎ, *Fevâidü'l-Mecmûa*, I, 507; ACLÛNÎ, *Keşfü'l-Hafâ*, II, 57.

⁵³¹ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, II, 434, Beyit, 3644.

⁵³² Yûnus, 10/ 2.

reddeder. Peygamberin bir kâhin, mecnun veya sihre uğramış biri, ya da büyücü/sihirbaz olmadığını belirtir.⁵³³ Peygamberlerin mûcize göstermesine karşı kâfirler buna sihir demişlerdir.⁵³⁴

“Sihir” kelimesi, Kur’ân’da “hile”,⁵³⁵ “kandırmak ve aldatmak”⁵³⁶ anlamlarında kullanılmıştır. Sihirbazlar/büyücüler fesatçı/bozguncu (müfsid) olarak değerlendirilir ve Allah’ın onların işini düzeltmeyeceği açıklanır.⁵³⁷ Kur’ân, sihirbazların, nereye gitseler başarılı olamayacağını belirtir.⁵³⁸

Netice olarak; Kur’ân’da sihir/büyü kınanmakta ve haram olduğu bildirilmektedir. Hadislerde de aynı şekilde sihrin haram olduğuna dair bilgiler rivâyetler vardır.

Konumuza ışık tutması açısından, iki rivâyet ele alacağız;

عن أبي هريرة رضي الله عنه

عن النبي صلى الله عليه وسلم قال اجتنبوا السبع الموبقات . قالوا يا رسول الله وما هن ؟ قال
الشرك بالله والسحر وقتل النفس التي حرم الله إلا بالحق وأكل الربا وأكل مال اليتيم والتولي يوم
الزحف وقذف المحصنات المؤمنات الغافلات

“Şu Helâk edici yedi şeyden sakının.” Dediler ki: ‘Bunlar nelerdir, ey Allah’ın Rasûlü? Buyurdular ki: “Allah’a şirk/ortak koşmak, sihir yapmak, Allah’ın haram kıldığı canı haksız yere öldürmek, yetim malı yemek, fâiz malı yemek, savaşta düşmandan kaçmak, kendini savunmaktan âciz, nâmuslu kadınlara zinâ iftirâsında bulunmak.”

Tahriç ve Değerlendirme:

Buhârî, Müslim, Ebu Dâvud, İbn Hibbân ve Beyhakî, Ebû Hureyre’den rivâyet etmişlerdir.⁵³⁹

Hadis sahihtir.

Diğer rivâyet ise şu şekildedir;

⁵³³ Tûr, 52/29-30; Kalem, 68/2; Tekvîr, 81/22.

⁵³⁴ Mâide, 5/110; En’âm, 6/7; Yûnus, 10/ 77; Naml, 27/13; Kasas, 28/ 48; Sâffât, 37/14-15.

⁵³⁵ Tâhâ, 20/64, 69.

⁵³⁶ Mü’minûn, 23/89.

⁵³⁷ Yûnus, 10/81.

⁵³⁸ Tâhâ, 20/69; Yûnus, 10/77.

⁵³⁹ BUHÂRÎ, Vesâyâ 23, (III, 1017); MÜSLİM, İman 38, (I, 92); EBÛ DÂVUD, Vesâyâ, 10, (II, 128); İBN HİBBÂN, **Sahîh**, XII, 371; BEYHAKÎ, **Şuabü’l-İmân**, V, 279, **es-Sünenü’l-Kübrâ**, II, 91, 93, 239, VI. 284.

عن أبي هريرة قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : من عقد عقدة ثم نفث فيها فقد سحر
ومن سحر فقد أشرك ومن تعلق شيئا وكل إليه

“Düğüm atarak üzerine üfleyen kimse sihir yapmıştır. Sihir yapan ise şirk koşturmuşur. Üzerine bir şey takan kimse, (taktığı şeye) güvenmiş olur.”

Tahriç ve Değerlendirme:

Nesâî ve Taberânî, Ebû Hureyre'den rivâyet etmişlerdir.⁵⁴⁰ Ali el-Müttakî, eserinde şöyle der: “Zehebî *Mizân* adlı eserinde, bu hadisin sahih olmadığını, senedinin munkatı olduğunu ve Abbâd b. Meysera'nın gevşek, zayıf bir râvi olduğunu zikreder”.⁵⁴¹ Elbânî de bu rivâyetin zayıf olduğunu söylemektedir.⁵⁴²

Ele alınan kaynaklara bakıldığında rivâyetin zayıf olduğu anlaşılmaktadır.

2.5. Musa (a.s)'ın ölümü

76. HADİS:

Beyit: “Musa, elmayı kokladı da can verdi, sen de bir ara o kokuyu, kimin elmalığından geliyor o koku,

Yâkub'un gözü bu kokuyla açıldı; Tanrım, bu koku, kimin Kenân'ından geliyor.”⁵⁴³

Abdülbâki Gölpinarlı bu beyitle ilgili şu ifadeler yer verir; “halk inancına göre, Musa ölüm meleğine can vermemiş, Tanrı cennetten bir elma göndermiş, Musa, elmayı koklarken can vermiştir.”⁵⁴⁴ Ancak hadis kaynaklarını araştırdığımızda Hz. Musanın ölümüyle ilgili rivâyetlerde, elmayı koklamasıyla can verdiği geçmemektedir.

Hz. Musanın ölümüyle ilgili rivâyet kaynaklarda şu şekilde yer almaktadır;

عن أبي هريرة رضي الله عنه قال

أرسل ملك الموت إلى موسى عليهما السلام فلما جاءه صكه فرجع إلى ربه فقال أرسلتني (:
إلى عبد لا يريد الموت فرد الله عليه عينه وقال ارجع فقل له يضع يده على متن ثور فله بكل ما

⁵⁴⁰ NESÂÎ, Tahrîm 19, (VII, 112); TABERÂNÎ, *Evsat*, II, 127.

⁵⁴¹ ALÎ EL-MÜTTAKÎ, *Kenzu'l-Ummal*, VI, 1126.

⁵⁴² ELBÂNÎ, *Câmiu's-Sağîr ve Ziyâdetüh*, s. 1248.

⁵⁴³ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, IV, 2908, 2909.

⁵⁴⁴ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, (Hzr. Abdülbâki, GÖLPINARLI), IV, 446.

غطت به يده بكل شعرة سنة . قال أي رب ثم ماذا ؟ قال ثم الموت . قال فالآن فسأل الله أن يدينه من الأرض المقدسة رمية بجر) . قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم (فلو كنت ثم لأريتكم قبره إلى جانب الطريق عند الكثيب الأحمر

“Ölüm Meleği Musa Aleyhisselâm'a gönderildi. Melek ona geldiğinde, meleği geri itti. Melek Rabbine dönerek: Beni, ölümü istemeyen bir kula gönderdin, dedi. Rabbi: Ona geri dön ve kendisine, elini bir öküzün sırtına koymasını söyle, elinin kapattığı bölgedeki her kıl için onun ömrü bir yıl uzatılacaktır, buyurdu. Musa Aleyhisselâm: Ey Rabbim, ondan sonrası ne? Diye sordu. Hak Teâlâ: Ölüm, dedi. Musa Aleyhisselâm: Öyleyse şimdi olsun, dedi. Sonra Musa Aleyhisselâm Allahu Teâlâ'dan kendisini mukaddes toprağa yani Kudüs'e bir taş atımlık mesafe yaklaştırmasını diledi. Ebu Hureyre (r.a) der ki: Burada Rasulullah (s.a.v.): Eğer orada olsaydım size mezarını gösterirdim. Yolun kenarında kırmızı kum yığınının altındadır.”

Tahriç ve Değerlendirme:

Buhârî, Müslim, Nesâî, Ahmed b. Hanbel ve İbn Hıbbân, Ebû Hureyre'den rivâyet etmişlerdir.⁵⁴⁵

Bu hadis sahihtir.

2.6. Kıyamet

2.6.1. Kıyamet Ahvâli

77. HADİS:

Beyit: “Aşkın sonradan geldi amma öncekilerden üstün, o sevdalardan fazla; Tanrı, fermanını ‘Sonra gelenler ileri geçtiler’ diye yazdı.”⁵⁴⁶

نحن الآخرون السابقون

“Bizden önce gelenleri geçenleriz.”

Hadis kaynaklarında şu şekilde geçmektedir;

رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول

⁵⁴⁵ BUHÂRÎ, Cenâiz, 68 (I, 449), Enbiyâ, 32 (III, 1250); MÜSLİM, Fedâil, 42 (IV, 1842); NESÂÎ, Cenâiz, 121 (IV, 118); AHMED b. Hanbel, **Müsned**, II, 269, H.no: 7634, II, 315, H. No: 8157; İBN HİBBÂN, **Sahîh**, XIV, 116.

⁵⁴⁶ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, **Divân-ı Kebîr**, I, 146, Beyit, 1353.

نحن الآخرون السابقون يوم القيامة بيد أنهم أوتوا الكتاب من قبلنا ثم هذا يومهم الذي فرض عليهم فاختلفوا فيه فهدانا الله فالناس لنا فيه تبع اليهود غدا والنصارى بعد غد

Ebû Hureyre (r.a), Rasûlüllah'ı (s.a.v.) ; “Bizden önce kendilerine kitap verilmesi nedeniyle, biz sonra gelenler kıyamet günü ilk başta olanlarız. Onlar Allah'ın kendilerine farz kıldığı şu günler hakkında anlaşmazlığa düşmüşlerdir. Ama Allah bize yol gösterdi, bu nedenle insanlar bugün hakkında bizim arkamızdan gelirler, Yahudiler yarın, Hıristiyanlar da öbür gün” diye buyururken işittiğini söylemiştir.

Tahriç ve Değerlendirme:

Buhârî Ebû Hureyre'den rivâyet etmiştir.⁵⁴⁷ Müslim, Ahmed b. Hanbel, İbn Hıbbân, Beyhakî, Humeydî de benzer manalarda aynı şekilde Ebû Hureyre' den rivâyet etmişlerdir.⁵⁴⁸ Mubarekfürî eserinde Darimî'nin Amr b. Kays'tan merfu olarak rivâyette bulunduğunu söyler.⁵⁴⁹

Sened yönünden tenkit edilmeyen rivâyetin sıhhat şartlarını taşıdığı anlaşılmaktadır.

78. HADİS:

Beyit: “Batıdan güneş doğdurmak, o tarafa ait gönüller için iş bile değil”⁵⁵⁰

أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال لا تقوم الساعة حتى تطلع الشمس من مغربها

“Güneş battığı yerden doğmadıkça kıyâmet kopmayacaktır.”

Abdülbâki Gölpınarlı, kitabında Mevlânâ'nın ifade ettiği beyitle ilgili olarak “Güneş battığı yerden doğmadıkça kıyâmet kopmayacaktır” hadisinin kastedildiğini söylemiştir. Ancak bizce beyitin içeriğine biraz daha dikkatlice bakıldığında yukarıda zikredilen hadis değil de; Hz. Peygamber'in Hayber dönüşü güneşin batması, Hz. Ali'nin ikinci namazını kılamadığını öğrenmesi, güneşin geri dönmesi için dua etmesi ve güneşin geri gelip ortalığı ışığa kavuşturması ile ilgili rivâyetin

⁵⁴⁷ BUHÂRÎ, Cumâ, 1, (I, 299).

⁵⁴⁸ MÜSLİM, Cumâ, 6, (II, 585); AHMED b. Hanbel, **Müsned**, II, 243, H. No: 7308 (Tahkikini yapan Şuayp Arnavut Buhâri ve Müslim şartına uygun olarak senedinin sahih olduğunu bildirir.); İBN HİBBÂN, **Sahîh**, VII, 23, H.no: 2784; ŞÂFÎÎ, **Müsned**, I, 60; BEYHAKÎ, **Kübrâ**, III, 170, H. No: 5355; HUMEYDÎ, **Müsned**, II, 424, H. No: 954.

⁵⁴⁹ MÜBÂREKFÜRÎ, **Tuhfetü'l-Ahvezi**, VI, 323.

⁵⁵⁰ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, **Divân-ı Kebîr**, VI, 111, Beyit, 980.

kastedildiği görülmektedir. Biz ilk olarak; Abdülbâki Gölpınarlı'nın ifade ettiği hadisi daha sonra da bizce beyitte kastedilen hadisi sırasıyla değerlendirmeye aldık.

Tahric ve Değerlendirme:

Bu rivâyeti Ebû Hureyre'den; Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, İbn Mâce, Ahmed b. Hanbel, Ebû Ya'lâ ve Beyhâki tahrir etmişlerdir.⁵⁵¹

Ele alınan rivâyet sened ve metin açısından gerekli sıhhat şartlarını taşıdığı görülmektedir.

Bu hadisi mana itibariyle destekleyen rivâyet de şöyledir;

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم

ثلاث إذا خرجن لا ينفع نفسا إيمانها لم تكن آمنت من قبل أو كسبت في إيمانها خيرا
طلوع الشمس من مغربها والدجال ودابة الأرض

“Üç şey çıktığında, daha önce inanmamış yahut inandığı halde bir hayır yapmamış olan kimseye iman etmenin hiçbir yararı olmayacaktır. Güneşin batıdan doğması, deccâl ve dâbetü'l-arz.”

Ebû Hureyre'den; Müslim, Tirmizî, İbn Ebî Şeybe, Ebû Ya'lâ ve Hâkim rivâyet etmiştir.⁵⁵² Tirmizî bu rivâyete “hasen-sahih” hükmünü vermiştir.⁵⁵³

Kıyâmet alâmetlerinden biri olarak sayılan “güneşin batıdan doğması” konusunda Kur'ân-ı Kerîm'de açık lafızlarla her hangi bir âyet bulunmamakla beraber, Güneşin ve ayın “belirlenmiş bir süre için” yaratıldıkları ve kendi yörüngelerinde dönmeye devam ettiklerine delalet eden hususlar birkaç kere zikredilmektedir.⁵⁵⁴

Bizce beyitten kastedilen hadis şu olmalıdır:

فاذا رأسه في حجر علي وقد غابت الشمس وقال يا علي أصليت العصر قال لا يا رسول الله
ما صليت كرهت أن أضع رأسك من حجري وأنت وجع فقال رسول الله يا علي ادع يا علي أن
ترد عليك الشمس فقال يا رب إن عليا في طاعتك وطاعة نبيك فاردد عليه الشمس قال أبو سعيد
فوالله لقد سمعت للشمس صريرا كصرير البكرة

⁵⁵¹ BUHÂRÎ, Rikak, 40 (VII, 191); AHMED b. Hanbel, **Müsned**, II, 231, 530; MÜSLİM, İmân, 72, (I, 137-138); EBÛ DAVÛD, Melâhim, 12, (IV, 492); İBN MÂCE, Fiten, 32 (II, 1352); EBÛ YA'LÂ, **Müsned**, X, 472; BEYHAKÎ, **es-Sünenü'l-Kübrâ**, VI, 343.

⁵⁵² MÜSLİM, İmân, 72, (I, 138); TİRMİZÎ, Tefsîru'l-Kur'an, 7 (V, 264); İBN EBÎ ŞEYBE, **Musannef**, VII, 506; EBÛ YA'LÂ, **Müsned**, XI, 31; HÂKİM, **Müstedrek**, I, 221.

⁵⁵³ TİRMİZÎ, Tefsîru'l-Kur'an, 6 (V, 264).

⁵⁵⁴ Ra'd, 13/2; Lokmân, 31/29; Fâtır, 35/13; Zümer, 39/5.

“Allah Rasûlü’nün başı Hz. Ali’nin kucagında idi. Güneş batmak üzereydi. Hz. Peygamber (s.a.v.) Hz. Ali’ye; ‘İkinci namazını kıldın mı?’ Diye sordu. Hz. Ali; ‘Hayır! Rahatsızlık duyarsınız diye, başınızı kucığımdan çekmeyi hoş görmediğimden namazı kılamadım’ dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.); ‘Ya Ali! Güneşin sana dönmei için dua edeyim mi?’ dedi. Ve devamla Hz. Peygamber (s.a.v.); ‘Allahım! Sen gayet iyi biliyorsun ki, o senin ve Rasûlünün taatinde idi. Onun için güneşi geri çevir.’ Diye dua etti. Allah (c.c) da onun için güneşi geri döndürdü. (Bunun üzerine Hz. Ali ikinci namazını kıldı.) Sonra da güneş battı.”

Tahriç ve Değerlendirme:

Bu hadis Ebû Saîd el-Hudrî’den rivâyet edilmiştir.⁵⁵⁵

Bu hadisin isnadı sahih değildir, metninde tutarsızlıklar vardır; çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.) ve arkadaşlarının zaruri sebeplerle kılamadıkları öğle ve ikinci namazları olmuş, güneş battıktan sonra ise kaza etmişlerdir. Hz. Ali’nin ikinci namazı Peygamberinkinden daha değerli değildir ki, Peygamber için mesela Hendek gazvesinde geri gelmemiş güneş, onun için gelsin! Ayrıca böyle bir tabiat hâdisesi olsaydı, onu herkesin görmesi gerekirdi.⁵⁵⁶

İbn Kesîr, (774/1372) bu konuda şunları söyler: “Biz güneşi geri döndürmenin Allah’ın kudretinde olduğunu ve bunun Hz. Peygamber’e nisbet edilebileceğini inkar etmiyoruz. Ne var ki biz ancak Hz. Peygamber’den sahih olarak rivâyet edileni söyleriz, sahih olmayanı ona nisbet etmeyiz. Bu rivâyet sahih olsaydı, biz onu ilk söyleyenlerden, ona ilk inananlardan olurduk” diyerek bu rivâyetin sahih olmadığını ifade etmiştir.⁵⁵⁷

⁵⁵⁵ İBN KESİR, İsmail b. Amr b. Kesîr el-Kureşî, **el-Bidâye ve’n-Nihâye**, Mektebetü’l-Mâruf, I-XIV, Beyrut, VI, 84.

⁵⁵⁶ Mehmed Said HATİPOĞLU, **Kültürel Mirasımızı Tenkid Zarureti**, Otto yayınları, Ankara 2009, s. 58.

⁵⁵⁷ İBN KESİR, **el-Bidâye ve’n-Nihâye**, VI, 79.

2.6.2. Cehennem Ehli

79. HADİS:

Beyit: “Cehennemim midesi gibi hiçbir şeyle doymadım gitti; yapma, sonra sınıkları onaran, güç- kuvvet sahibi olan Tanrı, ayağımı basar sana.”⁵⁵⁸

لا تزال جهنم تقول هل من مزيد حتى يضع رب العزة فيها قدمه فتقول قط قط وعزتكم ويزوى بعضها إلى بعض

“Yüce Allah onun üzerine ayağını koyuncaya kadar, Cehennem, daha artıran yok mu? Demeye devam eder. Nihayet bunun üzerine Cehennem izzet ve keremin hakkı için yeter, yeter der ve cehennemim cüzleri birbirine kavuşur.”

Tahric ve Değerlendirme:

Hadisi, Buhârî, Müslim, Tirmizî ve İbn Hıbbân, Enes b. Mâlik ve Ebû Hureyre'den; Ahmed b. Hanbel ise bu ikisinin dışında Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet etmişlerdir.⁵⁵⁹ Tirmizî, Ebû Hureyre'nin rivâyeti için “hasen sahih'tir” değerlendirmesini yapmıştır.⁵⁶⁰

Hadis literatürünün en sahih hadisleri ihtiva eden kaynaklarında sahih kabul edildiğinden hadisin sahih olduğu anlaşılmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'de bu konuda âyet de mevcuttur.⁵⁶¹

Ancak müteşâbih ifadelerin geçtiği nasların yorumlanması gerektiği ve tevhide zarar vereceğinden zahiri manalarına alınamayacağı da bir hakikattir.⁵⁶²

2.6.3. Cennet Ehli

80. HADİS:

Beyit: “Tubâ ağacının altında alımlı, güzel mi güzel bir dilber gördüm; güzelliğinden âleme nice fitneler salmıştı, nice kargaşalar çıkarmıştı.”⁵⁶³

⁵⁵⁸ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, III, 193, Beyit, 1773.

⁵⁵⁹ BUHÂRÎ, Eymân, 12 (VII, 225), Tevhid, 7, 25 (VIII, 168. 186-187); MÜSLİM, Cennet, 35, 37-38 (III, 2186-2188); TİRMİZÎ, Cennet, 20, (IV, 491), Tefsir, 50 (V, 390) İBN HİBBÂN, *Sahîh*, XVI, 482; AHMED b. Hanbel, *Müsned*, II, 369, 507, III, 13.

⁵⁶⁰ TİRMİZÎ, Cennet, 20 (IV, 692).

⁵⁶¹ Kâf, 50/30.

⁵⁶² TUĞLU, *Mâturîdî Kelâm Ekolü Çerçevesinde Kelâmî Hadisler'in Değerlendirilmesi*, s. 143.

⁵⁶³ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, II, 257, Beyit, 2091.

“Tuba ağacı gölgende, iki kattır kutluluk bize.”⁵⁶⁴

طوبى شجرة

“Tûbâ bir ağaçtır.”

Bu ifadeleri içeren bir kaç benzer rivâyet mevcuttur. Bunları sırası ile ele alacak olursak ilk rivâyette;

قال له رجل وما طوبى قال شجرة في الجنة مسيرة مائة عام ثياب أهل الجنة تخرج من أكمامها

Ebû Said el-Hudrî’den rivâyet edilmiştir: “ Bir adam Allah Rasulü’ne gelerek Tûbâ’nın ne olduğunu sorar. Hz. Peygamber şöyle buyurur ‘Tûbâ, Cennette bir ağaçtır. Uzunluğu yüz yıldır. Cennet ehlinin elbisesi onun çiçek kapçıklarındandır’

Tahriç ve Değerlendirme:

Ahmed b. Hanbel, İbn Hıbbân ve Ebû Ya’lâ Ebû Said el-Hudrî’den rivâyet etmişlerdir.⁵⁶⁵ Heysemî ve Ali el-Muttakî de bu rivâyete kitaplarında yer vermiştir.⁵⁶⁶ Münâvî, İbn Neccâr’ın kitabında Ebû Hureyre’den, Taberânî’nin ise İbn Ömer’den rivâyet ettiklerini, Ubeyd b. Umeyr’in “Tûbâ Hz. Peygamber’in yurdu olan adn cennetinde bir ağaçtır. Üzerinde çeşitli renklerde çiçekler ve meyveler vardır. O ağacın yaprakları da ümmetin üzerinde gölgelik yapar” dediğini aktarır.⁵⁶⁷

İkinci rivâyette ise;

طوبى شجرة في الجنة كل شجر الجنة منها أغصانها من وراء سور الجنة

Şehr b. Havşeb’den rivâyet edildiğine göre; “Tûba, Cennette bir ağaçtır. Onun dalları Cennetin surlarına kadar uzanır.”

Tahriç ve Değerlendirme:

Ebû Nuaym bu rivâyeti Şehr b. Havşeb’den nakletmiştir.⁵⁶⁸ Gurrete b. İyâs ve İbn Abbas’dan gelen rivâyette şu ilave mevcuttur غرسها الله بيده ونفخ فيها من روحه “Allah onu eliyle dikmiş ve ona kendi ruhundan üflemiştir. O ağaç süsler ve ziynetler bitirir.”⁵⁶⁹ Elbânî, Gurre b. İyâs’dan gelen rivâyetin mevzu,

⁵⁶⁴ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, V, 286, Beyit, 3373.

⁵⁶⁵ AHMED b. Hanbel, *Müsned*, III, 71, H.no: 11691 (Şuayb el-Arnâvut hadisin senedinin zayıf olduğunu belirtmiştir); İBN HİBBÂN, *Sahîh*, XVI, 429; EBÛ YA’LÂ, *Müsned*, II, 519 (Hüseyn Selim Esed hadisin senedinin zayıf olduğunu söyler).

⁵⁶⁶ HEYSEMÎ, *Mecmau’z-Zevâid*, X, 54; ALİ EL-MÜTTAKÎ, *Kenzu’l-Ummal*, XI, 756.

⁵⁶⁷ MÜNÂVÎ, *Fezû’l-Kadîr*, IV, 275, 282.

⁵⁶⁸ EBÛ NUAYM, *Hilyetü’l-Evliyâ*, VI, 61.

⁵⁶⁹ ALİ EL-MÜTTAKÎ, *Kenzu’l-Ummal*, XIV, 529, 530; ACLÛNÎ, *Keşfü’l-Hafâ*, II, 672.

İbn Abbas'dan gelen rivâyetin zayıf olduğunu söyler. Aynı şekilde Münâvî de İbn Abbas rivâyetinin zayıf olduğunu söylemiştir.⁵⁷⁰

Rivâyetlerin değerlendirilmesi sonucu hadisin zayıf olduğu kanaati oluşmaktadır.

81. HADİS:

Beyit: “Bir gülümsemesiyle sekiz cennet de önünde beliriverdi sanki aptallara cennetten bir armağandır o.”⁵⁷¹

أكثر أهل الجنة البله

“Cennet ehlinin çoğu saf kimselerdir.”

Abdülbâki Gölpınarlı, “Aptal” kelimesini açıklarken şunları söyler; Hadisteki “Aptallar” dan maksat, akli az olanlar değildir; açık gözlülükte kendi menfaatini, başkalarının zararında görmeyen, aksine herkesin hayrına çalışan, hatta bu yolda, başkalarını kendisinden üstün tutan, ferdiyetten geçen, kendisini topluma veren, iktizâ ederse kendini feda eden kişilerdir ki, bunlara, hayata kendisini mihver sayanlar, aptal derler.⁵⁷² Ayrıca şu bilgilere de yer verir; Abdal sözünün, bedel sözünün cem'i olduğu söylenir. Nefislerinin yerine ruhlarını bedel ettikleri, yani mevhum varlıklardan geçtikleri, kötü huylarını iyi huylara çevirdikleri, diledikleri zaman diledikleri yerde kendilerine bedel olarak bedenler belirtip görülebildikleri için bu adla anılmışlardır. Abdal'ın otuz veya kırk kişi olduğuna dair hadisler vardır.⁵⁷³

Hadis metninde geçen “Bühl”, “ebleh” in çoğuludur. “Ebleh” ise kötülükle ilgisi olmayan ve iyilikten başka bir şey yapmayan,⁵⁷⁴ Kötülük nedir bilmeyen, hayra meyilli, ahiret işleriyle meşgul olan ve dünya işlerine ilgisi pek az olan kimselere denilmektedir.⁵⁷⁵

Tahriç ve Değerlendirme:

⁵⁷⁰ ELBÂNÎ, *el-Câmiu's-Sağîr ve Ziyâdetüh*, s. 807; MÜNÂVÎ, *Feyzü'l-Kadîr*, IV, 283.

⁵⁷¹ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, VI, 6, Beyit, 33.

⁵⁷² MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, (Hzr. Abdülbâki, GÖLPINARLI), VI, 389.

⁵⁷³ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, (Hzr. Abdülbâki, GÖLPINARLI), V, 500.

⁵⁷⁴ İBNÜ'L-ESİR EL-CEZERÎ, *en-Nihâye fi ğarîbi'l-hadîs*, I, 410.

⁵⁷⁵ İBN MANZÛR, *Lisânul-Arab*, XIII. 477.

Hadisi Kudâî, Beyhakî ve Deylemî Enes'ten,⁵⁷⁶ yine Beyhakî Câbir'den⁵⁷⁷ rivâyet etmişlerdir.

Heysemî, Enes'ten gelen hadisi Bezzâr'ın rivâyet ettiğini, senedde yer alan Selâme b. Ravh'ın, İbn Hıbbân ve onun gibiler tarafından sika kabul edildiğini, Ahmed b. Salih (248/863) gibi bazı cerh ve ta'dil imamları tarafından zayıf kabul edildiğini belirtmektedir.⁵⁷⁸ İbn Adiyy, el-Kâmil'inde, Enes'ten gelen hadisin senesinde bulunan Selâme hakkındaki şüphelere dikkat çekmiştir.⁵⁷⁹ İbn Hacer el-Askalânî ve el-Mizzî'de benzer değerlendirmelerde bulunur.⁵⁸⁰ Aclûni bu rivâyet hakkında şunları söyler; "Hadis, Enes tarikiyle nakledilmekle birlikte, bu rivâyeti destekleyen Câbir rivâyeti de mevcuttur. Ancak Ukbe bu rivâyetin senesinde bulunan Musab b. Mâhân isimli râviyi münker kabul eder."⁵⁸¹

Buna benzer başka bir rivâyet de şöyledir;

إن أبدال أمتي لم يدخلوا الجنة بالأعمال و لكن إنما دخلوها برحمة الله و سخاوة الأنفس
و سلامة الصدور و رحمة لجميع المسلمين

"Ümmetimin abdalları amelleriyle cennete giremezler. Onların cennete girişleri ancak Allah'ın rahmeti, cömertlikleri ve Müslümanların hepsine karşı yaptıkları merhametle olacaktır."

Beyhakî'nin Ebû Saîd el-Hudrî'den⁵⁸² rivâyet ettiği hadisi, Hâkîm Tirmizî (285/898) ve İbn Ebi'd-Dünyâ Hasan Basrî'den "Ümmetimin abdalları ne çok namaz kılmakla ne çok oruç tutmakla ne de çok sadaka vermekle cennete gireceklerdir. Onların cennete girişleri Allah'ın rahmeti, nefislerinin sehâveti ve gönüllerinin selâmetiyle olacaktır." Şekliyle eserlerinde zikretmişlerdir. İbn Ebi'd-Dünyâ'nın

⁵⁷⁶ BEYHAKÎ, *Şuabü'l-İmân*, II, 126; KUDÂÎ, *Müsnedü-Şihâb*, II, 110; DEYLEMÎ, *Firdevs*, I, 362.

⁵⁷⁷ BEYHAKÎ, *Şuabü'l-İmân*, II, 125.

⁵⁷⁸ HEYSEMÎ, *Mecmau'z-Zevâid*, VIII, 152, X, 264, X 402.

⁵⁷⁹ İBN ADIYY, Ebû Ahmed el-Cürcânî, *el-Kâmil fi Duafâi'r-Ricâl*, I-VII, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1400, III, 1160.

⁵⁸⁰ İBN HACER el-Askalânî, Ahmed b. Ali, *Tehzîbu't-Tehzîb*, (I-XIV), Dâru'l-Fikr, Beyrut 1404, IV, 253; MİZZÎ, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XII, 305.

⁵⁸¹ ACLÛNÎ, *Keşfü'l-Hafâ*, I, 164.

⁵⁸² BEYHAKÎ, *Şuabü'l-İmân*, VII, 439.

eserinde muhakkık tarafından isnadının cidden zayıf olduğu belirtilmiş⁵⁸³ ve Elbânî’de aynı kanaate katılmıştır.⁵⁸⁴

Netice olarak; Yapılan değerlendirmeler sonucu ele alınan her iki rivâyetin de zayıf olduğu kuvvetle muhtemeldir.

82. HADİS:

Beyit: “Aklını başına al da ölmüş öküzü arslan sanıp boş koyma; cansız öküz, Sâmirî’nin⁵⁸⁵ büyüyle böğürür ama cansızdır o,

Nemrud⁵⁸⁶ akbaba kanatlarıyla yücelere uça bile onda Câfer’in kanadındaki güç-kuvvet yoktur; çabuk düşer.”⁵⁸⁷

“Ellerini-ayaklarını sen kırdın; ne el kaldı onlarda, ne ayak... kanad açtılar, hepsi de Câfer-i Tayyar oldular.”⁵⁸⁸

“Beni Câfer-i Tayyar sayma; tut ki bir serçeyim; her kuş senin kolun-kanadınla uçmaz mı ki.”⁵⁸⁹

Beyitte geçen Sâmirî adı, Hz. Mûsâ’nın (a.s) önderliğinde İsrailoğulları’nın Mısır’dan çıkışından sonra yaşanan olaylar anlatılırken Kur’ân-ı Kerîm’in birkaç yerinde geçmektedir.⁵⁹⁰ Tevrat’ta ise Sâmirî ismi geçmeden yer almaktadır.⁵⁹¹ Beyitte geçen Nemrud ismine gelince, Kur’ân-ı Kerîm’de ismi açık bir şekilde geçmemekle birlikte Hz. İbrahim’le ilgili âyetlerde Nemrud’a göndermeler yapılmaktadır.⁵⁹² Tevrata göre ise; Nemrud, Nuh’un oğullarından Hâm’ın oğlu Kûş’un oğludur. Nemrud’dan bahsedilirken yeryüzünde yiğit, kuvvetli adam ve Rab indinde yiğit avcı olarak söz edilmektedir.⁵⁹³

رأيت جعفرًا يطير في الجنة مع الملائكة

“Ben cennette Câfer’i meleklerle beraber cennette uçarak dolaştığını gördüm.”

⁵⁸³ İBN EBİ’D-DÜNYÂ, Ebûbekr Abdullah b. Muhammed (v.281/894), **Kitâbu’l-Evliyâ**, (thk. Mecdî es-Seyyid İbrahim), Kahire, s. 66; HÂKİM ET-TİRMİZİ, Ebû Abdillâh Muhammed, **Kitâbu Sîreti’l-Evliyâ**, Beyrut 1992, I, 166.

⁵⁸⁴ ELBÂNÎ, **es-Silsiletü’l-Daîfe**, III, 668.

⁵⁸⁵ Hz. Mûsâ Tûr dağına çıktığında İsrailoğulları’nı altından yaptığı buzağıya tapmaya sevkeden kişi.

⁵⁸⁶ Hz. İbrahim döneminde tevhid inancının karşısındaki siyasal otoriteyi simgeleyen kral.

⁵⁸⁷ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, **Divân-ı Kebîr**, VI, 107, Beyit, 1322-1323.

⁵⁸⁸ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, **Divân-ı Kebîr**, VI, 301, Beyit, 3860.

⁵⁸⁹ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, **Divân-ı Kebîr**, VI, 327, Beyit, 4203.

⁵⁹⁰ Bakara, 2/51, 54,92-93; Nisa, 4/153; A’râf, 7/148, 152; Tâhâ, 20/85,87-88, 95-96-97.

⁵⁹¹ Tevrat, Çıkış, 32/4-5, 8, 19-20, 24..

⁵⁹² Bakara, 2/258; Enbiyâ, 21/68-70; Ankebût, 29/24; Sâffât, 37/97/98.

⁵⁹³ Tevrat, Tekvin, 10/1-10.

Câfer (r.a) Hz. Peygamber'in (s.a.v.) amcası Ebû Tâlib'in oğlu, Hz. Ali'nin kardeşidir. Mu'te savaşında önce elleri kesilmiş, sonra şehid olmuştur. Hz. Peygamber (s.a.v.) "Cafer'i gördüm, cennette uçuyordu" buyurmuştur. Hadis'den dolayı Câfer (ra) uçan anlamında "Tayyâr" lakabıyla anılmıştır.⁵⁹⁴

Tahriç ve Değerlendirme:

Hadisi, İbn Hıbbân ve Hâkim, Ebû Hureyre'den rivâyet etmişlerdir.⁵⁹⁵

Tirmizî hadis'in garib olduğunu belirtmiş, Yahya b. Main ise, bu hadisin Abdullah b. Câfer'den dolayı zayıf olduğunu ifade etmiştir. Tebrîzi de aynı bilgilere eserinde yer vermiştir.⁵⁹⁶ Ebu Hâtim bu rivâyetin "münker", Nesâî "metruk" olduğunu, Hüseyin Selim Esed ise hadisin senedinin "zayıf" olduğunu söylemiştir.⁵⁹⁷

Zehebi hadisin sıhhati konusunda Hâkim'e itirazda bulunmuş, hadisin zayıf oluşunun sebebi olarak da; seneddeki Abdullah b. Câfer el-Medînî isimli râvinin zayıf olduğunu ifade etmiştir.⁵⁹⁸

Netice olarak; ele alınan rivâyet zayıftır.

83. HADİS:

إن أرواح الشهداء في طير خضر تعلق من ثمرة الجنة أو شجر الجنة

"Şehidlerin ruhları yeşil kuşların içerisinde. Cennet meyvelerine veya ağaçlarına takılırlar."

Abdülbâki Gölpinarlı bu hadisi tespit ederken hangi beyitle alakalandığı hususunda bilgi vermemiştir.

Tahriç ve Değerlendirme:

Tirmizî, İbn Mâce, Ahmed b. Hanbel ve Taberânî Ka'b b. Mâlik'in babasından rivâyet etmişlerdir.⁵⁹⁹

Rivâyetin sahih olduğu anlaşılmaktadır.

أرواحهم في طير خضر تسرح في الجنة حيث شاءت وتأوي إلى قناديل
معلقة "Onların ruhları yeşil kuşlar içindedirler. Cennet'te diledikleri şekilde

⁵⁹⁴ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN, *Divân-ı Kebîr*, (Hzr. Abdülbâki, GÖLPINARLI), VII, 681.

⁵⁹⁵ TİRMİZÎ, *Menâkıb*, 30 (V. 654); EBÛ YA'LÂ, *Müsned*, XI, 350; İBN HİBBÂN, *Sahîh*, XV, 521; HÂKİM, *Müstedrek*, III, 209.

⁵⁹⁶ TİRMİZÎ, *Menâkıb*, 30 (V. 654); TEBRİZÎ, *Mişkâtü'l-Mesâbih*, III, 343.

⁵⁹⁷ EBÛ YA'LÂ, *Müsned*, XI, 350.

⁵⁹⁸ HÂKİM, *Müstedrek*, III, 212.

⁵⁹⁹ TİRMİZÎ, *Fedâilu'l-Cihâd*, 13 (IV, 176); İBN MÂCE, *Cenâiz*, 4, (I, 466); AHMED b. Hanbel, *Müsned*, VI, 386; TABERÂNÎ, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, XIX, 66.

gezip dolaşırlar sonra Arş'a asılı kandillere dönerler..." lafzıyla Müslim, Tirmizî ve Dârimî Abdullah b. Mes'ûd'dan rivâyet etmişlerdir.⁶⁰⁰ Tirmizî rivâyeti hasen-sahih diye nitelendirmiştir.

Ele alınan her iki rivâyetin sahih olduğu görülmektedir.

⁶⁰⁰ MÜSLİM, İmâre, 121, (III, 1502); TİRMİZÎ, Tefsîr, 4 (V, 231); DÂRİMÎ, Cihâd, 19, (II, 271).

SONUÇ

Mevlânâ Celâleddin Rûmî asırlardır insanları etkileyen mutasavvıflardan biridir. Mevlânâ Temel İslam Bilimlerinde iyi yetişmiş bir âlim olmakla birlikte; sahip olduğu bilgileri bizzat kendi hayatında yaşayarak topluma önderlik etmiş samimi bir rehber, bulunduğu her ortamda insanlara yol göstermiş tasavvuf önderi ve mürşid olarak, tarihe mal olmuş şahsiyetlerin bir kısmı kendi devirlerinde tanınıp daha sonra unutulmuş insanlardır. Diğer bir kısmı kendi dönemlerinde meçhûl iken vefâtlarından sonra hizmet ve eserleri sebebiyle kıymetleri anlaşılan ve daha iyi tanınanlar olmuşlardır. Bazı târihî şahsiyetler ise hem hayâtlarında hem de vefâtlarından sonra tanınan, bilinen, sevilen ve târihe mal olmuş kimselerdir. Mevlânâ bu üçüncü gruptandır. O hem kendi döneminde eserleriyle ve hizmetleriyle hem de kendisinden sonra yaşayacak derin izler bırakmış önemli bir târihi şahsiyettir. Onun büyüklüğü, yaşadığı dönemi iyi okumasından, olayları, insanları ve gelişmeleri iyi yorumlamasından kaynaklanmaktadır

Divan-ı Kebir beyitlerinde Mevlânâ, “Mustafa”, “Ahmed”, “Peygamber” gibi ifadelerle Hz. Peygamber’e atıfta bulunarak, genelde doğrudan hadis metinlerine yer vermiş, bazen de mana olarak hadislere işaret etmiştir. Biz de bu çalışmamızda Abdülbaki Gölpınarlı tarafından yapılan Türkçe çevirisinden yararlanarak, beyitler içerisinde geçen hadislerin lafzını bularak tahriç ve değerlendirmesini yaptık.

Bu rivâyetleri incelediğimizde sahih olduğu kadar, üçte bir oranında zayıf ve az da olsa uydurma rivâyetlerin de olduğunu gördük. Bunun da o dönemin sosyal yapısından ve bu rivâyetlerin halk arasında çok yaygın kullanılmasından kaynaklandığını düşünmekteyiz. Zayıf ve az da olsa uydurma rivâyetlerin *Divan-ı Kebir*'de yer alması, elbette onun değerini düşürmez. Çünkü bu eser, başlı başına bir hadis kitabı ve kaynağı değildir. Bu eserin amacı toplumu sosyoloji, psikoloji, ahlak

vb. konularda eğitmektir. Halk tarafından rağbet gören bu tür eserlerde yer alan rivâyetlerin tahriç ve tenkidinin yapılması, kuşkusuz bu eserlerin daha bilinçli okunması ve toplumun sağlıklı hadis kültürü edinmesinde büyük katkılar sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- ABDÜRREZZÂK, Ebû Bekir Abdürrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî (211/826), **EL-Musannef**, (I-XI), (thk. Habîburrahman el-a'zamî), Beyrut 1403.
- ACLÛNÎ, İsmâil İbn Muhammed (1162/1652), **Keşfü'l-Hafâ**, I-II, Müessesetü'r-Risâle, IV. Basım, Beyrut 1405.
- AÇIKEL, Y., **Kur'ân ve Hadisler Işığında Ehl-i Beyt**, Nobel Yayınları, Ankara 2009.
- AHMED b. HANBEL, Ebû Abdillâh, eş-Şeybânî (241/855), **Müsnedu Ahmed b. Hanbel**, I-VI, İstanbul 1982.
- Müsnedu Ahmed b. Hanbel**, (thk. Şuayb el-Arnâvud), Müessesetü'r-Risâle, I-L, Beyrut (t.y).
- ez-Zühd**, Dâru'l-Kütüb el-İlmiyye, Beyrut 1983.
- AHMED eş-Şeybânî, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. ed-Dahhâk (287/900), **el-Âhâd ve'l-mesânî**, I-VI, Thk. Bâsim Faysal, Riyad, 1991.
- AKPINAR, A., **Hz. Peygamber'in Âlinden olmak**, D.İ.B. Ankara 2006.
- ALİ EL-MUTTAKÎ, el-Hindî, **Kenzul Ummal fi Süneni'l-Akvâl ve'l-Ahvâl**, I-XVIII, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1993/1413.
- ALİ EL-KÂRÎ, İbn Sultan el-Herevî, **el-Esrâru'l-Merfû'a Fi'l-Ahbâri'l-Mevdû'a**, (thk. Muhammed Lutfi es-Sebbâğ), Beyrut 1986.
- AVCI, S., **Sûfilerin Hadis anlayışı (Bursevî Örneği)**, Ensar Yayıncılık, Konya 2004.
- AYDINLI, A., **Hadis İstılahları Sözlüğü**, Hadisevi, İstanbul 2006.
- AYNÎ, Bedrüddîn Ebû Muhammed (855/1451), **Umdetü'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî** (I-XX), Mısır 1392/1972.
- AYNÎ M. A., **Tasavvuf Tarihi**, (Sadeleştiren: Hüseyin Rahmi Yananlı) İstanbul 1992.

- BUHÂRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl (256/869), **el-Câmiu's-Sahîh**, I-VI, (thk. Mustafa Dib el-Buğa), Beyrut 1987.
el-Edebu'l-Müfred, (thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî), Beyrut 1409/1989.
Kitâbu't-Târîhi'l-Kebîr, I-XII, Dâru'l-Fikr, Beyrut (t.y).
- BEYHAKÎ, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin (458/1066), **es-Sünenü'l-Kübrâ**, I-XI, Darul'l- Marife, 1413/1992.
Şuabü'l-İmân, Darul'l-Marife, I-VIII, (thk. Ebû Hacer Muhammed es-Saîd b. Besyûnî Zağlûl), Beyrut 1410/1990.
Kitâbu'l-Esmâ ve's-Sifât, (thk. İmâdu'd-dîn Ahmed Haydar, I-II, Beyrut 1994.
- BURSEVÎ İ. H., **Kenz-i Mahfî**, Misvâk Neşriyat, İstanbul 1980.
- CANAN, İ., **Hadis Ansiklopedisi (Kütüb-i Sitte)**, I-XVIII, Akçağ Yayınları, 1993.
- CİHAN, S., **Uydurma Hadislerin Doğuşu ve Sosyo-Politik Olaylarla İlgisi**, Etüt Yayınları, Samsun 1997.
- ÇAĞRICI, M., **T.D.V. İslam Ansiklopedisi, Ahlak Maddesi**, I-XXXVIII, İstanbul 2000.
- ÇELİK, A., **Sünnetin Aktüel Değeri**, Neşriyat Dağıtım Yayınları, Ankara 2008.
- DÂREKUTNÎ, Ali b. Ömer Ebu'l-Hasen el-Bağdâdî (385/995), **Sünenü'd-Dârekutnî**, I-IV, (thk. Es-Seyyid Abdullah Haşim el-Yemânî el-Medenî), Beyrut 1386/1966.
İlelu Dârekutnî, (I-IX), (thk. Mahfûzurrahman Zeynullah es-Selefi), Dâru't-Tayyibe, Riyad 1405.
- DÂRİMÎ, Abdullah b. Abdurrahman es-Semerkindî (255/869), **Sünenü'd-Dârimî**, I-II, İstanbul 1992.
- DEYLEMÎ, Şûruveyh b. Şehrîdar (509/1115), **el-Firdevs bi Me'sûri'l-Hitâb**, I-VI, (thk. Muhammed es-Saîd b. Bisyûnî Zeğlûl), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1986.
- EBÛ DÂVÛD, Süleyman b. el-Eş'as (275/888), **Sünenü Ebî Dâvûd**, (I-V), İstanbul 1992.

- EBU NASR, **es-Serrac et-Tûsî, el-Lüma fi't-Tasavvuf**, (thk. Abdulhalim Mahmud Tâhâ Abdalbaki Surûr), Bağdat 1960.
- EBÛ NUAYM EL-ISBAHÂNÎ, Ahmed b. Abdullah b. El-İsbahâni (430/1038), **Hilyetü'l-Evliyâ**, I-X, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1987.
- Kitabu'd-Duafâ**, Dâru's-Sekâfe, 1405/1985.
- EBU'Ş-ŞEYH EL-ISFAHÂNÎ, Abdullah b. Muhammed b. Câfer (369/979), **el-Emsâlû fi'l-Hadîs**, (thk. Abdu'l-Hamîd Hâmid), Dâru's-Selefiyye, Bumbâi 1987.
- EBÛ TALİB EL-MEKKÎ, **Kûtu'l-Kulûb fi Muâmeleti'l-Mahbûb**, I-II. Mısır 1961.
- EBÛ YA' LÂ, Ebû Ta'lâ, Ahmed b. Ali b. El-Müsennâ el-Mevsilî et-Temîmî (307/919), **Müsnedu Ebî Ya'lâ el-Mevsilî**, I-XIII, (thk. Hüseyin Selim Esed) Dımeşk 1404/1984.
- ELBÂNÎ, Muhammed Nasıruddin (1999), **Sahihu ve Daifü'l-Câmiu's-Sağır ve Ziyâdetühü**, Beyrut (t.y).
- Silsiletü's-Sahihâ**, I-VI, Mektebetü'l-Maarif, Riyad 1991.
- Silsiletü'd-Daife**, I-XI, Mektebetü'l-Maarif, Riyad 1988.
- Sahihu't-Tergîb ve't-Terhîb**, III. Mektebetü'l-Maarif, Riyad (t.y).
- eş-Şerhu'l-akideti't-Tahaviyye**, Mektebü'l-İslâmi, Beyrut (t.y).
- İŞİK, E., **T.D.V. İslam Ansiklopedisi, İhlâs Suresi Maddesi**, I-XXXVIII, İstanbul 2000.
- FÎRUZÂBÂDÎ, Mecduddîn Ebû Tahir Muhammed b. Yâkûb, **el-Kâmûsu'l-Muhît**, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut 1987.
- GAZZÂLÎ, Muhammed b. Muhammed, **İhyâ Ulûmi'd-Din**, I-V, Mısır (t.y).
- İhyâ Ulûmiddin**, I-IV, (trc. Ali ARSLAN, Arslan Yayınları, İstanbul 1993.
- GÖRMEZ, M., **Hız. Peygamber'in Bir Hadis-i Şerifinde Din Tanımı**, Diyanet İlmi Dergi, Ankara 2000.
- HÂKİM EN-NEYSÂBÛRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh (405/1014), **el-Mustedrek ale's-Sahîhayn**, I-IV, (thk. Mustafa Abdulkâdir Atâ), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1990.

- HÂKİM ET-TİRMİZÎ, Ebû Abdillâh Muhammed (285/898), **Kitâbu Sîreti'l-Evliyâ**, Beyrut 1992.
- HAMÎDULLAH, M., **İslâm Peygamberi**, (terc. Salih TUĞ), İrfan Yayınları, II, (t.y.).
- HATİB EL-BAĞDÂDÎ, Ebu Bekr Ahmed b. Ali (463/1071), **Târîhu Bağdad**, (I-XIV), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut (t.y).
- HATİPOĞLU M. S., **Kültürel Mirasımızı Tenkid Zarureti**, Otto Yayınları, Ankara 2009.
- HEYSEMÎ, Nureddîn Ali b. Ebî Bekr (807/1404), **Mecma'uz-Zevâid ve Menbe'u'l-Fevâid**, I-X, Daru'l-Fikr, Beyrut 1994/1414.
- HUMEYDÎ, Ebû Bekir Abdullah b. Zübeyr (219/834), **Müsnedü'l-Humeydî**, I-II, Dâru's-Sekka, Dimeşk 1996.
- İRÂKÎ, **Tahrîcü Ehâdîsi'l-Ihyâ**, (y.y), (t.y).
- İBN ADİYY, Ebû Ahmed el-Cürcânî, (365/975), **el-Kâmil fi Duafâi'r-Ricâl**, I-VII, (thk. Yahya Muhtar Gazzavî), Dâru'l-Fikr, Beyrut 1400.
- İBN ASÂKİR, Ebu'l-Kâsım Ali b. el-Hasen b. Hibetullah eş-Şâfî (h.571), **Târîhu Medîneti Dımaşk**, I-LX, (thk. Muhibbüddin el-Amrî), Beyrut 1995.
- İBN EBÎ ŞEYBE, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed (235/849), **el-Musannef fi'l-Ehâdîsi ve'l-Âsâr**, I-VI, (thk. Kemâl Yusuf el-Hût), Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 1409.
- İBN EBÎ'D-DÜNYÂ, Ebûbekr Abdullah b. Muhammed (281/894), **Kitâbu'l-Evliyâ**, (thk. Mecdî es-Seyyid İbrahim), Kahire (t.y).
- İBNÜ'L-ESİR EL-CEZERÎ, Ebu's-Seadât el-Mübârek b. Muhammed (606/1209); **en-Nihâye fi Garîbi'l-Hadîs**, I-V (thk. Tahir Ahmed ez-Zâvi), Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut, 1979.
- İBN HACER el-Askalânî, Ahmed b. Ali (852/1448), **Lisânü'l-Mîzan**, I-VII, Müessesetü'l-E'lami li'l-Matbu, Beyrut 1406/1986.
- Telhîsu'l-Habîr**, I-IV, (thk. Seyyid Abdullah Haşim el-Yemânî), Medine 1384.
- Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî**, (I-XIII), Beyrut 1990-1993.

- Tehzîbu't-Tehzîb**, (I-XIV), Dâru'l-Fikr, Beyrut 1404.
- Kavlü'l-Müsedded**, Mektebetü İbn Teymiyye, Kahire, 1401.
- Takrîbu't-Tehzîb**, (thk. Muhammed Avâme), Dâru'r-Reşîd, Suriye 1406/1986.
- İBN HİBBÂN, Ebû Hâtim el-Bustî (354/965), **Sahîhu İbn Hibbân**, XVIII, (thk. Şuayb el-Arnâvud), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1993.
- Kitâbu'l-Mecrûhîn**, I-III, (thk. Mahmud İbrahim) Dâru'l-Mârifetü, Beyrut 1992.
- İBNU'L-KAYYİM, el-Cevziyye (v. 751), **Menâru'l-Münîf fi Sahîhi ve'd-Daîf**, (thk. Abdulfettah Ebû Gudde), Halep (t.y).
- İBN KESİR, İsmail b. Amr b. Kesîr el-Kureşî (774/1372), **el-Bidâye ve'n-Nihâye**, Mektebetü'l-Mâruf, I-XIV, Beyrut (t.y).
- İBN MÂCE, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvînî (278/888), **Sünenu İbn Mâce** I-II, (thk. Muhammed Fuad Abdalbâkî), İstanbul 1992.
- İBN MANZÛR, Ebu'l Fadl Muhammed b. Mukerrem el-Mısırî (711/1311), **Lisânul-Arab**, I-XV, Dâru Sâdir, Beyrut (t.y).
- İBNU'L-CEVZÎ, Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali (597/1200), **el-İlelu'l-Mütenahiye fi'l-Ehadisi'l-Vahiye**, I-II, (thk. Halil Cemil), Beyrut 1403.
- İNCİL, İncil'in Çağdaş Türkçe Çevirisi, Yeni Yaşam Yayınları 1991.
- İSLAMOĞLU, M., **Üç Muhammed 'İki Tasavvur Bir Gerçek'**, Denge Yayınları, İstanbul 2006.
- İZMİRLİ İSMAİL HAKKI, **Siyer-i Cefley-i Nebeviyye**, İstanbul 1332.
- KANDEMİR, Y., **Mevzu Hadisler**, Marmara İlahiyat Yayınları, İstanbul 2002.
- KAYAOĞLU, İ., **Mevlânâ ve Mevlevîlik**, Konya Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Konya 2002.
- KUDÂÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Selâme b. Ca'fer (454/1062), **Müsnedü's-Şihâb**, I-II, (thk: Hamdi Abdülmecid es-Selefi), Beyrut 1986/1407.

- KURTUBÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî (671/1272), **el-Câmîu li Ahkâmî'l-Kur'ân** (I-XX), Dâru'l-Kütübî'l-Mısıryye, Kahire 1967.
- KUŞEYRÎ, Ebu'l-Kâsım Abdulkerim b. Hevâzin, **er-Risâletü'l-Kuşeyriyye**, I-II, (thk. Abdulhalim Mahmud), Dâru'l-Kütüb, Mısır 1966.
- MAHMUD EBU REYYE, **Muhammedi Sünnetin Aydınlatılması**, (trc. Muharrem Tan) Bayrak Yayınları, İstanbul 1988.
- MAKDİSÎ, Ebu'l-Fadl Muhammed b. Tahir b. Ahmed (643/1245), **Tezkiratu'l-Mevdu'ât**, (thk. Mustafa el-Haderî el-Habâtî), Mektebetu'n-Nehda, Kahire 1981.
- MÂLİK B. ENES (179/795), **Muvattâ**, I-II, (thk. M. Fuad Abdülbâkî), İstanbul 1992.
- MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN RÛMÎ, **Divân-ı Kebîr**, I-VII, (Hzr. Abdülbâkî, GÖLPINARLI) Kültür Bakanlığı Yayınları / 1383, Klasik Türk Eserleri Dizisi / 17, Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir 1992.
- MİZZÎ, Cemaleddîn Ebû'l-Haccâc Yusuf b. Zekî (742/1341), **Tehzîbu'l-Kemâl fi Esmâ'r-Ricâl**, (I-XXXV), (thk. Beşşar Avvad Maruf), Beyrut 1992.
- MÛBÂREKFÛRÎ, Muhammed Abdurrahman b. Abdurrahîm (1353/1934), **Tuhfetü'l-Ahvezî şerhu Câmîi't-Tirmizî**, I-X, Beyrut (t.y).
- MÛNÂVÎ, Abdürraûf (1031/1622), **Feyzü'l-Kadîr Şerhu'l-Câmî'i's-Sağîr**, I-VI, Daru'l-Marife, Beyrut 1356.
- MÛNZİRÎ, Abdulazim b. Abdilkavî (656/1258), **et-Tergîb ve't-Terhîb**, (I-IV), (thk. İbrahim Şemsüddîn), Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1407.
- MÛSLİM, Ebû'l-Huseyn b. Haccâc el-Kuşeyrî (261/874), **el-Câmîu's-Sahîh**, I-III, İstanbul, 1981.
- NESÂÎ, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali (303/915), **Sünenu'n-Nesâî**, I-VIII, İstanbul 1992.
- NEVEVÎ, Ebû Zekeriyâ Yahya b. Şeref, **Şerhu'n-Nevevî alâ Sahîhi Müslim**, I-XVIII, Dâru İhyâi't-Tüvas, Beyrut (t.y).
- Riyâzü's-Sâlihîn** (terc.ve.şerh; M. Yaşar KANDEMİR, İsmail Lütfi ÇAKAN, Raşit KÜÇÜK), Erkam Yayınları, I-VIII, İstanbul 2001

- ÖNDER, M., **Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî**, Kùltür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1986.
- RÂMEHÛRMÛZÎ, Ebu'l-Hasen İbn Abdirrahman İbn Hallâd (h.576), **Emsâlü'l-Hadîs**, Müessesetü'l-Kütübi's-Sekâfiyye, I. Basım, Beyrut 1409.
- SEHÂVÎ, Ebu'l-Hayr Muhammed İbn. Abdirrahman (902/1496), **el-Mekâsıdu'l-Hasene**, Deru'l-Hicret, Betrut 1986/1406.
- SEYHAN, A. Emin., **Hadislerde Kıyâmet Alâmetleri (Envâru'l-Âşıkın Örneğinde)**, Tuğra Ofset, Isparta 2006.
- SİNANOĞLU, M., **T.D.V. İslam Ansiklopedisi, İman Maddesi, I-XXXVIII**, İstanbul 2000.
- SUHREVERDÎ, Ömer b. Muhammed (632/1234), **Avârfu'l-Maârif**, Beyrut 1992.
- SUYÛTÎ, Celalüddin Abdurrahman b. Ebîbekr (911/1505), **el-Câmiu's-Sağır**, I-II, Beyrut 1990.
- ed-Dürrü'l-Mensûr**, I-VIII, Beyrut 1993.
- ed-Dürerü'l-Müntesira**, (thk. Muhammed Lütfi es-Sabbağ), Riyad 1994.
- ed-Dîbâc**, (I-V), (Thk. Ebû İshak el-Havînî el-Eserî), Dâru İbn Affan, Suûdi Arabistan 1996.
- el-Câmiu's-Sağır bi şerhi'l-akideti't-Tahaviyye**, Beyrut 1391.
- ŞÂFÎÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. İdris (204/819), **Müsnedü'ş-Şafîî**, Beyrut (t.y).
- ŞEVKÂNÎ, Muhammed b.Ali Mahmûd (1255/1839), **el-Fevâidü'l-Mecmûa**, I. Basım, Kahire 1960/1380.
- TABERÎ, Ebu Ca'fer (310/922), **Camiu'l-Beyan Te'vili Ayi'l-Kur'ân**, I-XXX, Beyrut 1988.
- TABERÂNÎ, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed (360/971), **el-Mucemü'l-Kebîr**, I-XX, (thk. Hamdi b. Abdülmecid es-Silefî), Musul 1983.
- El-Mu'cemu'l-Evsat**, I-X, (thk. Tarık b. Avadullah-Abdülmuhsin b. İbrahim el-Hüseynî), Kahire 1415.

- El-Mu'cemu's-Sağır**, I-II, (thk. Muhammed Şekûr Mahmûd el-Hâc), Mektebu'l-İslâmi, Beyrut 1985.
- ed-Duâ**, (thk. Mustafa Abdülkadir Atâ), Beyrut 1413.
- Müsnedü's-Şâmiyyîn**, I-IV, (thk. Hamdi es-Silefi), Beyrut 1996.
- TAYÂLİSÎ, Ebû Dâvûd Süleyman b. Dâvûd b. el-Cârûd (204/819), **Müsnedü Tayâlisî**, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut. (t.y)
- TEBRÎZÎ, Muhammed b. Abdullah el-Hatîb (h. 743), **Mişkâtü'l-Mesâbih**, I-III, (thk. Muhammed Nâsuriddin el-Elbânî), Beyrut 1985.
- TİRMİZÎ, Muhammed b. İsâ (279/892), **Sünenü't-Tirmizî**, I-IV, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- TOPALOĞLU, B., **Kelam İlmine Giriş**, Damla Yayınları, İstanbul 1981.
- TUĞLU, N., **Mâturîdî Kelâm Ekolü Çerçevesinde Kelâmî Hadisler'in Değerlendirilmesi**, Basılmamış Doktora Tezi, Isparta 2003.
- UKAYLÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Ömer b. Mûsâ el-Ukaylî (322/933), **ed-Duafâ'u'l-Kebîr**, I-IV, (thk. Abdülmü'tî Emin Kal'acî), Beyrut 1984.
- ULUDAĞ, S., **T.D.V. İslam Ansiklopedisi, Âlem Maddesi, Firâset Maddesi**, I-XXXVIII, İstanbul 2000.
- UYSAL, M., **Tasavvuf Kültüründe Hadis**, Yediveren, Konya 2001.
- ÜNAL İ. H., “**Şehirlerin Faziletleriyle İlgili Uydurma Hadisler ve Hayru'l-Buldân Risâlesi**”, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara 2000.
- YAKIT, İ., **Batı Düşüncesi ve Mevlânâ**, Ötüken Yayınları, İstanbul 1993.
- YARDIM, A., **Mesnevî Hadisleri**, Kayseri, 1970. (Basılmamış Öğretim Üyeliği Yeterlilik Tezi).
- YENİTERZİ, E., **Mevlânâ Celâleddin Rûmî**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1997.
- Sevginin Evrensel Mühendisi Mevlâna**, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 2010.
- YILDIRIM, A., **Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları**, TDV, Ankara 2000.
- YILDIRIM, E., **Hadis Problemleri**, Rağbet Yayınları, II. Baskı, İstanbul 2001.

YILMAZ H. K., Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar, Ensar Neşriyat, İstanbul 1997, s. 17.

ZEYLÂÎ, Cemalüddin Ebû Muhammed Abdullah b. Yusuf, (762/1360), **Nasbu'r-Râye li Ehâdîsi'l-Hidâye**, (I-IV), Dâru'l-Hadis, Mısır 1357.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Ünal DAMAR
Doğum Yeri : Merkez / KÜTAHYA
Doğum Yılı : 1976
Medeni Hali : Evli

Eğitim Durumu

Lise : Kütahya İmam Hatip Lisesi (1987/1994)
Lisans : Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (1994-1999)
Yüksek Lisans : Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (2008-2011)

Yabancı Diller ve Düzeyi

Almanca : Orta Derece
Arapça : İleri Derece

İş Deneyimi

2001-.... :Diyanet İşleri Başkanlığında Vaiz olarak görevini sürdürmektedir.